

ULUSAL HAKEMLİ DERGİ

<http:dergipark.gov.tr/mikad>

NİĞDE/ TÜRKİYE

MIKAD

Cilt 9 / Sayı 1
Haziran 2025
ISSN: 2587-1331

Millî Kùltür Araştırmaları Dergisi
(MİKAD) Cilt: 9 - Sayı: 1 Haziran 2025
ISSN: 2587-1331

Millî Kùltür Araştırmaları Dergisi (MİKAD), yılda iki defa yayımlanan ulusal (Türk Dnyasını kapsayan) hakemli bir dergidir. Dergimize, Türkçe (tümleçlerinde) makale kabul edilmektedir.

İÇİNDEKİLER

Editörden			
Kurullar			
Hakemler			
Makaleler			
Nazlıcan KARA Barkan ESKİLLİ	Sosyal Onay Arayışı İle Telefon Bağımlılığı Arasındaki İlişkide Gelişmeleri Kaçırma Korkusunun (FoMO) Aracı Rolü	Araştırma Makalesi	1-14
Fatma Nesibe ÇOLAK	Siyaset ve Mizahın Kesişimi: Nuhun Gemisi Dergisi Örneği	Araştırma Makalesi	15-45
Hava ÖZKAN Tuğgenur DOĞAN Şeyma AYDIN Şerife ÇAMURCU	Üniversite Öğrencilerinin Baby Shower Partisine Yönelik Görüşlerinin Değerlendirilmesi	Araştırma Makalesi	46-56
Umut ÇETİNBAS	Pomak Yemek Kültürü	Araştırma Makalesi	57-68
İlhama AĞAZADE	Zahid Khalil'in Çocuk Şiirleri	Araştırma Makalesi	69-78
Oğuz ÇAM	Yüreğın Yorgunluk Görmesin	Kitap İncelemesi	79-84

Millî Kùltür Araştırmaları Dergisi
(MİKAD) Cilt: 9 - Sayı: 1 Haziran 2025
ISSN: 2587-1331

EDİTÖRDEN

Değerli araştırmacılar,

Millî Kùltür Araştırmaları Dergisi (MİKAD), yılda iki defa yayımlanan ulusal hakemli bir dergidir. Dergimiz "**TÜBİTAK ULAKBİM Dergipark Sistemi**" bünyesinde hizmet vermekte olup dergimizde yayımlanan yazılara ilişkin her türlü sorumluluk yazarına aittir.

Dergimiz, hiçbir resmi ya da gayri resmi kurum veya kuruluşun yayın organı değildir.

Millî Kùltür Araştırma Dergisi, Sosyal ve Beřeri alanlarda yapılan çalışmaları Kabul etmektedir. Bu çerçevede dergimizde **Beřeri Bilimler** (Antropoloji, Arkeoloji, Dil Bilim, Edebiyat Araştırmaları, Psikoloji, Tarih, Sanat Tarihi, Sosyoloji, Dini Araştırmalar, Felsefe), **Eğitim Bilimleri**, **İktisadi ve İdari Bilimler** (Ekonomi ve İşletme, Kamu Yönetimi, Siyaset Bilimleri ve Uluslararası İlişkiler), **Sosyal Bilimler** (Coğrafya, Çok Disiplinli Bilimler, İletişim, Kütüphanecilik, Bilgi ve Belge Yönetimi, Turizm) ve **Sanat** sahalarında kaleme alınan makale, tanıtım yazıları ve çeviri yazılara yer verilmektedir.

Dergimizin bu sayısı 5 adet araştırma makalesi ve 1 adet kitap kritiği olmak üzere toplam 84 sayfadan oluşmaktadır.

Dergimizin sonraki sayılarında siz değerli araştırmacıların yazar ve hakem olarak katkılarını bekliyor, saygılarımı sunuyorum.

Yayımcı / İmtiyaz Sahibi
Prof. Dr. Bülent KARA

Millî Kültür Araştırmaları Dergisi
(MİKAD) Cilt: 9 - Sayı: 1 Haziran 2025
ISSN: 2587-1331

Editör Kurulu

Yayımcı / İmtiyaz Sahibi	Prof. Dr. Bülent KARA	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Baş Editör	Arş. Gör. Gürkan BAYINDIR	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Kurul Üyesi	Nazlıcan KARA	İstanbul Gedik Üniversitesi
Kurul Üyesi	Prof. Dr. Md. Roknuzzaman SİDDİKİ	Noakhali Science and Technology University
Kurul Üyesi	Doç. Dr. Aytek MEMMEDOVA	Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Ziya AVŞAR	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Prof. Dr. Abdullah KORKMAZ	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr. Yüksel METİN	Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof. Dr. Nilay ÇABUK KAYA	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Sibel KALAYCIOĞLU	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Aylin Görgün BARAN	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Tarık SEVİNDİ	Aksaray Üniversitesi
Doç. Dr. Abdulhakim Bahadır DARI	Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi
Zohaib Hassan SAİN	Universitas Brawijaya

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Veysel BOZKURT	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. İlkey ŞAHİN	Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet Burak KAHRAMAN	Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Md. Roknuzzaman SİDDİKİ	Noakhali Science and Technology University
Doç. Dr. Mehmet ÇAKIR	Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
Doç. Dr. Emrullah TÖREN	Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi
Doç. Dr. Çağdaş Ümit YAZGAN	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Suk-Kyeong KANG	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Hikmet KORAŞ	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Prof. Dr. Bekir ÇINAR	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Prof. Dr. Metin ÖZKUL	Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof. Dr. Musa ŞAŞMAZ	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Prof. Dr. Nevzat TOPAL	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Prof. Dr. Hatice İÇEL	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Prof. Dr. Ramis KARABULUT	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Prof. Dr. İbrahim ÖZTÜRK	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Prof. Dr. Kasım HACİYEV	Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi
Prof. Dr. Gülzar İBRAHİMOVA	Bakü Avrasya Üniversitesi
Prof. Dr. Zharkynbike SULEİMENOVA	Kazak Milli Kızlar Pedagoji Üniversitesi
Prof. Dr. Elmira MEMMEDOVA-KEKEÇ	Avrasya Üniversitesi
Doç. Dr. Musa ERKAYA	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Doç. Dr. Bayram POLAT	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Doç. Dr. Ercan GEÇGİN	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Doç. Dr. Sibel BULUT	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Doç. Dr. Tahir ŞARBAZOV	Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi
Doç. Dr. Mzisa BUSKİVADZE	Tiflis Devlet Üniversitesi
Dr. Öğr. Ü. Ahmet BÜYÜKAKKAŞ	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Dr. Öğr. Ü. Mina FURAT	Celal Bayar Üniversitesi
Dr. Öğr. Ü. Zeynep KURNAZ	Karabük Üniversitesi

Türk Dünyası Temsilciliği Kurulu

Doç. Dr. Meder SALİYEV	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Doç. Dr. Aytek MEMMEDOVA	Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi
Dr. Gulshat SHAIKENOVA	Kazak Milli Kızlar Pedagoji Üniversitesi

Dil Editörleri

Dr. Öğr. Ü. Görkem Neşe ŞENEL	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Arş. Gör. Hacer ÖZKUL	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi

Alan Editörleri

Sosyoloji	Prof. Dr. Ahmet Burak KAHRAMAN	Erciyes Üniversitesi
Psikoloji/PDR	Doç. Dr. İzzet PARMAKSIZ	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Psikoloji/PDR	Dr. Öğr. Ü. Barkan ESKİİLİ	Atlanta Psychology Education
Edebiyat/ÇTLE	Prof. Dr. Hikmet KORAŞ	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Edebiyat/ÇTLE	Doç. Dr. Sibel BULUT	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Sanat Tarihi/Tarih/Coğrafya	Prof. Dr. Kürşat KOÇAK	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Sanat Tarihi/Tarih/Coğrafya	Doç. Dr. Savaş MARAŞLI	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Eğitim/Pedagoji	Dr. Arş. Gör. Erkan KARAMAN	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Kamu Yönetimi	Prof. Dr. Yakup ALTAN	Süleyman Demirel Üniversitesi
Hukuk	Prof. Dr. Yüksel METİN	Süleyman Demirel Üniversitesi
İlahiyat	Doç. Dr. Bayram POLAT	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
İletişim	Doç. Dr. Lokmaz ZOR	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi

HAKEM LİSTESİ
(Haziran, 2025, Cilt: 9- Sayı 1)

şerife Özgün Çıtak	Afyon Kocatepe Üniversitesi
Emre Murat	Avrasya Üniversitesi
Seda Ağırbaş	Ege Üniversitesi
Neşe Yurdal	Yeditepe Üniversitesi
Hasan Yavuzer	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Engin Kaban	Giresun Üniversitesi
Can Ceylan	Kastamonu Üniversitesi
Ahmet Çetinbaş	Malatya Turgut Özal Üniversitesi
Elif Kelebek	Atatürk Üniversitesi
Nur Özmel	Boğaziçi Üniversitesi
Nalan Gördeles Beşer	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
İzzet Parmaksız	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Ferdi Kıraç	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Ahmet Faruk Yıldırım	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

Millî Kültür Araştırmaları Dergisi (MİKAD) / Cilt 9 - Sayı 1

Sorumlu Yazar: Nazlıcan KARA, İstanbul Gedik Üniversitesi, Klinik Psikoloji, Yüksek Lisans,
psk.nazlicankara@gmail.com

ORCID ID: 0009-0006-8454-783X

İkinci Yazar: Dr. Öğr. Üyesi Barkan ESKİİLİ, Atlanta Psychology Education, barkaneskiili@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-3990-7585

Atıf: Kara, N. & Eskiili B. (2025). Sosyal Onay Arayışı İle Telefon Bağımlılığı Arasındaki İlişkide Gelişmeleri Kaçırma Korkusunun (FoMO) Aracı Rolü, Millî Kültür Araştırmaları Dergisi, 9 (1), s. 1-14.

Gönderim ve Kabul Tarihi: 3 Mayıs 2025 / 3 Haziran 2025

Araştırma Makalesi

ISSN: 2587-1331

DOI: 10.55774/mikad.1687475

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/mikad>

SOSYAL ONAY ARAYIŞI İLE TELEFON BAĞIMLILIĞI ARASINDAKİ İLİŞKİDE GELİŞMELERİ KAÇIRMA KORKUSUNUN (FoMO) ARACI ROLÜ¹

Öz

Bu çalışma, sosyal onay arayışı ile telefon bağımlılığı arasındaki ilişkide Gelişmeleri Kaçırma Korkusunun (FoMO) aracılık rolünü incelemek amacıyla yapılan nicel tanımlayıcı ve ilişki arayıcı bir çalışmadır. Araştırma, İstanbul'daki üniversite öğrencileri üzerinde, 418 katılımcı ile anket yoluyla yapılmıştır. Veri toplama aracı olarak Bir Anket Formu, Sosyal Onay İhtiyacı Ölçeği, Akıllı Telefon Bağımlılığı, Gelişmeleri Kaçırma Korkusu (FoMO) ölçekleri kullanılmıştır. Bulgular, sosyal onay ihtiyacının akıllı telefon bağımlılığını ve fomo yu pozitif yönde anlamlı olarak yordadığını göstermiştir. Bu bağlamda, sosyal onay arayışı, FoMO'yu tetikleyerek dijital bağımlılığın pekişmesine neden olmaktadır. Araştırma, dijital platformların sosyal ve psikolojik ihtiyaçları karşılama açısından önemli bir araç sunduğunu ancak bu süreçte dijital bağımlılığın da önemli ölçüde arttığını vurgulamaktadır. Elde edilen bulgular, dijital teknolojilerin bireylerin sosyal etkileşim ve psikolojik durumları üzerindeki dönüşümünü anlamada değerli bir katkı sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Onay, Telefon Bağımlılığı, FoMO

THE MEDIATING ROLE OF FEAR OF MISSING OUT (FoMO) IN THE RELATIONSHIP BETWEEN THE NEED FOR SOCIAL APPROVAL AND SMARTPHONE ADDICTION

Abstract

¹ Bu çalışma "Sosyal Onay İhtiyacının Telefon Bağımlılığı Üzerindeki Etkisinde Gelişmeleri Kaçırma Korkusunun (Fomo) Aracılık Etkisi" adlı yüksek lisans tez çalışmasından üretilmiştir.

This study is a quantitative descriptive and correlational study conducted to examine the mediating role of Fear of Missing Out (FoMO) in the relationship between seeking social approval and phone addiction. The study was conducted on university students in Istanbul via a survey with 418 participants. A Survey Form, Need for Social Approval Scale, Smartphone Addiction, and Fear of Missing Out (FoMO) scales were used as data collection tools. The findings showed that the need for social approval significantly predicted smartphone addiction and FOM in a positive way. In this context, seeking social approval triggers FoMO and causes the reinforcement of digital addiction. The study emphasizes that digital platforms provide an important tool in terms of meeting social and psychological needs, but digital addiction also increases significantly in this process. The findings provide a valuable contribution to understanding the transformation of digital technologies on individuals' social interactions and psychological states.

Keywords: Social Approval, Smartphone Addiction, FoMO

GİRİŞ

Teknoloji, günümüz toplumunda bireyden topluma uzanan geniş bir etki alanı oluşturarak, toplumsal ve bireysel düzeyde köklü bir dönüşüme yol açmıştır ve dijital iletişim araçlarını ön plana çıkaran temel dinamiklerden biri haline gelmiştir. Bireylerin yaşam alanlarında iletişim araçlarını yoğun bir şekilde kullanmaları ve bu araçlara yönelik artan bağlılıkları, dijital teknolojilerin toplumsal yaşamda ne denli ön plana çıktığını ortaya koymaktadır. Bu durum, bireylerin yaşam tarzlarını, dünyaya bakış açılarını, günlük alışkanlıklarını ve psikolojik durumlarını derinden etkileyen çok boyutlu bir dönüşüm sürecini beraberinde getirmiştir. Ortaya çıkan psikolojik etkiler göz önünde bulundurulduğunda, bireylerin iletişim araçlarına yöneliminin artmasıyla birlikte belirgin bir bireyselleşme sürecinin yaşandığı görülmektedir. Bu bireyselleşmenin temelinde, dijital iletişim araçlarının kullanımına yönelik gelişen alışkanlıklar yer almaktadır. Özellikle sosyal medya platformlarının süreklilik arz eden yapısı ve akışkan içeriği, bireyleri zamanla sosyal ilişkilerden uzaklaştırarak daha içe dönük, çekingen ve sosyal etkileşimden kaçınan bir yapıya yönlendirebilmektedir.

Ortaya çıkan bu yeni düzende dijital ortamlar açığa çıkmıştır ve bu ortamlar bireylerin toplumsal aidiyet ve etkileşim gereksinimlerini karşılamak için sıklıkla başvurdukları mecralar haline gelmiştir. Özellikle çevrim içi kalma yönündeki artan eğilim, bireylerin medya kullanım davranışlarında süreklilik ve zorlayıcılık gibi özelliklerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu durum, zamanla bireylerin dijital araçlara bağımlılık geliştirmesine zemin hazırlamakta, psikolojik ve davranışsal düzeyde çeşitli sorunlara yol açmaktadır. Günümüzde yeni medya temelli bu tür sorunlar, akademik alanda yoğun biçimde ele alınmakta; dijital bağlamda ortaya çıkan psikolojik ihtiyaçlar ve motivasyonlar detaylı şekilde tartışılmaktadır. Bu bağlamda dikkat çeken kavramsal yapılardan biri, bireylerin sosyal çevrelerinde meydana gelen gelişmeleri kaçırma düşüncesine bağlı olarak hissettikleri eksiklik ve kaygı durumudur. Literatürde 'FoMO' (Fear of Missing Out) olarak adlandırılan bu olgu, dijital medya içeriklerinin sürekli takibiyle şekillenen bir psikolojik gerilim hali olarak değerlendirilmektedir (Balcı ve Bal, 2022: 104). Bu doğrultuda, bu çalışma bağlamında literatürde önemli bir yer edinen gelişmeleri kaçırma korkusu (FoMO) kavramının incelenmesi anlamlı bir katkı sağlayacaktır.

Gelişmeleri Kaçırma Korkusu (FoMO), dijital medya ve sosyal medya platformlarının yaygınlaşmasıyla bireylerde, başkalarının deneyimlerini takip etme ve onlara katılamama korkusunun artmasına yol açan psikolojik bir durum olarak tanımlanmaktadır. Bu olgu, bireylerin sosyal çevrelerinde gerçekleşen etkinlikleri kaçırdıklarında hissettikleri kaygı ve tatminsizlik duygularıyla karakterize edilmektedir (Holte, 2023: 121). FoMO, dijital platformlarda sürekli bağlantı halinde olma isteğini artırarak, bireylerin sosyal medya üzerinden sürekli olarak başkalarını takip etme ve etkileşimde bulunma arzusunu pekiştirmektedir. Bu durum, yalnızca bireylerin psikolojik iyilik halleri üzerinde olumsuz etkilere yol açmakla kalmaz, aynı zamanda sosyal medya kullanımının bağımlılık boyutlarına da yol açabilmektedir (Gupta ve Sharma, 2021: 52).

FoMO, bireylerin sosyal çevrelerinde gerçekleşen etkinlikleri ve deneyimleri kaçırma kaygısı taşımasıyla tanımlanırken, bu kaygı genellikle sosyal onay arayışından kaynaklandığını ifade etmek mümkündür. Bireyler sosyal medyada başkalarının paylaşımlarını izlerken, kendi yaşamlarının eksik veya yetersiz olduğu hissine kapılabilirler. Bu durum, sosyal onay arayışlarını tetikleyerek, daha fazla etkileşimde bulunma ve onay alma isteğini güçlendirebilir. Sosyal onay ihtiyacı, bireylerin başkalarından olumlu geribildirim almayı ve sosyal çevrelerinde kabul görmeyi arzulamalarıyla ilişkilidir. Bu bağlamda, fomonun, sosyal onay arayışının bir yansıması olarak, bireylerin sürekli çevrimiçi olma ve dijital platformlarda başkalarını takip etme davranışlarını pekiştirebileceği ve dijital bağımlılığı artırabileceği söylenebilir. Bu nedenle, bu çalışmada, bireylerin sosyal onay arayışı ile akıllı telefon kullanım alışkanlıkları arasındaki ilişki ve FoMO'nun bu süreçteki aracılık rolü incelenecektir. Genel çerçevede, ulaşılmak istenen temel argüman, bireylerin sosyal onay arayışı ile akıllı telefon kullanım alışkanlıkları arasındaki ilişkiyi ve FoMO'nun bu süreçteki aracılık rolünü analiz etmektedir. Ayrıca, FoMO'nun akıllı telefon bağımlılığı üzerindeki etkileri ele alınarak, dijital bağımlılıkla ilgili daha kapsamlı bir anlayış geliştirilmesi hedeflenmektedir.

1. Yöntem

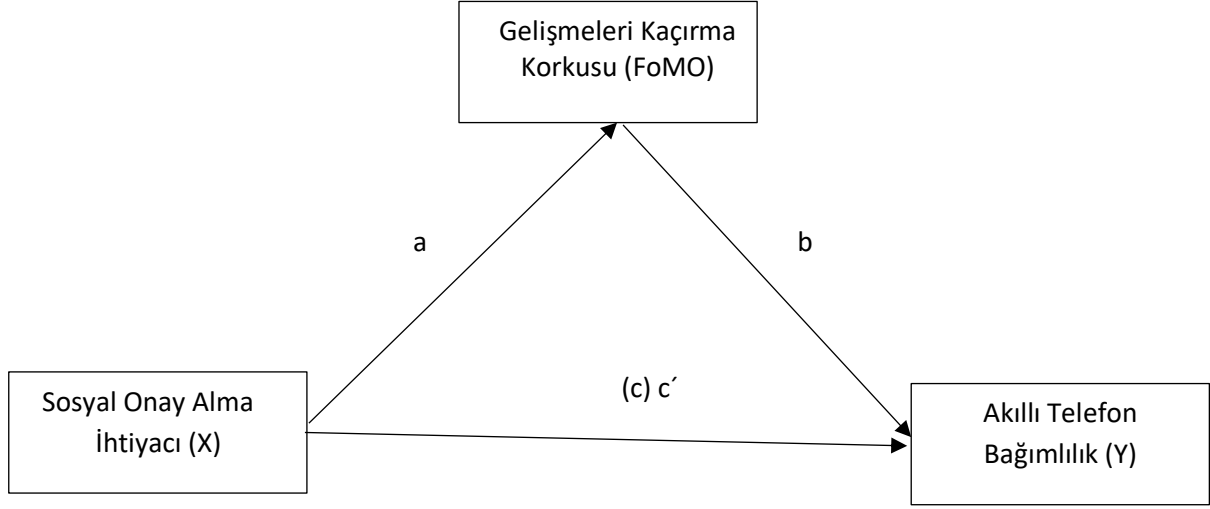
Bu çalışma, sosyal onay ihtiyacının telefon bağımlılığı üzerindeki etkisinde Gelişmeleri Kaçırma Korkusunun (FoMO) Aracılık Etkisi'ni incelemeyi amaçlamakta olup, birincil ve nicel verilerle gerçekleştirilmiştir. Birincil veriler, araştırmacının katılımcıların tutum, davranış ve görüşlerini belirli veri toplama araçları (örneğin anket, envanter) ile doğrudan elde ettiği verilerdir. Nicel araştırmalar, sayısal verilerle kesin ve genellenebilir sonuçlar elde etmeye çalışır ve genellikle geniş örneklem grupları kullanılır. Bu çalışmada, tarama araştırması yöntemi benimsenmiştir. Tarama araştırması, bireylerin belirli konulardaki tutum, davranış ve düşüncelerini anket yoluyla tespit etmeyi amaçlar ve mevcut durumu betimleyerek analiz yapar. Ayrıca, bu çalışma nedensel tarama araştırması olarak tasarlanmış olup, bağımsız ve bağımlı değişkenler arasındaki ilişkiyi ve etkileri araştırmaya odaklanmaktadır (Kıncal, 2014:111).

Bu araştırma, İstanbul ilindeki üniversite öğrencileri üzerinde yapılmış olup örneklem, 418 gönüllü katılımcıdan oluşmaktadır. Örneklem yöntemi olarak kolayda örneklem kullanılmıştır, bu yöntemde araştırmacı en kolay ulaşılabılır bireylerden veri toplar (Gürbüz ve Şahin, 2017: 131-132). Örneklem hacmi, evren sayısı bilinmesi durumunda kullanılan formüllerle belirlenmiş ve 384 kişi olarak tespit edilmiştir. Bu araştırmada minimum 400 katılımcı hedeflenmiş olup, 418 katılımcıya ulaşılmıştır.

2. Veri Toplama Araçları

- **Anket Formu:** Bu formda sosyo-demografik özellikler sorulmuştur.
- **Sosyal Onay İhtiyacı Ölçeği:** Sosyal Onay İhtiyacı'nın belirlenmesi için Karaşar ve Ögütülmüş (2016) tarafından geliştirilmiştir. Bu ölçek, başkalarının yargılarına duyarlılık, sosyal geri çekilme ve olumlu izlenim bırakma olmak üzere üç alt boyuttan oluşur ve 25 maddeden oluşur. Ölçek, 5'li Likert tipi puanlama ile değerlendirilir.
- **Akıllı Telefon Bağımlılığı Ölçeği:** Akıllı telefon bağımlılığını ölçmek için Akın, Altundağ ve Akın (2014) tarafından Türkçeye uyarlanan formdur ve kısa formu kullanılmıştır. Bu ölçek, 10 maddeden oluşur ve bağımlılık riskinin arttığına işaret eden bir 6 dereceli puanlama sistemine sahiptir.
- **Gelişmeleri Kaçırma Korkusu (FoMO) Ölçeği:** Bu ölçek Przybylski ve arkadaşları (2013) tarafından geliştirilen ve Gökler ve arkadaşları (2016) tarafından Türkçeye uyarlanan bir ölçek kullanılmıştır. Bu ölçek, sosyal olayları kaçırmaktan korkma derecesini ölçen 10 maddelik bir araç olup, 5'li Likert derecelendirmesi ile değerlendirilir.

3. Araştırma Modeli ve Hipotezleri

Şekil 1. Araştırma Modeli

Hipotezler:

H₁: Sosyal Onay Alma İhtiyacı ile Akıllı telefon bağımlılığı arasında pozitif yönde anlamlı ilişki vardır

H₂: Sosyal Onay Alma İhtiyacı ile Gelişmeleri Kaçırma Korkusu (FoMO) arasında pozitif yönde ilişki vardır

H₃: Sosyal Onay Alma İhtiyacının Akıllı telefon bağımlılığı üzerindeki etkisinde gelişmeleri kaçırma korkusu (FoMO) aracı değişkendir.

4. Veri Analizi

Tüm analizler IBM SPSS 29 ve IBM AMOS 29 paket programları aracılığı ile yapılmıştır. Demografik değişkenler için frekans ve yüzde değerleri verilmiştir. Ölçeklerin güvenilirlik ve geçerlilik analizleri kapsamında, madde toplam madde analizi, madde analizleri anti imaj korelasyon ve düzeltilmiş madde korelasyon katsayıları, açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri yapılmış ve değerlendirilmiştir. Aracılık etkisinin anlamlı olup olmadığını Sobel testi, Aroian testi ve Goodman testi ile değerlendirilmiştir. Tüm analizler %95 güven düzeyinde test edilmiştir.

5. Bulgular

Araştırmada katılımcı bireylerden elde edilen verilerden hareketle hipotezlerin testi yapılmadan önce değişkenlerin dağılımı incelenmiş ve değişkenlerin normal dağılım sergilemediği tespit edilmiş ve bu nedenle parametrik olmayan analiz teknikleri kullanılmıştır.

Tablo 1. Sosyal Onay Alma İhtiyacı Ölçeği ve Gelişmeleri Kaçırma Korkusu ve Akıllı Telefon Bağlılığı Düzeyleri Arası İlişkilerin İncelenmesi

		Akıllı Telefon Bağlılığı	Gelişmeleri Kaçırma Korkusu
Başkalarının Yargılarına Duyarlılık	rho	0,161	0,355
	p	0,001	0,000
	n	418	418
Sosyal Geri Çekilme	rho	0,224	0,309
	p	0,000	0,000
	n	418	418
Olumlu İzlenim Bırakma	rho	0,202	0,372
	p	0,000	0,000
	n	418	418
Sosyal Onay Toplam Skor	rho	0,225	0,398
	p	0,000	0,000
	n	418	418

Başkalarının yargılarına duyarlılık ile akıllı telefon bağlılığı arasında düşük düzeyde, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki olduğu ($\rho=0,161$, $p=0,001$) ve gelişmeleri kaçırma korkusu arasında orta düzeyde, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir ($\rho=0,355$, $p=0,000$). Sosyal geri çekilme ile akıllı telefon bağlılığı arasında düşük düzeyde, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki olduğu ($\rho=0,224$, $p=0,000$) ve gelişmeleri kaçırma korkusu arasında orta düzeyde, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir ($\rho=0,309$, $p=0,000$). Olumlu izlenim bırakma ile akıllı telefon bağlılığı arasında düşük düzeyde, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki olduğu ($\rho=0,202$, $p=0,000$) ve gelişmeleri kaçırma korkusu arasında orta düzeyde, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir ($\rho=0,372$, $p=0,000$). Sosyal onay toplam skoru ile akıllı telefon bağlılığı arasında düşük düzeyde, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki olduğu ($\rho=0,225$, $p=0,000$) ve gelişmeleri kaçırma korkusu arasında orta düzeyde, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir ($\rho=0,398$, $p=0,000$). Diğer bir ifadeyle sosyal onay alma ihtiyacı ölçeği alt boyutları ve genel düzeyi ile gelişmeleri kaçırma korkusu ve akıllı telefon bağımlılığı düzeyleri arasında pozitif yönlü anlamlı ilişkiler olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 2. Cinsiyete Değişkenine Göre Sosyal Onay Alma İhtiyacı Ölçeği, Gelişmeleri Kaçırma Korkusu ve Akıllı Telefon Bağlılığı Düzeylerinin İncelenmesi

		<i>n</i>	\bar{X}	<i>S.s.</i>	<i>U</i>	<i>z</i>	<i>P</i>
Başkalarının Yargılarına Duyarlılık	Erkek	95	29,82	6,73	14322	-0,987	0,324
	Kadın	323	30,52	6,42			
Sosyal Geri Çekilme	Erkek	95	19,87	6,24	13487	-1,797	0,072
	Kadın	323	18,65	5,96			
Olumlu İzlenim Bırakma	Erkek	95	19,37	6,56	11696,5	-3,528	<,001
	Kadın	323	21,94	6,73			
Sosyal Onay Toplam Skor	Erkek	95	69,06	17,07	14219	-1,086	0,278
	Kadın	323	71,12	16,30			
Akıllı Telefon Bağlılığı	Erkek	95	30,23	10,39	11913	-3,315	<,001
	Kadın	323	33,62	9,83			
Gelişmeleri Kaçırma Korkusu	Erkek	95	22,96	7,52	13035,5	-2,231	0,026
	Kadın	323	25,20	7,28			

Mann Whitney U testi

Cinsiyete göre Başkalarının Yargılarına Duyarlılık alt boyutunda ($U=14322$, $p=0,324$), Sosyal Geri Çekilme alt boyutunda ($U=13487$, $p=0,072$) ve Sosyal Onay Toplam Skoru düzeylerinde ($U=14219$, $p=0,278$) anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Olumlu İzlenim Bırakma alt boyutu düzeylerinde kadınların ($\bar{x}=21,94$, $SS=6,73$) erkeklere ($\bar{x}=19,37$, $SS=6,56$) göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu tespit edilmiştir ($U=11696,5$, $p<0,001$).

Cinsiyete göre Akıllı Telefon Bağlılığı düzeylerinde kadınların ($\bar{x}=33,62$, $SS=9,83$), erkeklere ($\bar{x}=30,23$, $SS=10,39$) göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu tespit edilirken ($U=11913$, $p<0,001$), Gelişmeleri Kaçırma Korkusu düzeylerinde de kadınların ($\bar{x}=25,20$, $SS=7,28$) erkeklere ($\bar{x}=22,96$, $SS=7,52$) göre anlamlı düzeyde daha yüksek puanlara sahip olduğu tespit edilmiştir ($U=13035,5$, $p=0,026$).

Tablo 3. Yaş Değişkenine Göre Sosyal Onay Alma İhtiyacı Ölçeği, Gelişmeleri Kaçırma Korkusu ve Akıllı Telefon Bağlılığı Düzeylerinin İncelenmesi

	<i>n</i>	\bar{X}	<i>S.s.</i>	<i>KW</i>	<i>s.d.</i>	<i>P</i>
18 - 19 yaş	80	32,29	7,45	11,644	3	0,009
20-21 yaş	189	29,45	6,78			

Başkalarının	22-23 yaş	90	30,47	5,78			
Yargılarına							
Duyarlılık	24-25 yaş	59	30,53	4,40			
Sosyal Geri	18 - 19 yaş	80	19,08	6,90	4,448	3	0,217
Çekilme	20-21 yaş	189	19,33	6,10			
	22-23 yaş	90	19,12	5,71			
	24-25 yaş	59	17,14	4,79			
Olumlu	18 - 19 yaş	80	21,33	6,92	4,502	3	0,212
İzlenim							
Bırakma	20-21 yaş	189	21,03	7,28			
	22-23 yaş	90	22,29	6,08			
	24-25 yaş	59	21,05	5,83			
Sosyal	18 - 19 yaş	80	72,69	18,09	5,521	3	0,137
Onay							
Toplam	20-21 yaş	189	69,81	17,41			
Skor	22-23 yaş	90	71,88	15,34			
	24-25 yaş	59	68,71	12,22			
Akıllı	18 - 19 yaş	80	30,01	9,08	5,744	3	0,125
Telefon							
Bağlılığı	20-21 yaş	189	33,30	9,83			
	22-23 yaş	90	33,04	9,69			
	24-25 yaş	59	34,98	11,85			
Gelişmeleri	18 - 19 yaş	80	23,89	6,63	4,685	3	0,196
Kaçırma							
Korkusu	20-21 yaş	189	24,39	7,44			
	22-23 yaş	90	26,10	6,93			
	24-25 yaş	59	24,56	8,66			

Kruskall Wallis H Testi

Sosyal Onay ihtiyacı ölçeği alt boyutlarından Sosyal Geri Çekilme (KW=4,448, sd=3, p=0,217), Olumlu İzlenim Bırakma (KW=4,502, sd=3, p=0,212) ve Sosyal Onay Toplam Skor (KW=5,521, sd=3, p=0,137) düzeylerinde yaşa göre anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir.

Akıllı Telefon Bağlılığı (KW=5,744, sd=3, p=0,125) ve Gelişmeleri Kaçırma Korkusu (KW=4,685, sd=3, p=0,196) düzeylerinde yaşa göre anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir.

Sosyal Onay ihtiyacı ölçeği alt boyutlarından Başkalarının Yargılarına Duyarlılık (KW=11,644, sd=3, p=0,009) düzeylerinde anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir. Anlamlı farklılığın kaynağını tespit edebilmek amacıyla Bonferroni düzeltilmeli Dunn çoklu karşılaştırmalar testi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda, 18-19 yaş grubu ile 20-21 yaş grubu arasında anlamlı farklılık olduğu ve 18-19 yaş ($\bar{x}=32,29$, $SS=7,45$) grubunun 20-21 yaş ($\bar{x}=29,45$, $SS=6,78$) grubuna göre Başkalarının Yargılarına Duyarlılık düzeylerinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4. Sınıf Değişkenine Göre Sosyal Onay Alma İhtiyacı Ölçeği, Gelişmeleri Kaçırma Korkusu ve Akıllı Telefon Bağlılığı Düzeylerinin İncelenmesi

		<i>n</i>	\bar{X}	<i>S.s.</i>	<i>KW</i>	<i>s.d.</i>	<i>p</i>
Başkalarının Yargılarına Duyarlılık	1. Sınıf	141	31,12	7,77	10,071	3	0,018
	2. Sınıf	64	31,78	6,34			
	3. Sınıf	54	28,87	6,13			
	4. Sınıf	159	29,63	5,15			
Sosyal Geri Çekilme	1. Sınıf	141	19,34	6,98	0,985	3	0,805
	2. Sınıf	64	18,88	6,22			
	3. Sınıf	54	19,43	6,93			
	4. Sınıf	159	18,42	4,59			
Olumlu İzlenim Bırakma	1. Sınıf	141	21,18	7,04	0,133	3	0,988
	2. Sınıf	64	21,41	7,54			
	3. Sınıf	54	21,50	8,10			
	4. Sınıf	159	21,45	5,68			
Sosyal Onay Toplam Skor	1. Sınıf	141	71,64	18,90	0,972	3	0,808
	2. Sınıf	64	72,06	17,18			
	3. Sınıf	54	69,80	18,70			
	4. Sınıf	159	69,50	12,73			
Akıllı Telefon Bağlılığı	1. Sınıf	141	31,48	9,61	3,456	3	0,327
	2. Sınıf	64	33,11	11,72			
	3. Sınıf	54	33,26	8,72			
	4. Sınıf	159	33,82	10,09			

Gelişmeleri Kaçırma Korkusu	1. Sınıf	141	24,65	6,82	0,376	3	0,945
	2. Sınıf	64	25,02	6,55			
	3. Sınıf	54	23,74	7,48			
	4. Sınıf	159	24,91	8,16			

Kruskall Wallis H Testi

Sosyal Onay ölçeği alt boyutlarından, Sosyal Geri Çekilme (KW=0,985, sd=3, p=0,805), Olumlu İzlenim Bırakma (KW=0,133, sd=3, p=0,988) ve Sosyal Onay Toplam Skor (KW=0,972, sd=3, p=0,808) düzeylerinin sınıf değişkenine göre anlamlı farklılık göstermediği tespit edilmiştir.

Akıllı Telefon Bağlılığı (KW=3,456, sd=3, p=0,327) ve Gelişmeleri Kaçırma Korkusu (KW=0,376, sd=3, p=0,945) düzeylerinin sınıf değişkenine göre anlamlı farklılık göstermediği tespit edilmiştir.

Sosyal onay ihtiyacı ölçeği alt boyutlarından Başkalarının Yargularına Duyarlılık (KW=10,071, sd=3, p=0,018) düzeylerinde anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir. Anlamlı farklılığın kaynağını tespit edebilmek amacıyla Bonferroni düzeltilmiş Dunn çoklu karşılaştırmalar testi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda, herhangi bir ikili karşılaştırmanın anlamlı olmadığı tespit edilmiştir.

Aracılık analizine ilişkin bulgular;

Yapılan aracılık analizi değişkenler çoklu normal dağılım göstermediği için ve sağlam tahminçiler elde etmek amacıyla 5000 alt örneklemlili Bootstrapping prosedürü kullanılarak yapılmıştır.

Aracılık analizi yapılmadan önce tüm ölçekler için güvenilirlik ve geçerlilik analizleri yapılmıştır.

Sosyal Onay Ölçeği için yapılan analizlerde, madde-toplam korelasyonlarının tüm maddelerde 0,30'un üzerinde ve anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Cronbach Alfa katsayıları alt boyutlar için sırasıyla 0,875, 0,849 ve 0,855 (Duyguların Değerlendirilmesi, İyimserlik/Ruh Halinin Düzenlenmesi, Duyguların Kullanımı) olup, bu katsayılar ile veri setinin yüksek düzeyde güvenilir olduğu tespit edilmiştir. Anti imaj korelasyon matrisi köşegen elemanlarının katsayılarının ise 0,5 üzeri olduğu tespit edilmiştir. KMO değeri 0,891 ve Bartlett testi ($\chi^2=5272,241$, sd=300, p<.001) sonucunda veri setinin açımlayıcı faktör analizine uygun olduğu tespit edilmiştir. Yapılan ilk faktör analizinde, sosyal onay ölçeği alt boyutlarından İyimserlik /Ruh Halinin Düzenlenmesi alt boyutunda, orijinal ölçekte 9 madde yer alırken faktör analizi sonrası 4 madde elenmiş ve 5 madde kalmıştır. 3., 7. Ve 9. Maddeler düşük faktör yükü nedeniyle elenirken 8. Madde başka alt boyut ile yüksek derecede yük aldığı (0.433) için elenmiştir. Bu elemeler sonrasında 5 madde bu alt boyutta kalmıştır. Duyguların kullanımı alt boyutunda orijinal ölçekte 8 madde yer alırken yapılan faktör analizi sonucunda 11. Ve 13. Madde düşük faktör yükü aldığı için elenmiştir. Bu alt boyutta 6 madde kalmıştır. Duyguların değerlendirilmesi alt boyutunda, orijinal ölçekte 8 madde yer alırken yapılan analiz sonucunda, 19. Ve 23. Maddelerin farklı faktörler altında yük aldıkları tespit edilmiş ve bu maddeler analiz dışında bırakılmıştır. Bu aşamada bu alt boyutta 6 madde kalmıştır. Açımlayıcı faktör analizi sonucunda ölçek üç alt boyutta (Duyguların Değerlendirilmesi, İyimserlik/Ruh Halinin Düzenlenmesi, Duyguların Kullanımı) ve toplam 18 madde ile oluşan faktör yapısını toplam varyansın %56,48'ini açıkladığı tespit edilmiştir. Aynı zamanda oluşan madde yapısı ile

Cronbach Alfa katsayılarının alt boyutlar için sırasıyla 0,860, 0,802 ve 0,801 (Duyguların Değerlendirilmesi, İyimserlik/Ruh Halinin Düzenlenmesi, Duyguların Kullanımı) olduğu ve bu katsayılar ile veri setinin yüksek düzeyde güvenilir olduğu tespit edilmiştir. Doğrulamalı faktör analizinde uyum iyiliği indeksleri incelendiğinde, GFI=0,957, IFI=0,938, RMSEA=0,068 ve $\chi^2/sd=2,028$ uyum iyiliği indekslerinin mükemmel uyum düzeyinde, AGFI =0,915, CFI=0,937, NFI=0,906 ve RFI=0,975 uyum iyiliği indekslerinin kabul edilebilir uyum düzeyinde oldukları tespit edilmiştir. Yapılan açımlayıcı ve doğrulamalı faktör analizleri sonucunda sosyal onay ihtiyacı ölçeğinin güvenilir ve geçerli olduğu tespit edilmiştir.

Akıllı Telefon Bağımlılığı Ölçeği için yapılan analizlerde, madde-toplam korelasyonlarının tamamının 0,30'un üzerinde ve anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Ölçeğin genel güvenilirliği Cronbach Alfa katsayısı ile 0,868 olarak tespit edilmiştir. Anti-ımağ korelasyon matrisinde köşegen elemanların tamamının 0,5'in üzerinde olduğu tespit edilmiştir. KMO değeri 0,849 ve Bartlett testi ($\chi^2=1760,655$, $sd=45$, $p<.001$) sonucunda veri setinin açımlayıcı faktör analizine uygun olduğu tespit edilmiştir. Açımlayıcı faktör analizi sonucunda ölçeğin orijinal yapısının korunduğu, madde elenmediği ve tek boyutlu yapının %45,97 oranında varyansı açıkladığı tespit edilmiştir. Doğrulamalı faktör analizinde uyum iyiliği indekslerinden GFI=0,943, IFI=0,924, RMSEA=0,066 ve $\chi^2/sd=2,048$ değerlerinin mükemmel uyum düzeyinde; AGFI=0,898, CFI=0,963, NFI=0,967 ve RFI=0,969 değerlerinin ise kabul edilebilir uyum düzeyinde olduğu tespit edilmiştir. Tüm analiz sonuçlarına göre Akıllı Telefon Bağımlılığı Ölçeği'nin 10 maddelik tek boyutlu yapısının geçerli ve güvenilir olduğu tespit edilmiştir.

Gelişmeleri Kaçırma Korkusu (FoMO) Ölçeği için yapılan analizlerde, tüm maddelerin madde-toplam korelasyon katsayılarının 0,30'un üzerinde ve anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Cronbach Alfa katsayısı 0,814 olarak tespit edilmiştir. Anti-ımağ korelasyon matrisinde tüm köşegen değerlerin 0,5'in üzerinde olduğu tespit edilmiştir. KMO değeri 0,805 ve Bartlett testi ($\chi^2=1282,340$, $sd=45$, $p<.001$) sonucunda veri setinin açımlayıcı faktör analizine uygun olduğu tespit edilmiştir. Açımlayıcı faktör analizi sonucunda ölçeğin tek boyutta yapılandığı ve %37,97 oranında varyansı açıkladığı tespit edilmiştir. Doğrulamalı faktör analizinde uyum iyiliği indekslerinden GFI=0,917, IFI=0,951, RMSEA=0,072 ve $\chi^2/sd=1,321$ değerlerinin mükemmel uyum düzeyinde; AGFI=0,936, CFI=0,955, NFI=0,931 ve RFI=0,980 değerlerinin kabul edilebilir uyum düzeyinde olduğu tespit edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda FoMO Ölçeği'nin 10 maddelik ve tek boyutlu yapısının geçerli ve güvenilir olduğu tespit edilmiştir.

Araştırmanın temel hipotezi olan aracılık analizi için Baron ve Kenny (1986) Yöntemi kullanılmıştır. (Baron ve Kenny, 1986). Bu kapsamda analizler yapılmış ve tablo 5, şekil 2'de sunulmuştur.

Tablo 5. Aracılık Modeli İçin Toplam, Doğrudan ve Dolaylı Etkilerin Analizi

Doğrudan Etkiler		β	S.H.	C.R.	p		
SOİ	----> GKK	0,405	0,027	9,033	***		
SOİ	----> ATB	0,021	0,04	0,43	0,667		
GKK	----> ATB	0,403	0,066	8,271	***		
Toplam Etki		β	Lower	Upper	S.E.	p	
SOİ ---->ATB		0,184	0,082	0,282	0,06	0,009	***

Dolaylı Etki	β	Lower	Upper	S.E.	p	
SOİ ---->GKK ---->ATB	0,163	0,131	0,211	0,025	0,004	***

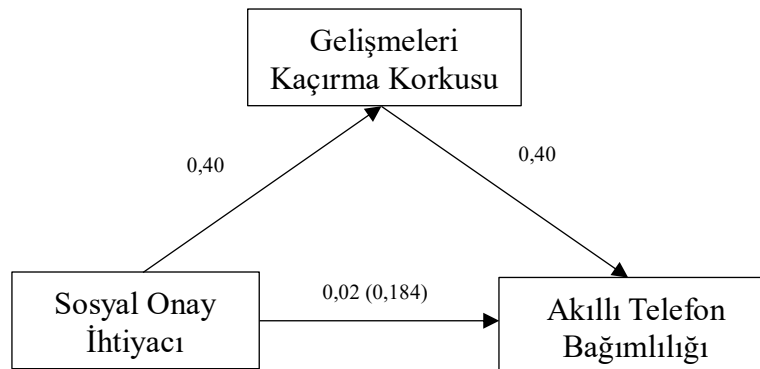
SOİ: Sosyal Onay İhtiyacı, ATB: Akıllı Telefon Bağımlılığı, GKK: Gelişmeleri Kaçırma Korkusu

Aracı değişken dikkate alınmaksızın Sosyal Onay İhtiyacının Akıllı Telefon Bağımlılığı ile olan ilişkisini tespit etmek amacıyla Toplam etki değerlendirildiğinde, Sosyal Onay İhtiyacının Akıllı Telefon Bağımlılığı üzerindeki toplam etkisinin anlamlı olduğu tespit edilmiştir ($\beta=0,184$, S.E.=0,06, $p=0,009$).

Şekil 2’de Aracılık modeli tamamen analiz edildiğinde, yapılan analiz sonucunda Sosyal Onay İhtiyacının Gelişmeleri Kaçırma Korkusu üzerindeki doğrudan etkisi istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönde tespit edilmiştir ($\beta=0,405$, $p<.001$). Gelişmeleri Kaçırma Korkusunun Akıllı Telefon Bağımlılığı üzerindeki doğrudan etkisi de anlamlı ve pozitif yönde olduğu tespit edilmiştir ($\beta=0,403$, $p<.001$). Sosyal Onay İhtiyacının Akıllı Telefon Bağımlılığı üzerindeki doğrudan etkisinin anlamlı olmadığı tespit edilmiştir ($\beta=0,021$, $p=0,667$). Sosyal Onay İhtiyacının Akıllı Telefon Bağımlılığı üzerinde anlamlı olan toplam etkisinin aracı değişken modele dahil edildiğinde yani doğrudan etkisinin anlamsız hale gelmesi ve katsayısının düşmesi Sosyal Onay İhtiyacının doğrudan Akıllı Telefon Bağımlılığı üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığını ve bu etkinin Gelişmeleri Kaçırma Korkusu değişkeni üzerinden olduğu ve Gelişmeleri Kaçırma Korkusu değişkeninin tam aracılık etkisi olduğu tespit edilmiştir. Aracılık etkisinin anlamlı olup olmadığını tespit etmek amacıyla dolaylı etki analizi sonuçları incelendiğinde, Sosyal Onay İhtiyacının Akıllı Telefon Bağımlılığı üzerindeki etkisinin Gelişmeleri Kaçırma Korkusu aracılığıyla anlamlı ve pozitif yönde gerçekleştiği tespit edilmiştir ($\beta=0,163$, S.E.=0,025, $p=0,004$). (Tablo 5)

Aracılık ilişkisinin anlamlı olup olmadığını tespit etmek amacıyla ayrıca Sobel, Aroian ve Goodman testleri yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda, Sobel ($z=6,11$, S.E.=0,02183, $p<.001$), Aroian ($z=6,09$, S.E.=0,02191, $p<.001$) ve Goodman ($z=6,13$, S.E.=0,0217, $p<.001$) testleri sonucunda dolaylı etkinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir.

Diğer bir ifadeyle Gelişmeleri Kaçırma Korkusu Sosyal Onay İhtiyacının Akıllı Telefon Bağımlılığı üzerindeki etkisinde anlamlı ve tam aracı bir değişkendir.

Şekil 2. Sosyal Onay ve Akıllı Telefon Bağımlılığı arasındaki İlişkide FoMO’nun Aracı Rolü Yol Modeli

SONUÇ ve TARTIŞMA

Bu araştırmada, bireylerin sosyal onay ihtiyacının, akıllı telefon bağımlılığı ve gelişmeleri kaçırma korkusu (FoMO) üzerindeki etkileri incelenmiş olup bu değişkenler arasındaki ilişkiler istatistiksel analizler yoluyla test edilmiştir. Elde edilen bulgular, sosyal onay ihtiyacının akıllı telefon bağımlılığını anlamlı ve pozitif yönde yordadığını ortaya koymaktadır. Sosyal onay ihtiyacı arttıkça bireylerin akıllı telefon kullanımına yönelik bağımlılık eğilimlerinin de yükseldiği gözlemlenmiştir. Benzer şekilde sosyal onay ihtiyacının FoMO üzerinde de anlamlı bir yordayıcı olduğu belirlenmiş olup bu ihtiyacın artışıyla bireylerin gelişmeleri kaçırma korkusunun da paralel biçimde arttığı saptanmıştır. Elde edilen veriler, sosyal medya ve dijital teknolojilerin, bireylerin sosyal onay ihtiyacını karşılama sürecinde işlevsel bir araç olarak kullanılabilirliğini ve bu bağlamda psikososyal ihtiyaçların dijital platformlar aracılığıyla karşılandığını göstermektedir. Bu alanda yapılan çalışmalarda da benzer sonuçlara rastlamak mümkündür (Gupta ve Sharma, 2021: 52; Holte, 2023: 121). Dijital çağda akıllı telefonların bireylerin günlük yaşamında vazgeçilmez bir araç haline geldiği bilinmektedir. Akıllı telefonlar, bireylerin kendileri için önemli ve değerli kişilerle sürekli iletişim halinde olmalarını mümkün kılmakta olup aynı zamanda sosyal medya platformlarına erişim imkânı sunarak bireylerin anlık olarak dünya genelindeki gelişmelerden haberdar olmasına olanak tanımaktadır. Bu durum, bireylerde kendilerini ifade etme ve başkaları tarafından fark edilme arzusu ile birlikte sosyal onay alma ihtiyacını da tetiklemektedir (Skymba vd., 2022: 1). Nitekim sosyal onay ihtiyacı, bireylerin toplumsal uyum sağlama, güven duygusu geliştirme ve sosyal bağlarını güçlendirme süreçlerinde temel bir motivasyon kaynağı olarak işlev görmektedir.

Araştırmanın bir diğer hipotezi, sosyal onay ihtiyacının akıllı telefon bağımlılığı üzerindeki etkisinde FoMO'nun aracılık rolünü incelemiştir ve yapılan analizler, FoMO'nun bu ilişkide tam aracılık rolü oynadığını ortaya koymuştur. Sosyal onay ihtiyacının artması, bireylerin FoMO seviyelerini yükseltmekte ve bu da dolaylı olarak akıllı telefon bağımlılığını artırmaktadır. Bu sonuçlar, FoMO'nun sosyal medya bağımlılığı ve mobil cihaz kullanımı ile güçlü bir ilişkisi olduğunu gösteren önceki araştırmalarla paralellik göstermektedir (Daşpınar, 2024). Sonuç olarak, sosyal onay ihtiyacının, FoMO aracılığıyla akıllı telefon bağımlılığına dönüşebileceği bulunmuştur. Araştırma, sosyal medya ve akıllı telefon kullanımının bireylerin psikososyal ihtiyaçlarını karşılama biçiminde önemli bir yer tuttuğunu, ancak aynı zamanda dijital bağımlılık riskini artırdığını vurgulamaktadır. Sosyal medya ve dijital etkileşimler, bu bağlamda, bireylerin sürekli bir bağlantı içinde olma gerekliliğiyle bağlantılı olarak daha fazla kaygıya ve bağımlılığa yol açabilmektedir (Altuwairiqi vd., 2019: 1). Bu fenomenin, bireylerin yalnızlık, düşük özsaygı ve yüksek kaygı seviyeleriyle ilişkilendirildiği birçok çalışma mevcuttur. Ayrıca, bu duyguların, bireylerin sosyal medya kullanımını artırmasına ve yaşamlarında duygusal dengesizliklere yol açmasına neden olabileceği vurgulanmaktadır. FoMO, yalnızca sosyal medya kullanımı ile sınırlı kalmaz, aynı zamanda kişilerin sosyal çevrelerinden dışlanmışlık hissiyle başa çıkma yöntemlerini de etkileyebilir (Beyens vd., 2016: 2).

Demografik değişkenler açısından yapılan analizlerde, cinsiyete göre olumlu izlenim bırakma, akıllı telefon bağımlılığı ve FoMO düzeylerinde kadınların erkeklere kıyasla anlamlı düzeyde daha yüksek puanlara sahip oldukları belirlenmiştir. Yaş değişkeni açısından, yalnızca "başkalarının yargılarına duyarlılık" alt boyutunda anlamlı bir fark bulunmuş; 18–19 yaş grubunun bu duyarlılık düzeyi, 20–21 yaş grubuna göre daha yüksek bulunmuştur. Sınıf değişkenine göre ise benzer şekilde yalnızca "başkalarının yargılarına duyarlılık" alt boyutunda anlamlı bir fark bulunmuş, ancak yapılan çoklu karşılaştırmalarda anlamlı ikili bir fark tespit edilememiştir.

Sonuç olarak araştırmanın temel hipotezini test etmek amacıyla gerçekleştirilen aracılık analizine göre, sosyal onay ihtiyacının akıllı telefon bağımlılığı üzerindeki toplam etkisi anlamlı olmakla birlikte doğrudan etkisinin anlamlı olmadığı, bu ilişkinin FoMO aracılığıyla gerçekleştiği görülmüştür. Gelişmeleri kaçırma korkusu, sosyal onay ihtiyacının akıllı telefon bağımlılığı üzerindeki etkisinde tam aracı bir değişken olarak belirlenmiştir. Bu sonuç, bireylerin sosyal onay arayışlarının, doğrudan değil ancak FoMO düzeylerini artırarak dolaylı yoldan akıllı telefon bağımlılığını etkilediğini ortaya koymaktadır. Tüm bulgular bir arada değerlendirildiğinde bu çalışma, sosyal onay ihtiyacının dijital medya kullanımı üzerindeki etkilerini anlamada önemli katkılar sağlamaktadır. Özellikle gelişmeleri kaçırma korkusunun, bireylerin teknolojiye olan bağımlılıklarının gelişiminde merkezi bir rol oynadığı görülmektedir. Bu bağlamda hem sosyal psikoloji hem de dijital medya bağımlılığı alanlarında yapılacak müdahalelerde FoMO'nun dikkate alınması gerektiği söylenebilir ve bu bulgular doğrultusunda bireylere sosyal iletişim becerilerini geliştirmeleri önerilebilir.

KAYNAKÇA

- Altuwairiqi, M., Jiang, N., Ali, R. (2019). Problematic Attachment to Social Media: Five Behavioural Archetypes. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 16. <https://doi.org/10.3390/ijerph16122136>
- Alvar, R. (2024). *Psikolojik Danışmanlarda Dijital Bağımlılık Düzeyi İle Genel Erteleme Eğilimi İlişkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep.
- Balcı, Ş., Bal, E. (2022). Gelişmeleri Kaçırma Korkusu (Fomo) ile Akıllı Telefon Bağımlılığı İlişkisinde Kullanım Süresinin Aracılık Rolü. *Medeniyet ve Toplum Dergisi*, 6(2), 103-120.
- Baron, R. M., Kenny, D. A. (1986). The moderator-mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 51; 1173-1182.
- Beyens, I., Frison, E., Eggermont, S. (2016). "I don't want to miss a thing": Adolescents' fear of missing out and its relationship to social needs, Facebook use, and Facebook-related stress. *Computers in Human Behavior*, 64, 1-8. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2016.05.083>
- Daşpınar, S. (2024). *Yeni Medya Kapsamında Bağımlılık ve Gençlerin Dijital Kumar Bağımlılıkları Araştırması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Aydın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Gupta, M., Sharma, A. (2021). Fear of missing out: A brief overview of origin, theoretical underpinnings and relationship with mental health. *World Journal of Clinical Cases*, 9(19), 48-81.
- Gürbüz, S., Şahin, F. (2017). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. (Gözden geçirilmiş ve güncellenmiş 4. baskı). İstanbul:Seçkin Yayıncılık.
- Fidan, H. (2018). İşyerlerinde Mobil Telefon Kullanım ve Bağımlılık Düzeyleri: Kamu ve Özel Sektör Çalışanları Üzerine Bir Araştırma. *Business and Economics Research Journal*, 9(2), 431-447.
- Holte, A. J. (2023). The State Fear of Missing Out Inventory: Development and Validation. *Telematics and Informatics Reports*, 10, 100-155.

- Karaşar, B. (2014). *Sosyal Onay İhtiyacının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*, Yayınlanmamış Doktora tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kell, H. J. (2009). *Approval motivation and situational judgment tests: The role of personality and implicit trait policies (Doctoral dissertation)*. Houston: Rice University.
- Kıncal, R. Y. (2014). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Kwon, M., Kim, D.-J., Cho, H., Yang, S. (2013). The smartphone addiction scale: Development and validation of a short version for adolescents. *PLOS ONE*, e83558.
- Mathurawala, M. S. (2022). Smartphone Addiction, Loneliness and Life Satisfaction among Undergraduate Students. *International Journal of Indian Psychology*, 10(2), 1237-1257.
- Paulhus, D. L., John, O. P. (1998). Egoistic and Unrealistic Biases in Self-Perceptions: The Interplay of Self-Deceptive Styles with Basic Traits and Motives. *Journal of Personality*, 66, 1026-1060.
- Place, S. S., Todd, P. M., Penke, L., Asendorpf, J. B. (2010). Humans Show Mate Copying After Observing Real Mate Choices. *Evolution and Human Behavior*, 31(5), 320–325. <https://doi.org/10.1016/j.evolhumbehav.2010.02.001>
- Skymba, H. V., Joyce, C., Telzer, E. H., Rudolph, K. D. (2022). Peer Adversity Predicts Interpersonal Needs in Adolescent Girls. *Journal of Research on Adolescence*, 1. <https://doi.org/10.1111/jora.12741>
- Zalenski, R. J., Raspa, R. (2006). Maslow's Hierarchy of Needs: A Framework for Achieving Human Potential in Hospice. *Journal of Palliative Medicine*, 9(5), 1120-1127.
- Türk Dil Kurumu Bağımlılık. Erişim Adresi:
<https://sozluk.gov.tr/>

Milli Kültür Araştırmaları Dergisi (MİKAD) / Cilt 9 - Sayı 1

Sorumlu Yazar: Dr. Fatma Nesibe ÇOLAK, Bağımsız Araştırmacı, fnesibecolak@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-0009-9832

Atıf: Çolak, F. N. (2025). Siyaset ve Mizahın Kesişimi: Nuhun Gemisi Dergisi Örneği, Milli Kültür Araştırmaları Dergisi, 9 (1), s. 15-45.

Gönderim ve Kabul Tarihi: 29 Nisan 2025 / 23 Mayıs 2025

Araştırma Makalesi

ISSN: 2587-1331

DOI: 10.55774/mikad.1686362

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/mikad>

SİYASET VE MİZAHIN KESİŞİMİ: NUHUN GEMİSİ DERGİSİ ÖRNEĞİ

Öz

Bu çalışma, 1949-1950 yılları arasında yayımlanan *Nuhun Gemisi* dergisinde yer alan iç politikaya dair olayların, siyasi mizah unsurları çerçevesinde analiz edilmesini amaçlamaktadır. *Nuhun Gemisi*, dönemin Türkiye Komünist Partisi (TKP) tarafından desteklenen bir mizah dergisi olarak, içeriklerinde genellikle iç ve dış politikayı hedef almış ve Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) başta olmak üzere dönemin siyasi aktörlerini eleştiren çizimler ve yazılarla öne çıkmıştır. *Nuhun Gemisi*'nde mizah, sadece eğlence amacıyla değil, aynı zamanda siyasi iktidarları eleştiren, toplumsal normları sorgulayan bir araç olarak kullanılmıştır. Bu bağlamda, dergi içindeki mizahi unsurların analiz edilmesi, dönemin siyasal atmosferi ve toplumsal yapısına dair önemli çıkarımlar yapmamıza olanak tanımaktadır.

Bu çalışma *Nuhun Gemisi* dergisinin yayımlandığı 31 sayı boyunca içeriklerin nitel bir yöntemle incelenmesini içermektedir. Çalışmada, doküman analizi ve betimsel analiz yöntemleri kullanılarak, dergideki karikatürlerin ve yazıların iç politika, din politikaları, grev hakkı, sendikal haklar, toprak reformu ve 1950 seçimleri gibi kritik siyasal konulara nasıl yaklaşım sunduğu incelenmiştir. Bu çalışma, siyasi mizahın yalnızca güldürme amacını değil, aynı zamanda iktidarın meşruiyetine karşı güçlü bir eleştirel tutum geliştirme işlevini de vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Siyaset, Siyasi Mizah, Nuhun Gemisi

THE INTERSECTION OF POLITICS AND HUMOR: THE CASE OF NUHUN GEMİSİ PERIODICAL

Abstract

This study aims to analyze domestic political events featured in the periodical *Nuhun Gemisi*, published between 1949 and 1950, within the framework of political humor elements. *Nuhun Gemisi*, a humor periodical supported by the Communist Party of Turkey (TKP) at the time, mainly targeted domestic and foreign politics in its content and stood out with drawings and writings criticizing the political actors of the period, particularly the Republican People's Party (CHP). In *Nuhun Gemisi*, humor was used not only for entertainment purposes but also as a tool to criticize political powers and question social norms. In this context, analyzing the humorous elements

within the periodical allows us to make important inferences about the political atmosphere and social structure of the period.

This study involves the qualitative analysis of the content across the 31 issues published by the periodical *Nuhun Gemisi*. In the study, through document analysis and descriptive analysis methods, the approach of the cartoons and writings in the periodical toward critical political issues such as domestic politics, religious policies, the right to strike, union rights, land reform, and the 1950 elections has been examined. This study emphasizes that political humor not only aims to entertain but also serves the function of developing a strong critical stance against the legitimacy of those in power.

Keywords: Politics, Political Humor, Nuhun Gemisi

GİRİŞ

Mizah sözcüğü Arapça olmakla birlikte söylenişi “müzah”tır (Nesin, 1973: 15). Türkçe sözlükte (Türk Dil Kurumu, 2005: 806), mizah sözcüğü “*eğlendirme, gülme ve bir kimsenin davranışına incitmeden takılma amacını güden ince alay, gerçeğin güldürücü yanlarını ortaya koyan edebiyat türü, ironi*” sözleriyle tanımlanmaktadır. Mizah, tüm dillerde ortak bir anlayışla gülme olgusuyla ilişkilendirilmekte; gülmenin bulunmadığı bir anlatım mizah olarak değerlendirilememektedir. Mizahın temelinde çeşitli yoğunluklarda ortaya çıkan gülme biçimleri yer almaktadır ve bu, kahkahadan hafif bir tebessüme kadar geniş bir yelpazeye yayılabilmektedir. Nitekim tarih boyunca birçok düşünür ve bilgin, gülmece kavramının mahiyetine dair çeşitli açıklamalarda bulunmuştur (Nesin, 1973: 15). Öngören (1983a: 12), mizahla gülmenin karıştırıldığını; gülmenin, sadece mizahın bir alkışı olduğunu aktarmıştır. Morreal (1997: 3-5), gülme eylemini mizahi olmayan (gıdıklama, sihirbazlık numarası izlemek vb.) ve mizahi olan (fıkra dinleme, birisinin taklidini izleme vb.) olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Bunun yanı sıra Tan Oral, mizahı gülme eyleminden ayırmaktadır. Ona göre, gülünç unsurlar, hem günlük yaşamın akışı içinde hem de sanatsal eserlerde kendiliğinden oluşabilir ancak mizah, yalnızca eğlenceli bir unsur olmaktan öte, ciddi bir anlam taşımaktadır. Mizah, hem güldüren hem de kimi zaman öfke ve tepkiye yol açan bir yapıya sahiptir. Çünkü mizah, belirli bir duruma yönelik eleştirel bir tepki biçimi olarak ortaya çıkmaktadır (Oral, 2011: 168).

Mizah, farklı temalar etrafında sınıflandırılabilen çeşitli alanlara sahiptir. Bu alanlar cinsel mizah, etnik mizah ve siyasi mizah olmak üzere üç başlık altında toplanmaktadır. Cinsel mizah; doğrudan ya da örtük anlatımlarla cinselliğin mizahi bir unsur olarak kullanıldığı tür olarak karşımıza çıkmaktadır. Etnik mizah ise, etnik kimlik kavramının popülerleşmesiyle birlikte ortaya çıkmış ve iki temel işleve dayanmıştır; etnisite dışındaki bireyleri küçümseyerek değersizleştirmek ve bireyin ait olduğu grup içindeki kimlik anlayışını pekiştirmek. Politik mizah ise, iktidarı eleştirme ve meşruiyetini sorgulama amacı taşımakta; siyasi liderler, politikacılar, siyasi partiler ve kurumlar gibi unsurları hedef alarak mizahi bir söylem üretmektedir. (Öğüt Eker, 2014: 123-128). Bu çalışmanın konusu ise mizah alanları arasında siyasi mizah olmakla birlikte Türkiye’deki siyasi mizah dergileri arasında *Nuhun Gemisi* seçilmiştir.

Nuhun Gemisi dergisi özelinde yapılan çalışmalara bakıldığında Mehmet Emin Satır’ın “*Siyasetin Mizahı: Amerikan Yardımlarının “Nuhun Gemisi” Dergisinde Ele Alınış Biçiminin İncelenişi*” (2022) başlıklı makalesine rastlanmaktadır. Satır’ın (2022: 99) çalışması dergideki Amerikan yardımlarına yönelik yapılan hicivleri kapsamaktadır. Bu çalışma ise dergide yer alan siyasi mizah unsurları arasında Amerikan yardımlarını kapsam dışı tutarak iç politikaya dair mizah unsurlarının analizini içermektedir. Çalışmanın öznesi olan dergide yer alan dış politikaya dair siyasi mizah unsurları çalışmanın sınırlılığını aştığından kapsam dışında bırakılmıştır.

Bu çalışmada, *Nuhun Gemisi* dergisinin bir muhalefet aracı olarak dönemin iç siyasetinde ele aldığı konular, bu konulara yaklaşım biçimi ve siyasi gündemi mizah yoluyla nasıl yorumladığı sorunsalı ele alınmaktadır. Çalışmanın amacı, *Nuhun Gemisi* dergisinin yayımlanmış toplam 31 sayısında iç politikaya yönelik tutumlarının mizah yoluyla nasıl temsil edildiğini analiz etmektir. Bu bağlamda, çalışmada yöntem olarak nitel araştırma yaklaşımlarından doküman analizi ve betimsel analiz yöntemleri tercih edilmiştir. İlk aşamada doküman analizi yoluyla veriler elde edilmiş; ardından bu veriler, betimsel analiz yöntemiyle yorumlanarak açıklanmıştır. Çalışmada öncelikle siyasi mizah kavramı tanımlanmış ve taşıdığı temel özellikler ortaya konulmuştur. İkinci bölümde, Türkiye’de siyasi mizahın tarihsel gelişim süreci ele alınmış, ardından çalışmanın odak noktası olan *Nuhun Gemisi* dergisine ilişkin bilgilere yer verilmiştir. Son bölümde ise, araştırmanın yöntemi açıklandıktan sonra, dergide yer alan içeriklerin analizi sunulmuştur.

1. Siyasi Mizah Üstüne: Güldüren Siyaset

Tarihsel süreç boyunca siyaset, mizahın en önemli beslenme kaynaklarından biri olmuş ve iki alan arasında sürekli bir etkileşim ağı kurulmuştur (Arık, 2003: 90). Mizah, sözlü ve sözlü olmayan söylemler ve görsel temsillerde bulunmaktadır (Feldman, 2024: 1). Eskiden beri insanlar sosyo-politik meseleler hakkında mizahi değerlendirmeler yapmaktadır. Antik Yunan’da Aristophanes’in komedi eserleri bunun sadece bir örneğidir (Georgalidou, 2024: 53). Ancak her ulusun mizah anlayışı kendi içinde farklılıklar göstermektedir. Zira gülme eylemi, bireyin içinde bulunduğu toplumun ekonomik ve sosyal koşulları, kültürel düzeyi, tarihi birikimi ile gelenek, görenek ve töreleri gibi dinamiklere bağlı olarak şekillenmektedir. (Nesin, 1973: 27). Siyasi mizahta belirli bir olaya, slogana, tavra ve özelliğe gönderme yapıldığından, mizahların çoğu belirli bir ülkede, bölgede veya şehirde yaşayan insanlar tarafından anlaşılabilir. Dolayısıyla yapılan esprili gönderme, diğer ülkenin, bölgenin veya şehrin insanları tarafından anlaşılabilir (Raskin, 1985: 222). Siyasi mizah; şaka, anekdot, hiciv, dramatik komedi ve karikatürler şeklinde tezahür etmekte; belki de en yaygın biçimi, siyasi hakaret şeklinde kendini göstermektedir (Schutz, 1977: 24). Bu mizah alanı siyasi liderleri, politikacıları, politik kuruluşları ve partileri kapsamakta olup politik fikirler toplum hayatı ve siyasal rejim de siyasi mizahın hedefindedir. Siyasi mizahın amacı başta iktidar ve diğer egemen güçler olmak üzere yönetenleri eleştirmektir. Burada bir nevi iktidardan intikam alma aracı olarak kullanılmaktadır (Öğüt Eker, 2014: 128). Bu bağlamda siyasi mizah, yöneten-yönetilen ilişkisi açısından bakıldığında, yönetilenlerin haksızlıklar karşısında bir cevap verme şekli olarak göze çarpmaktadır. Dolayısıyla toplum içerisinde haksızlar arttıkça mizah da toplumun içinde daha aktif hale gelmektedir (Arık, 2003: 90). Aziz Nesin bu durumu şu şekilde açıklamaktadır:

“Yaşam çatışmasında yenik düşen insanın gülmesi, bir üstünlük elde etme silâhıdır. Toplumda egemen sınıflar bu üstünlüğü özdeksel ve somut olarak ellerine geçirmiş olduklarına göre, ezilen, sömürülen, yani yenik düşen sınıf, egemen sınıfa karşı başka türlü ve gerçek üstünlük elde edemeyince, gülmeceyi onlara karşı bir üstün gelme silâhı olarak kullanmaktadır. Bu tür gülmece, güçsüzlerin, güçlüye karşı kullandıkları sosyal ve politik üstün gelme silâhıdır” (Nesin, 1973: 37-39).

Yöneten-yönetilen arasında yaşanan çatışmada mizah, yönetenlerin ciddiyetini sarsan bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu hususta Hannah Arendt (1997: 51), *“Otoriteyi korumak için, kişi ya da makama duyulan saygıyı ayakta tutmak gerekir. Dolayısıyla otoritenin en büyük düşmanı ve onu zayıflatmanın en keskin yolu, kahkahadır”* sözlerini sarf etmektedir. Bu açıdan bakıldığında Morreall, siyasi mizahı dikta rejimine karşı çıkması ve demokrasiyi işletmesi bakımından önemli görmektedir (1997: 144). Gülme, iktidarı tersyüz edebildiği gibi iktidarı

aynı zamanda vahşileştirebilmekte ve bu iktidarın gülmeye karşı verdiği tepkilerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu karşılık fiziksel (ölüm, işkence, hapis) şekilde olabileceği gibi sözlü (hüküm, buyruk, yasak) olarak da gerçekleşebilmektedir (Sanders, 2001: 45). Gülme eğer iktidar nezdinde bir rahatsızlık (sansür, engelleme, kısıtlama, yasaklama) yaratıyorsa, orada bir direniş ve muhalefetin varlığı mevcuttur. Bunun muhalefet olduğu açıktır çünkü mevcut olanı tahrif ederek onu alaya almakta ve onun monolojik dilini görelştirmektedir. Mizahın bir direniş biçimi olarak görülmesinin nedeni, toplumsal ayrıcalıklara, dokunulmazlık iddialarına, yerleşik normlara ve çeşitli yasaklara karşı eleştirel bir yanıt üretmesidir (Erdoğan, 1994 akt. Cantek, 2018: 22). Mizahta muhalefetin ve direnişin var olmasını Can Yücel (2008: 233) “*gülmece devrimci bir silah!*” sözleriyle desteklemektedir.

Mizahın, siyasi mizah olarak değerlendirilebilmesi için çeşitli özelliklere sahip olması gerekmektedir. Bu hususta Raskin (1985: 237), siyasi mizahın sekiz özelliğinden bahsetmektedir. Bu özelliklerden ilk yedi tanesi temel özellik iken, sekizinci özellik “Sovyet siyasi mizahı” olarak geçmektedir. Çok sayıdaki siyasi şakanın Sovyetler Birliği’nde yaratıldığını ifade eden Raskin, diğer ülkeler hakkında anlatılan pek çok şakanın da Sovyet varyantlarında mevcut olduğunu ve Sovyet varyantlarındaki şakaların orijinal olma olasılığının daha yüksek olduğunu aktarmaktadır. Bu sebeple siyasi mizahın özelliklerini belirlerken sekizinci öge olarak “Sovyet siyasi mizahı”nı eklemektedir (Raskin, 1985: 237). Bu bağlamda siyasi mizahın aslında yedi temel özelliği mevcuttur ve bu çalışmada yedi özellik yer alacaktır. Raskin’e (1985: 222-237) göre bahsi geçen bu yedi temel özellik genel hatlarıyla şu şekilde sıralanmaktadır:

1. İlk özellik siyasi figürleri küçümseyen esprilerdir. Bu espriler, en yaygın ve evrensel siyasi mizah türünü oluşturmaktadır. Politik bir figürden beklenti, onun görevine uygun ve ehil biri olmasıdır. Ancak espri, bu beklentinin tam tersinin – yani kişinin aslında işe uygun olmamasının – ortaya konmasıyla oluşmaktadır. Bu zıtlık da komik bir etki yaratmaktadır. Burada bir politikacının iyi biri olması gerektiği düşüncesiyle, onun aslında kötü, yetersiz veya uygunsuz biri olduğunun ima edilmesi arasında bir çatışma vardır. Bu iyi/kötü ikiliği, esprinin etkisini oluşturan temel zemin olmaktadır. Ancak sadece iyi/kötü karşıtlığı değil, başka türden (cahil/bilgili, yetersiz/yetkin, cinsel/cinsel olmayan, ünlü/sıradan) zıtlıklar da esprilerin temelini oluşturabilmektedir. Bu espri türlerinin ortak amacı ise siyasi figürün itibarını zedelemektir. Siyasi figürlere yönelik mizahi eleştiriler, onların kişisel hayatlarından çok, kamusal rollerine ve toplumda beklenen liderlik özelliklerine odaklanmaktadır. Mizah, genellikle o siyasi figürün toplumsal görevini yerine getirebilmesi için sahip olması gereken özelliklerin zıttı olan özelliklerle ilgilidir. Bu, siyasi figürleri toplumsal bağlamda yetersiz gösterme amacını taşımaktadır.
2. İkinci özellik bir siyasi grup ya da kurumun küçük düşürülmesidir. Burada espriler, genellikle o grup ya da kurumun bir üyesi ya da üyeleri hakkında gerçekleşmektedir. Bu mizah türünde, bu gruptaki bireyler bireysel kimliklerinden daha fazla uzaklaştırılmaktadır. Bir başka deyişle, bir grup ya da kurumun üyesi olan bir kişi, sadece o grubun veya kurumun bir parçası olarak görülmekte, dolayısıyla özel kimlikleri ve insani yönleri ikinci plana atılmaktadır. Bu da o kişinin, politik bir figür olarak değil, sadece toplumun gözünde temsil ettiği kurumsal ya da grupsal kimlik ile küçümsenmesine neden olmaktadır.
3. Bir diğer özellik bir siyasi fikir veya sloganın küçümsenmesidir. Bu tür siyasi esprilerde küçümsenen şey, soyut bir fikir, ideoloji, slogan ya da mottodur. Bu tür esprilerde bireyler ya da gruplar doğrudan hedef alınmaz, bunun yerine onların fikirleri ya da sloganları küçümsenmektedir.

4. Dördüncü özellik ulusal özelliklerin ortaya çıkarılmasıdır. Ulusal özelliklerin ortaya çıkarılması ve etnik mizah arasında benzerlik mevcuttur. Her iki türde de bir etnik grup ya da ulusun belirli özellikleri ya da davranış biçimleri genelleştirilerek mizahi bir biçimde sunulmaktadır. Bu tür mizah, bazen grupların stereotiplere dayalı olarak ele alınmasını içermekte, bir grup hakkında önceden var olan algılar ya da varsayımlar üzerinden yapılan espriler söz konusu olmaktadır. İki tür arasındaki fark ise etnik özelliklerin, politik esprilerde yardımcı bir unsur olarak kullanılması ve esprinin odak noktasının, bir ulusal grup ya da varlık hakkında toplumun beklediği özellikler ile bu özelliklerin tam tersi arasındaki karşıtlığı ele almasıdır. Bir başka deyişle, bir ulusun ya da grubun sahip olması gereken özellikler, alaycı bir şekilde reddedilmekte ya da sorgulanmaktadır.
5. Beşinci özellik siyasi ifadelerin ortaya çıkarılmasıdır. Baskıcı rejimler halkı aldatmaya çalışırken, kendi özgürlükçü ya da popüler yönlerini öne çıkarmaya çalışmaktadırlar. Bu tür siyasi mizah, rejimin baskıcı doğasına göndermede bulunarak ifşa etmektedir. Esprilerde, rejimin iddia ettiği özgürlük ile halkın karşılaştığı baskı arasındaki çelişki vurgulanmakta, siyasi ve sivil özgürlüklerin eksikliğinin mizahı yapılmaktadır.
6. Başka bir özellik yetersizliklerin ortaya çıkarılmasıdır. Bu tür espriler, gizlenen ya da görmezden gelinen sorunları ve eksiklikleri alaycı bir şekilde ortaya çıkarmaktadır. Rejimler, halkın temel ihtiyaçlarını karşıladığını iddia ederken, aslında bu ihtiyaçların karşılanmadığı ve ciddi kıtlıkların yaşandığı durumu ortaya koyarken mizahi bir yaklaşım ortaya çıkmaktadır.
7. Yedinci özellik ise belirli politik durumların ortaya çıkarılmasıdır. Bu tür esprilerde, belirli bir siyasi duruma dair hükümetin ya da politik liderlerin sunduğu resmi anlatıyla gerçekler arasındaki çelişki vurgulanmaktadır. Mizah, çoğunlukla toplumda yaygın olarak bilinen durumu ima ederek, hükümetin bu durumu inkâr etmesine karşı bir toplumsal eleştiri oluşturmaktadır.

Genel olarak mizah, bireyleri bir araya getirerek yabancılaşmayı ortadan kaldırma işlevi görmekte ve böylece kolektif siyasi düşünceye katkıda bulunmaktadır. Mizah, güvenilir siyasi değişiklikler yaratmasa da, mevcut durumun ötesinde yeni bir perspektif oluşturabilmekte ve vatandaşların geleneksel siyasi yapıların ve kurumların dışında örgütlenmelerini mümkün kılabilmektedir. Karşılanmamış beklentiler, değersizleştirilmiş normlar ve marjinalleştirilmiş talepler alay, mizah ve dalga geçmeyle dile getirilerek siyasi etkinliği vurgulamaktadır (Deren van het Hof, 2015: 38). Bu bağlamda mizah, siyasetin doğal bir unsuru olup, toplum tarafından yönetimin desteklenmesi amacıyla sahnelenen bir tür komik drama olarak yorumlanabilmektedir (Schutz, 1977: 25).

2. Türkiye’de Siyasi Mizahın Seyrine Genel Bir Bakış: Geçmişten Günümüze

Osmanlı mizahı, matbaa ve basın öncesi mizahları da içine almakta olup bir Ortaçağ mizahı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde mizah genellikle lonca örgütlenmeleri içinde gelişmiştir. Her lonca Osmanlı’da bir tarikata¹ bağlı olduğundan, tarikatlar o dönemin mizahını şekillendirmiştir. Örneğin, Osmanlı mizahına damga vuran Karagöz oyunlarının loncası, başından beri Nakşibendi tarikatının güdümü altında bulunmuştur. Bektaşilik de Osmanlı’da ana muhalefet partisi gibi düşünüldüğünde muhalefetin sonucunda hiciv ve mizah geleneğinin yaratılmasına önyak olmuştur. Bu bağlamda fıkralar, bu sosyal örgütlenişin en bilinen

¹ Osmanlı’da tarikatlar, bir dünya görüşünün okulu, yayıcısı, siyasi iktidara yönelmiş bir örgütleniş olarak, günümüzün hem üniversitelerini hem de siyasi partilerini karşılamaktadırlar (Öngören, 1983a: 63).

örnekleri olmuştur. Zaman içerisinde Osmanlı toplumunda yaşanan değişimler ve loncaların çözülüşü sonucunda Karagöz perdesinde, ortaoyununda ve meddahta önemli yapı değişimleri göze çarpmaktadır. Ancak bu mizah kurumları, köklü değişimlere ayak uyduramadığından zaman içinde sönümlenmiştir. Oysa daha eski olan ve Selçuklu dönemine ait olan Nasrettin Hoca, Keloğlan, Dede Korkut ayakta kalabildiği gibi Cumhuriyet döneminde daha da parlatılmıştır. Osmanlı'nın başlıca mizah ürünleri arasında; Karagöz, ortaoyunu, meddah, Bektaşî fıkraları, Bekri Mustafa, İncili Çavuş fıkraları, Dîvan ve Halk Edebiyatı'ndaki mizahî metinler ve hiciv şairleri sayılabilmektedir (Öngören, 1983a: 63-70). I. Meşrutiyet'e doğru Osmanlı'da sözlü mizahın yerini basılı mizah almaya başladığından; karikatür, mizah hikâyeleri gibi Batılı mizah gelenekleriyle mizah da değişmeye başlamıştır. Buna bağlı olarak bu dönemde Osmanlı mizahı son bulurken Cumhuriyet mizahının temelleri atılmıştır (Öngören, 1983b: 1426). Osmanlı'da Batılılaşma/modernleşme hareketinin hız kazanmasıyla birlikte yazılı basında mizah dergileri de kendine yer bulmaya başlamıştır. Bunu müteakip 1870 yılında Teodor Kasap tarafından ilk mizah dergisi *Diyojen* yayımlanmış ve Namık Kemal başta olmak üzere pek çok aydın bu dergide yazılar yazmıştır. Bu dönemde *Diyojen*'den sonra yayımlanan diğer mizah dergileri; *Çıngıraklı Tatar* (1873) , *Hayal* (1873- 1877), *Tiyatro* (1874-1876), *Latife* (1875), *Kara Sinan* (1875), *Meddah* (1876) ve *Çaylak* (1876)'tır (Cantek & Gönenç, 2017: 9).

Sultan II. Abdülhamit dönemiyle birlikte mizah dergileri de kapanmıştır. Ancak II. Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte 35 mizah dergisi birden yayımlanmaya başlamıştır (Öngören, 1983b: 1427). Bu dönemde çıkan mizah dergilerini Öngören (1983b: 1427) üçe ayırmıştır; i) Ermeni yurttaşların çıkardığı dergiler (*İncili Çavuş* gibi), ii) Türk yurttaşların çıkardığı yerli dergiler (*Eşek*, *Yeniçeri*, *Boşboğaz* ve *Güllabi* gibi) ve iii) hazırlığını Avrupa'da yapmış dergiler (*Cem* ve *Kalem* gibi). Bunu müteakip Turgut Çeviker (1985: 1103) ise bu dönemin mizah dergilerini dörde ayırmıştır; i) Geleneksel mizah dergileri (*Karagöz* (1908), *Hacivat* (1908), *Hayal-i Cedid* (1910), *Cadaloz* (1911), *Köylü* (1913), *Feylesof* (1914)), ii) Batı'da eğitim görmüş ve Batı kökenli karikatürcülerin çalıştığı modern mizah dergileri (*Kalem* (1908), *Davul* (1908), *Cem* (1910), *Kara Sinan* (1911), *Karikatür* (1914), *Hande* (1916), *Diken* (1918)), iii) *Eşek* tipi yergici dergiler (*Eşek* (1910), *Kibar* (1910), *Alafranga* (1910), *El-Malum* (1910)) ve iv) Tek sayılı risaleler (*El-Üfürük* (1908), *Mahkum* (1908)).

Milli mücadele dönemi mizahını ise Ankara hükümeti ile İstanbul hükümeti biçimlendirmiştir. Sedat Simavi'nin çıkardığı *Güleryüz* mizah dergisi Ankara hükümetinin yanında yer alırken, Refik Halit Karay'ın çıkardığı *Aydede* mizah dergisi İstanbul hükümetinin yanında yer almıştır (Öngören, 1983a: 79). 1919-1922 yılları arasında İstanbul'da yayımlanan *Alemdar* ve *Peyam-ı Sabah* gazetelerinde Kuvay-ı Milliye'ye ve Mustafa Kemal'e karşı pek çok yazı ve karikatür yer almıştır. Buna karşılık Aka Gündüz, *Anadolu'da Peyam-ı Sabah* adlı bir mizahi gazete çıkararak İstanbul'un karalamalarına karşılık vermiştir. Aynı yıl yine Ankara'da Hüseyin Suat (Yalçın), *Anadolu'da Kalem* adlı mizahi bir gazete yayımlamıştır. Bu dönemde İstanbul'da çıkan mizah yayınları ise; *Cadı* (1919), *Deccal* (1919), *Orta Oyunu* (1919), *Alay* (1920), *Ayna* (1921), *Eğlence* (1921), *Tatlı Sert* (1921) ve *Zümriid-ü Anka* (1922)'dir (Varlık, 1985: 1098).

Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasının akabinde *Aydede* kapanmıştır. Derginin sahibi ve başyazarı Refik Halit Karay ile en önemli karikatürcüsü Ahmet Rıfki yurtdışına kaçmış ve dergide çalışmaları yayımlanan Yusuf Ziya (Ortaç) ve Orhan Seyfi (Orhon) *Aydede*'nin boşluğunu doldurmak amacıyla 1922'de *Akbaba* adlı yeni bir mizah dergisi çıkarmaya başlamıştır. Cumhuriyet tarihinin en uzun dergisi olacak olan *Akbaba*, aralıklarla olsa da 1977 yılına kadar faaliyet göstermiştir. *Akbaba*'nın uzun ömürlü olması, derginin pragmatist tavrında gizlidir. Dergi her dönem siyasi iktidarlarla yakın ilişki kurmuştur. Hatta muhalefet partilerini eleştirmesi için maddi teşvik, resmi abonelikler ve kâğıt alımında kolaylıklar elde etmiştir.

Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde *Akbaba* neredeyse rakipsizken, 1936'da Sedat Simavi tarafından yayımlanan *Karikatür* (1936-1948) oldukça ses getirmiştir. *Akbaba*'da çizen Cemal Nadir (Güler) ile *Karikatür*'de çizen Ramiz Gökçe de bir süre sonra kendi mizah dergilerini yayımlamıştır. Cemal Nadir, *Amcabey*'i (1942- 1944) yayımlarken, Ramiz Gökçe *Mizah* (1946-1951) dergisini çıkarmıştır (Cantek & Gönenç, 2017: 11-13). 1923-1945 yılları arasında çıkan bu mizah dergileri politik eleştiri yapmamış ve bu suskun tavrı 1946'da Sabahattin Ali ve Aziz Nesin'in çıkardığı *Markopaşa* bozmuştur. (Arık, 2003: 93). *Markopaşa*'nın ses getiren ilk iki sayısından sonra Sabahattin Ali ve Aziz Nesin tutuklanmış ve Büyük Millet Meclisi'nde birleşimin konusu haline gelmiştir. İktidar, *Markopaşa*'yı bahane göstererek altı buçuk yıl süren sıkıyönetimi altı ay daha uzatmıştır (Sipahioğlu, 1999: 41). *Markopaşa* kapatıldıktan sonra *Merhumpaşa*, *Malumpaşa* gibi farklı isimlerle çıkmayı denemişse de giderek azalan satışlar nedeniyle bu dergiler de fazla tutunamayarak kapanmıştır (Cantek & Gönenç, 2017: 14). *Markopaşa*'nın yarattığı eleştirel mizah yayını devamında pek çok dergi ve gazeteyi de etkilemiştir. Bunlardan birisi de çalışmanın öznesi olan *Nuhun Gemisi* (1949-1950) dergisidir (Cantek, 2018: 96).

1950'de Demokrat Parti'nin (DP) iktidara gelmesiyle birlikte *Akbaba* hariç mizah dergileri iktidara yönelik ciddi bir politik mücadele ve eleştiri yoluna gitmiştir. Bu dönem aynı zamanda "50 Kuşağı" olarak da bilinen önemli bir karikatürcü kuşağını doğurmuştur (Arık, 2003: 93). Bu dönemde *41 Buçuk*, *Taş*, *Tef*, *Dolmuş*, *Karikatür* gibi önemli mizah dergileri ortaya çıkmıştır (Topuz, Çeviker, Doğan, Oral, 1985: 138). 27 Mayıs Darbesi'nden sonra mizah dergilerinde patlama yaşanmamış ancak yayımlanmakta olan ve yayıma yeni başlayan dergiler arasında DP'ye karşı aşağılama kampanyası başlamıştır. Bu dönemin mizah gazeteleri; varlığını sürdüren *Akbaba*, yeniden yayımlanmaya başlayan *Tef*, Aziz Nesin tarafından çıkarılan *Zübük*, Bülent Şeren tarafından yayımlanan *Amcabey* (1963), Selim Bilmen tarafından yayımlanan *Pardon* (1964) ve Yusuf Ziya Ortaç'ın vefatından sonra dergiden bir grubun ayrılarak kurduğu *Papağan* (1967) olarak karşımıza çıkmaktadır (Cantek & Gönenç, 2017: 16).

60'lar boyunca halkı bilinçlendirme misyonuna sahip mizah anlayışı 70'li yıllarla birlikte parçalanmaya uğramıştır. Bu dönemde karikatür ve mizah üç önemli kesime bölünmüştür. Bunlar; i) siyasi mizah, ii) kara mizah ve iii) *Gırgır* ekolüdür. Dönemin toplumsal koşulları da gözetildiğinde mizah anlayışı da bu paralellikte gelişmiş ve o zamana dek Cumhuriyet döneminde mizahın sesinin yükseltilmeye en çok çalışıldığı dönem olmuştur (Arık, 2003: 94). Artık durgun mizah sona ermiş yerini canlılık ve çeşitlilik almıştır. Bu dönemin en etkin yayını *Gırgır* dergisi olmakla birlikte Karikatürcüler Derneği'nin etkinlikleri önem arz etmektedir (Öngören, 1983b: 1442). Bu dönemin en bilinen mizah dergileri arasında; *Gırgır* (1972), *Çarşaf* (1975), *Fırt* (1976) ve *Mikrop* (1978) yer almaktadır (Cantek & Gönenç, 2017: 16-17).

12 Eylül 1980 darbesinden sonra *Gırgır*, *Çarşaf* ve *Fırt* yayın hayatını devam ettirmişlerdir. Özellikle *Gırgır*, muhalefet yapmalarına rağmen çizgiyi aşmadıklarından, ara rejim dönemini fazla hasar görmeden atlatmıştır. Asıl 80'lerin ikinci yarısıyla birlikte mizah dergiciliğin gidişatı değişmeye başlamıştır. *Gırgır*'dan ayrılan bir grup *Limon* (1986) dergisini çıkarmış ve *Gırgır*'dan daha marjinal bir çizgi belirleyerek bir yandan da 90'lı yılların mizahi yaklaşımlarına kaynaklık etmiştir. *Gırgır*'daki ikinci kopuş ise ayrılan bir başka ekibin *Hıbrır* (1989) dergisini yayımlamasıyla yaşanmıştır. Buna karşılık *Gırgır*'ı çıkaran Oğuz Aral ve ekibi, düşen tirajların etkisiyle *Dıgıl* dergisini de yayın hayatına dâhil etmiştir. *Gırgır*'ın önlenemez düşüşü ve el değiştirmesinin de etkisiyle Oğuz Aral ve kardeşi *Gırgır*'dan ayrılarak *Avni* ve *Fırfır* isimleriyle iki mizah dergisi çıkarmaya başlamıştır. Sonraki yıllarda *Limon* kadrosu *LeMan*'a; *Hıbrır* kadrosu ise *H.B.R Maymun*'a dönüşmüştür. Özellikle *LeMan*, 1990-2000 yılları arasında mizah dergiciliğinin yükselen yıldızı olmakla birlikte sol söylemi marjinal-radikal duyarlılıklarla birleştirmiştir (Cantek & Gönenç, 2017: 19-21).

3. Nuhun Gemisi Dergisi ve Türkiye Komünist Partisi

Nuhun Gemisi, 2 Kasım 1949 ile 31 Mayıs 1950 tarihleri arasında toplam 31 sayı olmak üzere tabloid ölçülerinde 4 sayfa olarak yayımlanmış bir mizah dergisidir. Dergi, Türkiye Komünist Partisi'nin (TKP) çıkardığı ya da desteklediği bir yayındır. Derginin ilk sayfalarında verilen başyazılarında Nuh imzası kullanılmıştır. Derginin çıkmasından yıllar sonra Mehmet Ali Aybar tarafından yayımlanan derleme yazılarının yer aldığı kitapta bu yazılar da yer almıştır. Bu bağlamda Nuh imzasıyla yazan kişinin Mehmet Ali Aybar olduğu anlaşılmıştır. Aybar'la birlikte Zeki Baştımar'da dergide yer alan diğer bir isimdir. Ancak dergideki yazıların imzasız olması dolayısıyla Baştımar'ın katkısı kesin olarak bilinmemektedir. Daha çok imzasız mizahi yazı ağırlıklı olan dergideki karikatür ve vinyetleri Abidin Dino çizmektedir (Cantek, 2018: 95-96). M. Şeymus Güzel, karikatürlerin imzasız olmamasına rağmen "*Abidin'in çizgisi olduğu aşikâr*" sözlerini sarf ederek ilk sayıdan itibaren karikatürleri Dino'nun çizdiğini ifade etmiştir. Dino'nun bir süre imzasız çizdiğini aktaran Güzel, dergide daha sonra yer alan "Celal" imzalı karikatürlerin de ona ait olduğunu ifade etmiştir. Çünkü Dino'nun nüfus cüzdanında "Celal Abidin Dino" yazdığını belirtmiş ve bu karikatürlerde ilk ismini kullandığını ileri sürmüştür (Güzel, 2008: 389). *Nuhun Gemisi* dergisine dair bu bilgileri, Nihat Sargın'ın anıları da desteklemektedir;

"49'a dönelim: (...) Parti'nin çıkaracağı mizah dergisini heyecanla bekliyorduk. Nuh'un Gemisi Kasım başında yayınlanmaya başladı. Karikatürlerde Abidin'in çizgileri seziliyordu. Mizah fıkralarının ötesindeki yazıların, özellikle başyazısının ise kimin elinden çıktığı aramızda ayrı bir merak konusuydu. Birtakım adların yakıştırıldığını, bunların arasında Aybar'ın da adının geçtiğini anımsıyorum. O yazıların gerçekten ona ait olduğunu ise, ancak çok uzun yıllar sonra 1967'de Aybar'ın yazılarının derlemesi olan "*Bağımsızlık, Demokrasi, Sosyalizm*" kitabının hazırlıkları sırasında öğrenecektim. Meğer yazılarını cezaevinde yazıyor, arkadaşlarına iletiyormuş" (Sargın, 2001: 40).

Şekil 1. ve Şekil 2. Nuhun Gemisi Sayı: 1 (2 Kasım 1949: 1)

Şekil 3. Nuhun Gemisi Sayı: 2 (9 Kasım 1949: 1)

Dergi, ilk iki sayısında yazarlarını mahlaslar üzerinden takdim etmiştir. Yazarlar sırasıyla Şekil 1, Şekil 2 ve Şekil 3’de de görüleceği üzere şöyledir; Başyazar Nuh, Ham (Nuh’un Oğlu), Bay Maymun, Fil Oğlumuz, Bayan Nuh (Kadın Gözü İle), Güvercin (Haberci), Farenin Kemirdikleri. Derginin ilk sayısından son sayısına kadar sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden isim Nahit Üstemir’dir. Derginin 6 ayrı matbaada, 8 kez matbaa değişikliği yaptığını aktaran Cantek, bu değişiklikleri gördüğü baskıya bağlamaktadır. Ancak derginin yayınlandığı süre boyunca toplatma, soruşturma veya kovuşturma yaşamaması dolayısıyla bu baskının matbaacılara yönelik olduğunu düşünmektedir (Cantek, 2018: 98-99). 1950 yılında DP’nin iktidara gelmesiyle birlikte siyasal atmosferde yaşanan köklü değişim, dönemin muhalif mizah dergileri üzerinde doğrudan etkili olmuştur. *Nuhun Gemisi*, düşük tirajlı benzer yayınların varlık gösterdiği bir dönemde ortaya çıkmasına rağmen, özellikle CHP karşıtı muhalif söylemiyle dikkat çekmiştir. Ancak CHP’nin iktidardan düşmesiyle birlikte bu mizah anlayışı zeminini kaybetmiş; hem *Nuhun Gemisi* hem de *Markopaşa* gibi yayınlar işlevini yitirerek yayından çekilmiştir. Bu yayınların büyük ölçüde geçmiş dönemin siyasal figürlerine ve CHP’ye yönelik eleştirilerle sınırlı kalması, yeni dönemde toplumsal karşılık bulmalarını zorlaştırmış ve okuyucu nezdindeki ilgiyi azaltmıştır. Dolayısıyla iktidar değişimiyle birlikte muhalif mizahın yönsüzleşmesi, bu tür yayınların sona ermesinin başlıca nedenlerinden biri olmuştur (Cantek, 2018: 98).

Derginin TKP ile olan yakın ilişkisi ve parti tarafından desteklenmesi göz önünde bulundurulduğunda, TKP’nin kuruluş ilkeleri ve ideolojik yönelimi üzerine durmak, derginin ideolojik çerçevesini anlamak açısından da anlamlı ve açıklayıcı olacaktır. TKP’nin kuruluşundan önce Mustafa Suphi’nin sosyalist düşünceyle tanışması, 1914 yılında siyasal mülteci olarak sığındığı Çarlık Rusyası’nda Bolşeviklerle kurduğu temaslara dayanmaktadır. Ekim Devrimi’nin ardından Moskova’ya geçen Mustafa Suphi, devrimcilerle birlikte *Yeni Dünya* gazetesini yayımlamaya başlamıştır. 1919 yılı Mart ayında toplanan Üçüncü Enternasyonal’in ilk kongresine Türkiye delegesi olarak katılmıştır. Azerbaycan’da Sovyet devriminin gerçekleşmesi üzerine Mustafa Suphi ve çevresi Bakü’ye geçmiştir (Tunçay, 2019: 329–332). Nitekim TKP, 10 Eylül 1920 tarihinde Bakü’de kurulmuştur (Tevetoğlu, 1966: 200). TKP’nin kuruluş süreci ve ideolojik çerçevesi, büyük ölçüde devrim sonrası Rusya’nın politik ikliminde şekillenmiştir (Çetinkaya & Doğan, 2018: 287). 1920 yılında hazırlanan TKP Umumi Nizamnamesi, partinin temel ilkelerine ışık tutmaktadır. Bu ilkelerden bazıları şu şekilde özetlenebilir: i) Kapitalizm ve emperyalizme karşı, tüm sınıfların kurtuluşunu hedefleyen bir mücadele yürütülecektir; ii) Türkiye Bolşevikleri, yönetim biçimi olarak Sovyet şûra sistemini benimsemektedir; iii) Tüm servet ve sanayi kaynakları toplumun ortak mülkiyeti sayılacaktır; iv) Servet oluşturmeyen zıynet ve tüketim mallarının, herkesin temel ihtiyaçlarının üzerindeki kısmına el konulacaktır (Tunçay, 2019: 467–469).

1921 yılında Mustafa Suphi ve TKP’nin kurucu kadrosunun Karadeniz’de öldürülmesinin ardından, Anadolu’daki komünist örgütlenmeler ciddi darbe almış; özellikle 1920’lerin ikinci yarısından itibaren baskılar artmıştır. 1926’da düzenlenen Viyana Konferansı’nın ardından sosyalist hareketin önemli isimlerinden Vedat Nedim (Tör)’ün, Şefik Hüsnü (Değmer) ve partiye ilişkin bazı belgeleri polise teslim etmesiyle “1927 Tevkifatı” başlamıştır. Bu soruşturma kapsamında Şefik Hüsnü başta olmak üzere çok sayıda partili tutuklanmıştır (Çetinkaya & Doğan, 2018: 290–291, 302). 1926 Viyana Konferansı², TKP’nin dönemin koşullarındaki genel ideolojik duruşunu da yansıtmaktadır. Konferansta öne çıkan bazı ilkeler şu şekilde özetlenebilir: i) TKP, emperyalizm, kapitalizm ve sultanlık gibi otoriter yapılara karşıdır; ii) işçi ve köylülerin sınıf mücadelesini örgütlemeyi ve bu kesimleri teşkilatlandırmayı

² 1926 Viyana Konferansı hakkında detaylı bilgi için bkz. TÜSTAV (2004). Türkiye Komünist Partisi 1926 Viyana Konferansı. S. Dervişoğlu (Çev.). İstanbul: TÜSTAV.

hedefler; iii) işçi ve köylülerin çıkarlarını savunur; iv) sermaye sahiplerine karşı mücadele eder; v) hilafet yanlısı güçlere karşı tavır alır (TÜSTAV, 2004: 201–203).

1940'lı yıllara gelindiğinde TKP, hem alınan separat kararının etkisiyle hem de iç çekişmeler nedeniyle ciddi bir hareket kısıtlılığı yaşamıştır. Dönemin siyasal konjonktürüne uyum sağlayamayan parti, dağınık kadrolarını toparlamaya ve yeni üyelerle yapısını güçlendirmeye çalışmış; bu süreçte Reşat Fuat Baraner'in etrafında yeniden örgütlenme çabaları öne çıkmıştır. TKP bu dönemde, özellikle Türkçü-Turancı ideolojiye karşı konumlanarak, bu hareketle ideolojik karşıtlık üzerinden mücadele yürütmüştür. Anti-faşist çizgideki bu faaliyetlerinin yanı sıra, vurgunculuğa karşı da toplumsal eleştiriler geliştirmiştir. Partinin yeniden hareketlenmeye başlaması, 1944 Tevkifatı ile kesintiye uğramış; Reşat Fuat Baraner başta olmak üzere çok sayıda partili tutuklanmıştır. Öte yandan, çok partili siyasi rejime geçiş süreci başlatılmış olmakla birlikte, bu yeni sistem içinde komünist ideolojiye yer verilmemesi yönünde açık bir tutum benimsenmiştir. Bu amaçla Türk Ceza Kanunu'nun 141. ve 142. maddeleri yeniden düzenlenmiş, 1949 yılında ise bu maddelere ilişkin cezai hükümler daha da ağırlaştırılmıştır. Dönemin önde gelen sosyalist figürleri cezaevlerine gönderilmiş; buna karşın siyasal iktidar çok partili rejimi sürdürmüştür. Bu süreçte TKP, ülke içinde faaliyet yürütmekte ciddi zorluklarla karşılaşmış; kadroları zayıflamış, parti örgütü düzenli operasyonlarla büyük ölçüde tecrit edilmiş ve bu durum parti içindeki güven ilişkilerini sarsmıştır (Çetinkaya & Doğan, 2018: 311-315). TKP'nin 1940'lı yıllarda karşı karşıya kaldığı baskı ve örgütsel zayıflama, *Nuhun Gemisi* yazarlarından Aybar'ın yazılarını cezaevinden göndermesini ve derginin belirgin biçimde CHP karşıtı bir çizgi benimsemesini anlamlandırmak açısından açıklayıcı bir çerçeve sunmaktadır.

4. Çalışmanın Amacı ve Yöntemi

Türkiye'deki siyasi mizah tarihine bakıldığında özgürlüklerin kısık olmasından dolayı en etkili dönem 1946-1950 yılları arası olarak gösterilmektedir (Öngören, 1983: 102). Sosyalist sol kadrolar tarafından yayımlanan *Markopaşa* dergisi, döneminin siyasal iklimine yönelik sunduğu keskin politik eleştirilerle çığır açıcı bir nitelik taşımıştır. *Nuhun Gemisi* dergisi ise, hem sosyalist kadrolar tarafından yayımlanmış olması hem de *Markopaşa*'nın izinden giderek siyasal eleştiriyi mizahi bir dille sürdürmesi bakımından kendi döneminde dikkat çeken yayınlar arasında yer almaktadır. Cantek (2018: 96), genellikle edebiyat ve kültür odaklı dergiler yayımlayan ya da bu tür yayınlara destek veren TKP'nin, bir mizah dergisi olan *Nuhun Gemisi*'ne katkıda bulunmasının dikkat çekici olduğunu belirtmektedir. Ayrıca, bu derginin, dönemin diğer siyasi mizah dergilerine kıyasla daha yoğun bir siyasal içeriğe sahip olduğunu vurgulamaktadır. Bu bağlamda, *Nuhun Gemisi*'nin TKP tarafından yayımlanmış olması ve belirgin siyasal eleştirel yönü, dergiyi sosyalist sol içerisindeki konumu açısından özgün ve dikkat çekici bir örnek haline getirmiştir. Bu nedenle, çalışma kapsamında inceleme nesnesi olarak *Nuhun Gemisi* tercih edilmiştir. Sosyalist bir perspektifle şekillenen derginin, dönemin iktidarına ve siyasal gelişmelerine karşı sergilediği eleştirel tutum, yalnızca dönemin politik atmosferine ışık tutmakla kalmamakta, aynı zamanda bu çalışmanın özgünlüğünü belirleyen temel unsurlar arasında yer almaktadır.

Bu çalışmada, *Nuhun Gemisi* dergisinin bir muhalefet aracı olarak dönemin iç siyasetinde ele aldığı konular, bu konulara yaklaşım biçimi ve siyasi gündemi mizah yoluyla nasıl yorumladığı sorunsalı ele alınmaktadır. Çalışmanın amacı, *Nuhun Gemisi* dergisinin yayımlanmış toplam 31 sayısında iç politikaya yönelik tutumlarının mizah yoluyla nasıl temsil edildiğini analiz etmektir. Bu bağlamda, çalışmada yöntem olarak nitel araştırma yaklaşımlarından doküman analizi ve betimsel analiz yöntemleri tercih edilmiştir. İlk aşamada

doküman analizi yoluyla veriler elde edilmiş; ardından bu veriler, betimsel analiz yöntemiyle yorumlanarak açıklanmıştır.

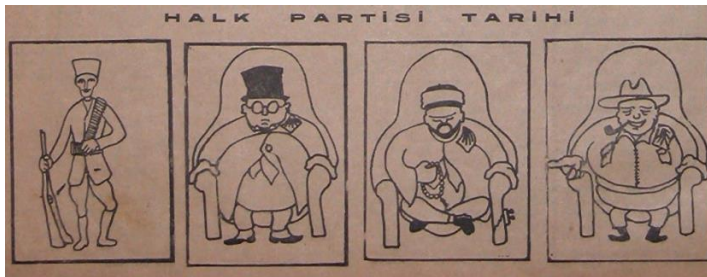
Doküman analizi, basılı ya da dijital belgelerin sistematik biçimde incelenerek araştırma konusuna ilişkin anlam çıkarımı yapılmasını ve bilgi üretilmesini amaçlayan nitel bir araştırma yöntemidir. Araştırmacının doğrudan müdahalesi olmaksızın oluşturulmuş metin ve görsellerden oluşan bu belgeler, çalışmalarda veri kaynağı olarak kullanılmaktadır. Doküman analizi, çoğunlukla diğer nitel araştırma yöntemleriyle birlikte uygulanarak veri çeşitliliği sağlamak amacıyla tercih edilmektedir (Akt. Kıral, 2020: 173-175). Bu çalışmada araştırma dokümanlarını, *Nuhun Gemisi* dergisinin tüm sayıları oluşturmaktadır. Dokümanlar içerisinde veri olarak kabul edilen karikatürler seçilmiş, içerikleri doğrultusunda anlamlandırılarak tematik başlıklar altında sınıflandırılmıştır. Karikatürler, doküman analizi yöntemiyle temalara ayrıldıktan sonra betimsel analiz yöntemi kullanılarak yorumlanmıştır.

Betimsel analiz yönteminde, elde edilen veriler önceden belirlenmiş temalar altında sınıflandırılarak özetlenmekte, yorumlanmakta ve okuyucuya sunulmaktadır (Demir, 2014: 313). Bu çalışmada, iç politikaya ilişkin gelişmelerin *Nuhun Gemisi* dergisinde nasıl yansıtıldığı, dergide yer alan karikatürler üzerinden incelenmiştir. Karikatürler temalarına göre sınıflandırılmış ve tarihsel bağlam doğrultusunda elde edilen verilerle birlikte yorumlanmıştır. Her bir karikatür, hicvettiği olaylar ve dönemin siyasal atmosferi dikkate alınarak analiz edilmiş; figürler, semboller ve ifadeler tarihsel verilerle ilişkilendirilerek ne tür mesajlar içerdiği ortaya konulmuştur. Bu bağlamda çalışma yalnızca görsel çözümlemeyle sınırlı kalmamış, aynı zamanda tematik olarak yapılandırılmış betimsel değerlendirmeler de içermiştir.

5. *Nuhun Gemisi* Dergisindeki Siyasi Mizah Unsurlarının Analizi

5.1. CHP Eleştirilerinin Mizaha Yansıması

Temelleri Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) iktidarı döneminde atılan *Nuhun Gemisi* dergisi, muhalif bir yayın organı olarak CHP karşıtlığı ekseninde konumlanmıştır. Her ne kadar eleştirilerinin odağında çoğunlukla CHP yer alsada da, dergi zaman zaman Demokrat Parti'ye (DP) yönelik eleştirel yaklaşımlar da sergilemiştir. (Cantek, 2018: 98). CHP'ye yönelik ilk eleştirisi 1. sayıda yer alan Şekil 4'deki "*Halk Partisi Tarihi*" başlıklı karikatürdür. Bahsi geçen karikatür Şeymus Güzel'e (2008: 387) göre, Abidin Dino imzalıdır.

Şekil 4. *Nuhun Gemisi* 1. Sayısından (23 Kasım 1949: 2)

Burada CHP tarihi dört bölüme ayrılarak kendi içindeki dönüşümlerin hicvedildiği düşünülmektedir. Birinci çerçevede, üniformalı ve elinde tüfeği olan bir asker resmi yer almakta ve burada CHP'nin kuruluş amacına bir gönderme yapılmaktadır. CHP, "*Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti*"nin siyasal parti halinde devamı olarak 9 Eylül 1923 tarihinde Atatürk tarafından kurulmuştur (Kili, 1976: 21). Sivas Kongresi, alınan kararlar doğrultusunda *Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti*'nin kurulmasına öncülük etmesiyle yalnızca

CHP'nin kurumsal temellerini atmamış; aynı zamanda anti-emperyalist mücadelenin yurt çapında örgütlenmesini sağlayarak tarihsel bir dönüm noktasını da oluşturmuştur (Bila, 1999: 21). Hem Cemiyet'in hem de CHP'nin kuruluş yıllarında ısrarla benimsenen ilke bağımsızlıktır (Kili, 1976: 27). Bu bağlamda CHP, yalnızca Anadolu'nun paylaşılmasını önlemek istedikleri için değil aynı zamanda kurulan yeni devletle birlikte Batı'nın sömürgeci reddettikleri için de antiemperyalist bir karaktere sahiptir (Atılgan, 2009: 49). Bu bakış açısı TKP'nin, CHP'ye karşı olumlu bir anlam atfetmelerini sağlamaktadır. Bu bağlamda karikatürde yer alan birinci çerçevedeki asker figürü ise, bağımsızlık mücadelesi veren halkçı ve idealist bir hareketin simgesi olarak sunulmuştur. Bu, partinin kuruluşundaki anti-emperyalist ve ulusal egemenliği önceleyen ruhu temsil etmektedir.

İkinci çerçevede yer alan figür, resmi bir kıyafet giymiş, gözlüklü ve sermayedar görünümüne sahip bir kişidir. *Nuhun Gemisi* dergisinin TKP tarafından çıkarıldığı göz önünde bulundurulduğunda bu konuda TKP'nin de fikirleri önem taşımaktadır. TKP, CHP'nin başta inkılapçı ve antiemperyalist karakterinin var olduğunu ancak zaman içinde bunları kaybederek sermayeyle uzlaşan bir siyaset güttüğünü ifade etmektedir (Akt. Tunçay, 2009: 219). TKP'nin yayın organı olan *Orak Çekiç*'te (15 Mart 1936: 1) yer alan bir yazıda, "*Zenginlerin, tüccarların, fabrikatörlerin, arazi ve emlak sahiplerinin Halk fırkası var. Onların Halk fırkası hükümeti var. Bütün hükümet aparatları baştan aşağıya onların sınıf menfaatlerini korur*" sözleri yer almaktadır. Dönemin hükümetini ve CHP yöneticilerini burjuva olarak tanımlayan TKP, "*Kemalistlerin İki Yüzlülüğü*" başlıklı yazıda da, Türkiye'nin derebeylik kalıntılarıyla kapitalist bir ülke olduğunu, Kemalist burjuvazinin saltanat sürdüğünü, Türk proletaryasının ve emekçi halkının sömürüldüğünü ve Kemalistlerin zaman zaman yabancı sermayeyle işbirliği içinde olduğunu aktarmaktadır (Orak Çekiç, 20 Temmuz 1936: 1). Şekil 4'ün ikinci çerçevesindeki figür, CHP'nin ilk yıllardaki antiemperyalist, devrimci ve halkçı kimliğinden uzaklaşarak, zamanla bürokratikleşen, sermaye ile yakın ilişkiler kuran ve halktan kopan bir yapıya evrildiğine eleştirel bir göndermeyi yansıtmaktadır.

Üçüncü çerçevede ise sarıklı, cübbeli ve elinde bir tespihi olan figür yer almaktadır. Bu karikatür, 1949 yılı Ocak ayında Şemsettin Günaltay'ın başbakanlığa atanmasıyla birlikte CHP'nin din politikalarında yaşanan değişimlere yönelik bir eleştiriyi yansıtmaktadır. Ankara Üniversitesi'nde tarih profesörü ve ılımlı bir dindar olan (Yılmaz, 2008: 316) Günaltay, dine yönelik liberal politikalar uygulamaya başlamıştır (Ahmad, 1996: 51). Bu politikalar zaman zaman laiklikten taviz olarak yorumlanmıştır (Azak, 2019: 116). 1949 yılının Şubat ayında din derslerinin ilköğretim kurumlarında gösterilmeye başlanması (Erdem, 2001: 126), Haziran ayında Ankara'da İlahiyat Fakültesi kurulmasını öngören bir kanunun mecliste kabul edilmesi, İmam Hatip kurslarının okullara dönüştürülmesi (Mardin, 2017: 99) ve Mart 1950'de 30 Kasım 1925 tarihli Tekke ve Türbelerin kapatılmasına ait kanunun yürürlükten kaldırılarak türbelerin açılmasına izin verilmesi (Demirci, 2007: 148) Günaltay hükümetinde uygulanan din politikalarının bazılarıdır. Bu bağlamdan bakıldığında üçüncü çerçevedeki figür üzerinden dine yönelik açılımlar alaycı bir üslupla eleştirilirken, aynı zamanda CHP'nin kendi kuruluş ilkeleriyle yaşadığı gerilime de işaret edilmiştir. Bu figür partinin tarihsel süreklilik içinde tutarsızlaştığı, ilk dönemki devrimci ve seküler kimliğinden saparak dini siyasete araçsallaştıracak bir çizgiye yöneldiği eleştirisinin görsel ifadesidir.

Son çerçevede ise, kovboy şapkalı, ağzında piposu olan bir Amerikan şerifi yer almaktadır. Bu Truman Doktrini ve Marshall Planı'nın bir mizahi eleştirisidir. 12 Mart 1947'de Amerikan Kongresi'nde konuşan Başkan Truman, ABD'nin Sovyet yayılmacılığına karşı geliştirdiği yeni dış politikasını açıklamış ve bu çerçevede Yunanistan ve Türkiye'yi, Akdeniz, Orta Doğu ve Balkanlar'da Batı güvenliğini koruyabilecek kilit ülkeler olarak tanımlamıştır. Bu bağlamda bu ülkelere askeri ve ekonomik yardım yapılmasını önererek ilk aşamada 400 milyon dolarlık yardımın onaylanmasını talep etmiştir (Koçak, 2013a: 470). Yardımlar Türkiye

açısından da olumlu karşılanmış ve bu doğrultuda iki ülke 12 Temmuz 1947’de doktrini hayata geçirmek için ilk yardım anlaşmasını imzalamıştır. Anlaşmaya göre ABD, Türkiye’ye silah, askeri teçhizat, askeri tesislerin inşası için mali ve teknik yardımda bulunmuştur. 1948 yılına gelindiğinde ise Türkiye, hem ekonomik yardım alabilmek hem de ABD ile ilişkilerini geliştirebilmek için Marshall Planı’na dâhil olmuştur. ABD buna sıcak bakmasa da Türkiye, ABD’yi ikna ederek 4 Temmuz 1948’de Amerikan yardımını sağlayan anlaşmayı imzalamıştır (Çufalı, 2004: 173-174). Bu bağlamda karikatürün son çerçevesinde, CHP’nin “*Amerikan güdümüne girdiği*” iması yapılmaktadır. Kovboy imgesi, Amerikan kültürünün bir simgesidir; burada Türkiye’nin iç ve dış politikasında artık kendi öz kimliğinden uzaklaşarak, ABD’nin “şerifliğini” kabul ettiği veya onun himayesine girdiği eleştirisi getirilmektedir.

CHP’nin tarihsel dönüşümlerini hicveden bu karikatür, zamanla yaşadığı kimlik dönüşümünü, dört temsili figür üzerinden eleştirerek anlatmaktadır. Her çerçeve, partinin farklı bir dönemdeki ideolojik yönelişini sembolize etmektedir. Karikatür, partinin kuruluş ideallerinden saparak hem iç politikada hem de dış politikada ödünler verdiği yönündeki eleştiriyi, alaycı bir üslupla, ama oldukça etkili bir görsellikle ortaya koymuştur. Bu anlamda hem tarihî bir süreç ele alınmakta hem de dönemin siyasi tartışmaları sanat yoluyla hicvedilmektedir.

5.1.1. CHP’nin Din Politikalarının Mizaha Yansıması

Çok partili hayata geçişle birlikte, siyasi alandaki temel tartışmalardan biri siyasetin liberalleşmesi olmuştur. Bu bağlamda liberalleşme talepleri özellikle dinî alan üzerinde yoğunlaşmıştır. Muhalefet partilerinin gündeme getirdiği talepler arasında; İmam Hatip okullarının yeniden açılması, İlahiyat Fakültelerinin kurulması, din okullarının yönetiminin Diyanet İşleri Başkanlığı’na devredilmesi, ezanın yeniden Arapça okunması ve Hac ibadetinin vatani değil, dinî bir görev olarak kabul edilip uygulanması gibi öneriler yer almıştır (Konyar, 1999: 175-176).

1923-1946 yılları arasında devlet eliyle hac organizasyonu gerçekleştirilememiştir. Bu durumun yaşanmasına Mekke ve Medine’yi içerisinde bulunduran Hicaz bölgesinin ve hac güzergâhının İtilaf Devletleri tarafından işgal edilmesi ve salgın hastalıklar bir etken olarak gösterilmiştir. Bunun yanı sıra Türkiye’nin içinde bulunduğu sosyo-ekonomik şartlardan ve hükümetlerin din politikalarına bakışından dolayı da hac organizasyonları yapılamamıştır (Bayyigit, 1998 akt. Kırmıt, 2025: 129). Nitekim CHP, 1947 Kurultayı’nda din alanında bazı kültürel reformların gerçekleştirilmesini kabul etmiştir. Bu doğrultuda, 1948 yılında hac ibadetini yerine getirmek isteyen yurttaşlara döviz temini konusunda izin verilmesi kararlaştırılmıştır (Konyar, 1999: 183). Bunu müteakip, 1949 yılında *Yeni Sabah*, *Hürriyet* ve *Vatan* gazeteleri muhabirlerini hacca göndermiştir. Hacca giden üç muhabir, deneyimlerini gazetelerinin köşelerinden aktarmıştır (Sınar Uğurlu, 8 Ocak 2025).

Şekil 5. Nuhun Gemisi 1. Sayısından (23 Kasım 1949: 1)

Bu tarihsel olay ışığında *Nuhun Gemisi* Şekil 5'deki karikatürü yayımlamıştır. Karikatürde, üç gazetenin hac ibadetini magazinleştirmesine dair bir hicivdir. “*Hacı Gazeteler*” başlıklı bu karikatür, 1949 yılında hac ibadetine muhabir gönderen gazetelerin bu süreci haberleştirme biçimlerinin magazinleştirilmesine yönelik bir hiciv sunmaktadır. Karikatürde, gazetelerin yalnızca habercilik değil, bizzat “hacılık” rolü üstlendikleri iması vardır. Sahne dekorunu andıran perde figürüyle birlikte değerlendirildiğinde, karikatür, basının hac ibadetini sahneye konulan bir temsile, bir gösteriye dönüştürerek sunmasını eleştirmektedir.

5.1.2. CHP'nin İşçi-İşveren Politikalarının Mizaha Yansıması

Cemiyetler Kanunu, 1947'ye kadar tek-partili dönemde kalmış ve muhalefet olan Demokrat Parti'nin (DP) değiştirilmesini istediği yasalardan birisi olarak gündeme gelmiştir (Koçak, 2012: 421-422). 1947'de kabul edilen 5018 Sayılı İşçi ve İşveren Sendikaları ve Sendika Birlikleri Hakkındaki Kanun'la birlikte sendikacılığa dair esas düzenleme gerçekleşmiştir (Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi Cilt 2, 1998: 143-144). Bu bağlamda Türkiye'de işveren sendikalarının kuruluşunun ilk aşaması bu kanunun kabulünden sonra başlamıştır (İbrahimoğlu, 1974: 116). Türkiye'de işveren kesiminin örgütlenmesi geç gerçekleşmiştir. Bunun sebebi, sendika örgütlenmelerinin henüz gelişiminin başında olması ve dolayısıyla işverenleri itecek güçte olmamasıdır. Öte yandan iktisadi açıdan işverenin güçlü olması, çalışma koşullarını tek taraflı belirleyebilmesi işveren sendikasının geç kurulmasına neden olarak gösterilebilmektedir. Bu bilgiler ışığında işveren sendikasının kurulması için 1949 yılı beklenmiştir. Tekstil sanayiindeki işverenler tarafından kurulan bu sendika ilk işveren sendikasıdır. Bunu daha sonra diğer sendikalar izlemiştir (Makal, 2002: 296-297). 11 Kasım 1949 tarihli *Hürbilek*'teki habere göre, ilk işveren sendikasının “Mensucat İşverenleri Sendikası” adıyla kurulmasına karar verilmiştir. Sendikanın kurucuları; Mensucat Santral fabrikası müdürü ve sahibi Fuat Bezmen, Karamürsel mensucat fabrikası sahiplerinden Hilmi Nail Barlo ve Adalet mensucat fabrikası sahibi Atıf İlmen'dir (Hürbilek, 11 Kasım 1949: 1). İşveren sendikalarının kurulduğu tarihten hemen önce 15 Ocak 1949'da Şemsettin Günaltay Başbakanlığa getirilmiş (Vatan, 16 Ocak 1949: 1,3), hemen akabinde hükümeti kurmuştur. Günaltay kabinesinin Çalışma Bakan'ı ise Reşat Şemsettin Sırer olmuştur (Vatan, 17 Ocak 1949: 1). Bu bağlamdan bakıldığında 5018 Sayılı Kanun 1947'de değişikliğe uğrasa da ilk işveren sendikası 1949'da Sırer'in bakan olduğu döneme denk gelmiştir.

Şekil 6. ve Şekil 7. Nuhun Gemisi 6. Sayısından (7 Aralık 1949: 1)

Bu tarihi gelişmeler ışığında ilk işveren sendikasının kurulmasının akabinde *Nuhun Gemisi* (7 Aralık 1949: 1), patronların sendika kurmasını “vatanımızın bu en mağdur evlatları, nihayet Çalışma Bakanlığı tarafından müstahak oldukları derin muhabbetle kucaklanacak. Vatan için her fedakarlığı göze alarak yine vatan için milyonlar biriktiren bu fedai kardeşlerimizle maalesef bugüne kadar kimse alakadar olmuyordu” sözleriyle hicvetmiştir. Bu sözlerin yanı sıra Şekil 6 ve Şekil 7’de görülen karikatür de yer almıştır. Şekil 6’daki karikatürde, dönemin Çalışma Bakanı Sirer, bir “sembol” haline getirilmiş ve işveren kesimiyle özdeşleştirilmiştir. Bu görselde patron figür, “SİRER bizimdir” sloganının yer aldığı bir pankartı tutarak Sirer’in işveren sendikaları tarafından sahiplenildiğini ima etmekle birlikte dönemin politik ikliminde bürokrasi ile sermaye arasındaki olası çıkar birlikteliğine gönderme yapmaktadır. Şekil 7’deki karikatürde ise “Mağdur Patron Sendikası”, “Naylon Kürk İsteriz” ve “PAPEL Sendikası” gibi pankartlar taşıyan ve otomobil içinde yer alan figürler mevcuttur. Bu figürlerin “sendikal mücadeleye” katılması, esasında sendikal örgütlenmenin “emekçinin hak arayışı” yönünü tersyüz ederek statü ve çıkar temelli bir araca dönüştüğü düşüncesine gönderme yapmaktadır. Böylece karikatürlerde işverenlerin talepleri hicvedilerek emek-sermaye ilişkisindeki güç dengesizliği gözler önüne serilmektedir.

İşverenlere yönelik bu gelişmelerin yanı sıra derginin çıktığı dönem aralığında işçiler üzerine de politikacılar tarafından çeşitli demeçler verilmiş ve bu bağlamda gelişmeler yaşanmıştır. Bilhassa bu dönemde işçilerin grev hakkı üzerine tartışmalar gerçekleşmiştir. Makal, grev meselesinin 1936’dan 1963 yılına kadar yasak olduğunu ifade etmektedir. Grev tartışmaları iki tarafa bölünmektedir; greve taraf olanlar ve grev karşıtı olanlar. Bu husus çoğu zaman grev düzenlenmesini aşarak “vatan, millet, milliyetçilik” gibi kavramlar düzleminden yürütülmüştür. DP, grev hakkını 1947 yılında 5018 sayılı yasanın Meclis’te görüşüldüğü sırada savunurken, CHP greve karşı çıkmıştır. CHP grev hakkının reddini, Türkiye’de işçilerin haklarının korunduğu, bu nedenle greve gerek olmadığını ve grev hakkının zorunlu olarak lokavtı getireceği için bunun işçilerin aleyhine olacağı gibi gerekçelere dayandırmıştır (Makal, 2002: 259-261). Çalışma Bakanı Sirer 1950’de yaptığı bir konuşmada “şu anda Türkiye’nin çok şükür masun bulunduğu grev hastalığının milletimizin birliği ve devletimizin bekası için bir tehlike teşkil ettiğini kimse inkâr edemez” sözlerini sarf etmiştir (Çalışma Bakanlığı, 1950 akt. Makal, 2002: 261).

Çalışma Bakanı Sirer, yine Adana’da işçilere yaptığı bir konuşmada da grev üzerine konuşmuştur. Sirer’e göre manevi asayişin bulunmadığı, sınıf mücadelesinin olduğu, para ve kuvvet zoru ile elde edilen oylarla iktidara gelebilmeyi sağlayan sistemlerin hâkim bulunduğu toplumlarda greve ihtiyaç vardır. Bu sebeple grevi köhne bulan Sirer şu sözleri söylemiştir:

“(…) grev, devletin devlet olarak vazifesini yapamadığı yerlerde kullanılan köhne bir silahtır ki, karşısındakinden ziyade elinde bulunanı tahrip eder. (...) Bizim halk idaremi cemiyeti teşkil eden zümrelerin kardeşçe kaynaştığı bir nizam olacaktır. Devlet sermayenin de sâyin (çalışmanın) de hakkını verecektir. (...) grev, Türk işçisinin saadetine şartı değildir” (Vatan, 7 Kasım 1949: 3)

Nuhun Gemisi (14 Aralık 1949: 2), CHP’nin bu tutumunu “her şeyin üstünde bir CHP var” sözleriyle açıklamaktadır. İşçi ve sermayedar sınıflarının var olduğunu ancak olası sınıf çatışmalarına CHP’nin şiddetli ceza ve tedbirlerle mani olduğunu ifade etmiştir. *Nuhun Gemisi* yazarlarından Ham ise Sirer’in bu konuşmasında yer alan “grev devletin devlet olarak vazifesini yapamadığı yerlerde kullanılan bir silahtır” sözündeki grevin yapıldığı yerleri Batı demokrasileri olarak ele almıştır. Yazar, eğer Batı demokrasilerinde devlet vazifesini yapamıyorsa o halde neden Başbakan’ın “Yeni rejime erişmek için kurmak istediğimiz, demokrasimizi tehlikeden koruyarak garp metodu üzerine geliştirmek için vatandaşların hassas

olması icabeder” sözlerini sarf ettiğini sorgulamakta ve nitekim Çalışma Bakanı ve Başbakan’ın ikircikli davrandığına karar vermektedir (Ham, 16 Kasım 1949: 1,3).

Şekil 8. Nuhun Gemisi 3. Sayısından (16 Kasım 1949: 4)

Bakan Sirer’in açıklamaları ve *Nuhun Gemisi* yazarı Ham’ın bu açıklamalara yaklaşımı doğrultusunda, derginin ilgili sayfasında Şekil 8’deki karikatür yer almaktadır. Altında “*İşçi – Şu üzerimizdeki Cebrailden fazla Azraile benziyor*” ifadesi bulunan bu karikatürde, gökten inen figür ilk bakışta koruyucu — yani bir “Cebrail” — gibi görünse de, işçiler açısından bir “Azrail”, yani tehdit unsuru olarak tasvir edilmiştir. Sirer’in grevi “*köhne bir silah*” olarak tanımlayıp grevsiz bir toplum düzeni önermesi, işçilerin gözünde koruyuculuktan ziyade baskılayıcı bir rejim algısını doğurmaktadır. Karikatür yalnızca grev yasağını değil, bu yasağın bir “nimet” gibi sunulmasını da eleştirmektedir. Sonuç olarak, devlet işçilerin haklarını koruyan bir “melek” değil, onları bastıran bir “ölüm meleği” olarak resmedilmiş; bu da dönemin siyasi tutarsızlıklarına yönelik güçlü bir eleştiri niteliğindedir.

Derginin çıktığı tarihler yasağın işlendiği zamana denk gelmektedir. İşçilerin grev hakları konusunu mizahi şekilde işleyen dergi, bunu edebi bir atışma olarak da sayfalarına nakletmiştir. “*İşçi-Sirer Karşılaşması*” başlıklı atışmada şu sözler dikkat çekmektedir (Nuhun Gemisi, 11 Ocak 1950: 2):

“İŞÇİ

Hayat gerek, sıhhat gerek, ev gerek

Kafamıza ışık gerek, kav gerek

İlle kardeş ille bir grev gerek

Sırtta kambur çıktı, başta kel çıktı

SİRER

Sirer der ki; derdimi kim anlaya

Grev demek sonu kızıl bir derya

Türk evladı, Vatan, millet, Sakarya

Kafalar uyandı, gözler pel çıktı”

18 Ocak 1950’de İş Kanunu’nun bazı maddelerinin değiştirilmesi hakkında kanun teklifi Meclis’e verilmiştir. Meclis’te yapılan görüşmeler sırasında DP’liler, grev hakkı üzerinde durarak işçilere haklarının verilmesini talep etmişlerdir. Buna karşın Bakan Sirer şunları söylemiştir:

“Devlet hakemliğinin bulunmadığı hallerde zümre mücadelesi için belki lüzumlu birer silâh olan grev ve lükavıt'a ihtiyaç olmayacaktır. Devlet, emeğin de, sermayenin de arasında âdil bir hakem olacaktır. Emeği de, sermayeyi de koruyacaktır. Devlet, nasıl yurtta maddi asayışı temin etmekle mükellef ise ve bu vazifesini yapar dururken vatandaşların, müdafaai nefis için olsun silâh taşımalarını tecviz etmiyorsa aynı suretle bizim sahip olduğumuz Devlet vazifelerini telâkkisine göre sınıfların aralarındaki ihtilâfların hallini onlara terk etmiyoruz. Bundan dolayı sınıf mücadelesinin silâhları ile cihazlanıp karşı karşıya geçirmelerini tecviz edemiyoruz. (...) Bizim işçi muhitlerimizde işçi vatandaşlar kendileriyle temas ettikleri zaman bunlardan merakla alâkayla «Grev» meselesini sormuşlardır. Bunlar da grevin işçilere zarar mı fayda mı getireceğini birer ilim ve hakikat adamı olarak anlatmışlardır. İşçilerimiz bunları da dinledikten ve anladıktan sonra grevi daha çok istemez olmuşlardır” (TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Cilt: 23, Birleşim: 31, 18 Ocak 1950, 217-221).

Bakan'ın “işçiler grevi istemez” sözlerine karşın Nuhun Gemisi (1 Şubat 1950: 2), “Türk işçisinin baş düşmanı grevdir. Eh Sırer de Demokrat adam: mademki işçi grev istemiyor o da vermiyor” sözleriyle meseleyi hicvetmiştir. İşçilerin grev istemediğine dair dönen tartışmaların üzerine müstakil yedi sendika mevcut işçi sendikaları birliği dışında birleşerek yeni bir sendika kurma kararı almıştır. Sendikalar birliğinin, Bakan'ın fikirlerine yönelik hareket etmesi ve gerçekleri maskeleymesi bu yedi sendikanın birleşmesindeki en önemli etkidir. Bu yedi sendika birleşmek üzere toplanmış ve Meclis Başkanlığına, parti grup başkanlarına ve Çalışma Bakanı'na bir telgraf göndermişlerdir. Grevin modası geçmiş bir silah olmadığı aktarılan telgrafta, “Türk işçisinin şuurlu ve vatansever olduklarını her yerde ve her vesile ile tekrarlamak kadirşinaslığını gösterdikleri halde, iş grev bahsine gelince bu hak işçiye verildiği takdirde memleketin kömürsüz kalacağını ve memlekette bir silahlı mücadeleye yol açacağını söylemeleri evvelki ifadeleriyle tam bir tezat teşkil etmektedir” ifadeleri yer almaktadır (Vatan, 2 Şubat 1950: 4).

Şekil 9. Nuhun Gemisi 18. Sayısından (1 Mart 1950: 1)

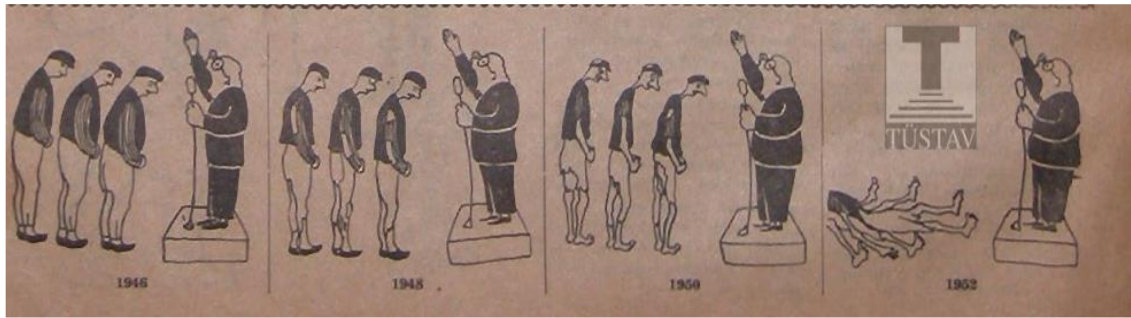
Bu bilgiler ışığında dergi Şekil 9'daki karikatürü yayımlamıştır. Bu karikatür, 1950 yılında grev hakkı ve bağımsız sendika kurma taleplerinin siyasi iktidar ve bürokrasi tarafından nasıl bastırıldığını eleştirel bir dille gözler önüne sermektedir. Alt kısımda yer alan “Ayol grev hakkı, müstakil sendika filan istemeyin, zaten kıyamet kopacak...” ifadesi, işçi taleplerine yönelik ironik bir tepkiyi yansıtmıştır. Karikatür Çalışma Bakanı Sırer'in grevi “köhne bir silah” olarak nitelemesini ve grev hakkının toplumsal düzeni bozacağı iddiasını hicvetmektedir. Ayrıca, mevcut sendikal yapının iktidar politikalarıyla uyumlu olduğu, buna karşılık işçilerin taleplerine gerçekten sahip çıkan bağımsız sendikaların bastırılmak istendiği bilgisiyle birlikte düşünüldüğünde, bu karikatür işçilerin meşru taleplerinin kriminalleştirildiğini açık biçimde eleştirmektedir.

5.1.3. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun Mizaha Yansıması

Savaş yıllarında iktidarda bulunan hükümetler, dış politik gelişmelerin etkisiyle özellikle savunma amacı taşıyan Millî Müdafaa, Varlık Vergisi ve Toprak Mahsulleri Vergisi gibi yasaları yürürlüğe koymuştur. Ancak bu uygulamalar, özellikle topraksız köylüler ve küçük ölçekli çiftçiler üzerinde ciddi ekonomik baskılar yaratmıştır. Bu durum, savaş nedeniyle bir süredir gündemden düşmüş olan kapsamlı bir toprak reformunun yeniden gündeme gelmesini zorunlu kılmıştır. Savaşın ardından hem kırsal kesimi rahatlatmak hem de iç politikadaki konumunu güçlendirmek isteyen hükümet, (Karaömerlioğlu: 1998 akt. Aydın, 2018: 365) 17 Ocak 1945 tarihinde TBMM'ye "Çiftçiyi Toprak Dağıtılması ve Çiftçi Ocakları Kurulması Hakkında Kanun Tasarısı'nı" sevk etmiştir. Tasarı, toprağı olmayan ya da mevcut toprağı yetersiz olan köylülere, geçimlerini sürdürebilecekleri ölçüde toprak verilmesini öngörmüştür. Bu doğrultuda, çiftçilik yapan ya da yapmayı planlayan bireylerin toprak sahibi olmaları, bu topraklar üzerinde kendi işletmelerini kurarak kalıcılık sağlamaları ve böylece ülkede bağımsız çiftçi ailelerinin sayısının artırılması hedeflenmiştir. (Koçak, 2010: 183-185). Uzun tartışmalara neden olan Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, 11 Haziran 1945 tarihinde Meclis'ten geçmiştir (Cumhuriyet Ansiklopedisi 1941-1960 Cilt 2, 2005: 84).

Yasanın çıkmasının ardından 1946 seçimlerinden sonra kurulan Recep Peker Hükümeti döneminde, bazı CHP milletvekilleri Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun yeniden düzenlenmesini talep etmiştir. Hükümet programında ise yasanın adil ve bilinçli biçimde uygulanacağı ifade edilmiştir. 1947 yılında CHP İstanbul il kongresinde yasanın uygulanması talep edilirken, Başbakan Hasan Saka'nın da TBMM'de okuduğu programda, kamu arazilerinin öncelikle dağıtılacağı belirtilmiştir. 1948 başında CHP Meclis Grubu, kanunun değiştirilmesi yönünde karar almış; mülkiyet sınırının 4.500 dönüme çıkarılması gündeme gelmiştir. 1949 yılı boyunca düzenlenen parti kongrelerinde ise, hâlen topraksız olan çiftçilere toprak verilmesi ve yasanın bir an önce uygulanması yönünde talepler dile getirilmiştir (Koçak, 2017: 240-243).

Yasanın uygulamaya geçebilmesi için, 63. madde uyarınca, öncelikle Çiftçiyi Topraklandırma Tüzüğü'nün hazırlanması gerekmektedir. Fakat tüzük, yasanın kabulünden iki yıl sonra, 20 Mayıs 1947'de Bakanlar Kurulu tarafından onaylanmış ve 5 Haziran 1947'de yürürlüğe girmiştir. Tüzüğün gecikmesi, yasanın uygulamasını önemli ölçüde aksatmıştır. 1947-1950 yılları arasında toplam 32.639 aileye, ortalama 45 dönüme denk gelecek şekilde toplam 1.463.833 dönüm arazi dağıtılmış; yıllık ortalama ise yaklaşık 8.160 aile toprak almıştır. Bu süreçte göçmenlere arazi verilmemiş, dağıtım düşük seviyede kalmıştır. Toprak dağıtımı yapılan köy sayısı toplamda 624 olup, her yıl ortalama 156 köy bu dağıtımdan faydalanmıştır. Ayrıca, 43 köye toplam 406.186 dönüm mera tahsis edilmiş ve bu, köy başına yaklaşık 9.446 dönüm mera arazisine denk gelmiştir. Ancak genel olarak bu dönemdeki dağıtım faaliyetleri oldukça sınırlı kalmıştır (Koçak, 2017: 243-246).

Şekil 10. Nuhun Gemisi 2. Sayısından (9 Kasım 1949: 2)

Bahsi geçen kanun bağlamında *Nuhun Gemisi* Şekil 10'daki karikatürü yayımladığı düşünülmektedir. Bu karikatürde, 1945'te kabul edilen Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu

çerçevesinde başlayan ve 1950’li yıllara kadar süren uygulamaların, özellikle iktidar partisinin (CHP) köylüye yönelik vaatleriyle olan çelişkinin hicvedildiği düşünülmektedir. Karikatürdeki sahneler sırasıyla 1946, 1948, 1950 ve 1952 yıllarına işaret etmektedir. Her sahnede, kürsüde duran bir siyasetçi ve karşısında duran köylüler yer almaktadır. Ancak zaman ilerledikçe köylülerin beklentileri karşılanmadığı gibi, 1952 yılında hepsi devrilmiş bir şekilde yerde yatmaktadır. Bu anlatım, köylünün iktidarın politikalarından dolayı yıprandığını, hayal kırıklığına uğradığını ve sonunda adeta siyasetin altında ezildiğini göstermektedir. Bu süreçte köylü, sürekli vaat dinlemiş ancak somut olarak desteklenmemiştir. Dolayısıyla karikatür, özellikle 1946’dan 1952’ye kadar geçen süreçte köylünün siyasi vaatlerle nasıl oyalandığını ve sonunda nasıl umutsuz bir duruma düştüğünü eleştirel bir dille ortaya koymaktadır.

1950 yılına geldiğinde Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu’nda yeniden değişikliğe gidilmesine karar verilmiştir. Tasarı³, TBMM gündemine ancak 1950 yılının kış aylarında alınmıştır. Hükümet tarafından hazırlanan tasarıda, yalnızca on bir maddenin değiştirilmesi planlanmışken, komisyon görüşmeleri sırasında otuzdan fazla madde üzerinde değişiklik yapılacağı anlaşılmaktadır. Bu durum, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu’nun neredeyse baştan yazılmak istendiğini ortaya koymaktadır (Taraklı akt. Koçak, 2017: 252). Tasarıya ilişkin CHP içinde muhalefet eden milletvekilleri bulunmaktadır. Bu bağlamda tasarıya yönelik eleştirileri Koçak şu şekilde aktarmıştır:

“CHP milletvekili Ahmet Remzi Yüregir, TBMM’de yaptığı konuşmada (...) dağıtılan arazinin devlete, vakıflara ve belediyelere aid verimsiz araziler olduğunu ileri sürüyor; yasanın uygulamaya geçilmesinden sonraki üç yılda toplam 40.000 nüfusa toprak dağıtılabilirdiğini ve bunun da, topraksız çiftçi ailelerine oranının ancak binde bir olduğunu açıklıyordu. Yüregir, 8 milyon nüfusa toprak dağıtılması gerektiğine dikkat çekiyor ve yasanın bu hızla ancak beş yüz yılda uygulanabileceğini belirtiyordu. Yüregir, yasanın kabul edildiği 1945 yılından sonra, büyük toprak sahiplerinin arazilerini çocuklarının ve akrabalarının üzerine geçirdiğini ve bunun sonucunda da Türkiye’de artık fiilen 2.000 ila 5.000 dönüm arası arazi sahibinin kalmadığını, oysa yeni tasarinin 2.000 ila 5.000 dönüm arası arazilerin kamulaştırılmasını önlediğini vurguluyordu. Yine CHP milletvekili Kemal Yiğitoğlu da, Yüregir’in görüşlerine katılıyor ve değişikliğin asıl hedefinin, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu’nun içerdiği amaçların ortadan kaldırılması olduğunu ileri sürüyordu” (Koçak, 2017: 263-264).

Nuhun Gemisi, Meclis’ten geçen tasarıyla ilgili, Türk köylüsünün, toprağa kavuşmasını eski yasaya nazaran artık daha zor olduğunu ifade etmiştir. Bu bağlamda yeni çıkan tasarinin sermayeyi koruduğunu ve topraksız köylünün gözetilmediğini vurgulamıştır (*Nuhun Gemisi*, 22 Mart 1950: 2). Yeni tasarı bağlamında dergi, Şekil 11 ve Şekil 12’deki karikatürleri yayınlamıştır.

³ Tasarıda gerçekleşen değişiklikler için bkz. Cemil Koçak (2017), Türkiye’de İkili Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1960), ss. 249-267.

Şekil 11. Nuhun Gemisi 19. Sayısından (8 Mart 1950: 1)

Şekil 12. Nuhun Gemisi 21. Sayısından (22 Mart 1950: 1)

1950 yılında Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nda yapılan değişiklikler, Şekil 11 ve Şekil 12'deki karikatürlerde köylüyü dışlayan ve sermaye sınıfını gözeten bir düzenleme olarak hicvedilmiştir. Şekil 11'de yer alan "Geçti Borun pazarı, sür eşeği Niğde'ye..." sözü, köylü için artık toprak edinme umudunun kalmadığını, fırsatın kaçırıldığını ima eden anlamlı bir deyim olarak kullanılmıştır. Şekil 12'deki "Ey Gaziler yol göründü yine garip serime!.." ifadesi ise, toprak umudunu yitiren köylünün yeniden belirsizliğe ve çaresizliğe sürüklendiğini simgelemiştir. *Nuhun Gemisi*, bu karikatürler aracılığıyla, yasa değişikliklerinin topraksız köylüden çok büyük toprak sahiplerinin çıkarlarına hizmet ettiğini; böylece toprak reformunun özünden uzaklaştırıldığını siyasal hiciv diliyle eleştirmiş, köylünün beklentilerinin nasıl boşa çıkarıldığını çarpıcı biçimde ortaya koymuştur.

5.1.4. İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı Fahrettin Kerim Gökay'ın Uygulamalarının Mizaha Yansıması

1930 yılında 1580 sayılı kanunun 149-153. maddeleri ile İstanbul'da Vilayet ve Belediye birleştirilmiştir. İstanbul'da bulunan bu birleşik idarenin ayrılmasına yönelik tartışmalar 1947 yılında başlamış (Yalman, 2010: 33) olsa da Fahrettin Kerim Gökay'ın göreve getirildiği 1949 yılında henüz bir ayırım gerçekleşmemiştir. Bu bağlamda Gökay, CHP tarafından İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı olarak 24 Ekim 1949'da göreve getirilmiştir.

İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı Fahrettin Kerim Gökay, vazifeye başlamasının ardından İstanbul'un güvenliğini sağlamak maksadıyla emniyet ve jandarmaya bir tamim yollamıştır. Bu tamimde, "Vazifeye başladığım tarihten itibaren geçen zaman iki haftaya yaklaşmıştır. Bu müddet içerisinde ilk planda şehrin emniyet asayiş işini ele aldığımı biliyorsunuz. Geceli gündüzlü incelemelerim sırasında polisi ve polis görevlilerini görev başında buldum. Bunu memnunlukla belirtmek isterim. Şu kadar ki doğru-yanlış son

zamanlarda gazete sahifelerine kadar akseden bir kanaat vardır. O da İstanbul'da namuslu vatandaşların geceleri sokağa çıkmayacak hale geldiği sözüdür” ifadeleri geçmektedir (Akşam, 6 Kasım 1949: 3). Gökay, geceleri İstanbul'un sokaklarını teftiş etmekte ve sokakların güvensizliğini sarhoşlara bağlamıştır. Bu bağlamda aksiyon alan Gökay, karakolları teftiş etmiştir ve sarhoşluk suçundan yakalanan vatandaşların akli durumlarının incelenmesi ve alkol bağımlılığının olup olmadığı yönünde araştırılmasını istemiştir (Cumhuriyet, 22 Kasım 1949: 2).

Şekil 13. ve Şekil 14. Nuhun Gemisi 3. Sayısından (16 Kasım 1949: 1,4)

Fahrettin Kerim Gökay'ın İstanbul için aldığı bu aksiyonundan hareketle *Nuhun Gemisi*, Şekil 13 ve Şekil 14 karikatürlerini sayfalarında nakletmiştir. İki karikatürde de Fahrettin Kerim Gökay'ın İstanbul'un asayiş sorununu sarhoşlara bağlaması hicvedilmiştir. Şekil 13'deki karikatürde, resmi kıyafetler giyen ve kilolu yapısı dikkat çeken (Vali Gökay) figür, maddi olarak yoksul ve zayıf bir vatandaş ile karşı karşıya gelmektedir. Bu bağlamda, Vali, vatandaşın ağzından yayılan koku nedeniyle şikâyetini dile getirmektedir. Buradaki karşılıklı konuşma şu şekildedir:

“Vali: Efendi ağzın kokuyor!.../ Vatandaş: Doğru, ama açlıktan kokuyor...”

Nuhun Gemisi, Fahrettin Kerim Gökay'ın şehri teftiş ederek, “güvenliği artırma” söylemi altında uyguladığı politikaların, aslında halkın temel ihtiyaçlarını göz ardı eden, hatta baskıcı ve popülist bir nitelik taşıdığını göstermektedir. “Efendi, ağzın kokuyor!” ifadesi, yöneticinin soruna yalnızca yüzeysel bir yaklaşımla müdahale ettiğini ortaya koyarken, vatandaşın “açlıktan kokuyor!” cevabı, esas problemin yoksulluk, açlık ve toplumsal sefalet olduğunu vurgulamaktadır. Bu bağlamda, 1949 Türkiye'sinin sosyo-ekonomik yapısına dair eleştirel bir perspektif sunan karikatür, kamu otoritelerinin güvenlik söylemi üzerinden meşrulaştırdığı politikaların, toplumun temel ihtiyaçlarını göz ardı edişine mizahi ve eleştirel bir perspektifle işaret etmektedir.

Şekil 14'deki karikatürde, gece vakti olduğu ay ve yıldızın belirginliği ile desteklenmiştir. Ön planda ise bir anne ile çocuğu yürürken, yanlarında iki sarhoş figürün dans edercesine, neşeli ve serbest bir şekilde sallanarak ilerlediği görülmektedir. Alt kısımda yer alan kısa diyalogda şu ifadeler geçmektedir:

“Birinci sarhoş: “Ulan, sıkı dur, vali bey geceleri tebdil geziyormuş.

İkinci sarhoş: “İster misin irisi kumser, küçüğü de vali bey olsun!”

Bu karikatürde de, Gökay'ın toplumsal düzeni sağlama yönündeki girişimlerini, güvenlik bürokrasisi ve sosyal kontrol mekanizmaları ekseninde hicivli bir dille eleştirilmektedir. İki sarhoş figür üzerinden kurulan anlatı, devletin güvenlik odaklı yaklaşımına karşı bir tepki

olarak, hem popülist yönetim anlayışını hem de ahlâk temelli kamusal düzen söylemini sorgulayıcı bir perspektifle yansıtmaktadır.

Fahrettin Kerim Gökay, İstanbul'daki görevine başladığı ilk günlerde sadece asayişle ilgilenmemiş aynı zamanda şehrin geçim sıkıntısı ve hayat pahalılığı gibi temel ekonomik sorunlarını öncelikli gündem maddesi olarak ele almıştır. Gökay, belediye muavinleri ve şube müdürleriyle gerçekleştirdiği tanışma toplantısında yaptığı konuşmada, belediyecilik açısından öncelikli meselenin, özellikle orta gelirli vatandaşların yaşadığı geçim sıkıntısına yönelik çalışmalar olduğunu ifade etmiştir. Bunu müteakip et fiyatlarında yükselme olmayacağını Toprak Mahsulleri Ofisi'nin yapacağı müdahale satışlarıyla bunun önleneceğini belirtmiştir (Vatan, 28 Ekim 1949: 1,4). Gökay, İstanbul'daki teftişlerine devam ederek fiyatların ucuz olduğunu sürekli dile getirmiş ve buna bağlı olarak "hemşerilerimden ricam şudur ki balık ve sığır etine alışsınlar" ifadesini sarf etmiştir (Vatan, 1 Kasım 1949: 1,3). Hatta Gökay, İstanbul'un et durumunu öğrenmek için Kasaplar Cemiyet'i ile görüşmüştür (Vatan, 8 Kasım 1949: 2). Hem et hem de balık tüketiminin yaygınlaşmasını amaçlayan Gökay, balık pazarındaki fiyatları da ayrıca teftiş etmiş ve ucuza satılması için görüşmeler gerçekleştirmiştir (Vatan, 13 Kasım 1949: 2).

Şekil 15. Nuhun Gemisi 4. Sayısından (23 Kasım 1949: 1)

Nuhun Gemisi'nde yer alan Şekil 15'deki karikatür bu bilgiler ışığında anlam kazanmaktadır. Burada Gökay'ın et ve balık fiyatları için İstanbul'da yaptığı teftişler hicvedilmiştir. Ancak karikatürdeki kesilecek bir hayvanın son arzusu sorulduğunda "Truman'ı gördükten sonra ölmek" ifadesiyle "hindilerin, Reisi Cumhuriyeti ziyaret edecek olan Amerikan Hindisine karşılık Amerikan Dışişleri Vekili ile görüşmek üzere Vaşington'a gitmek istediklerini bildirmekte" ifadesi o dönemdeki Truman Doktrini'ne yönelik bir siyasi taşlamadır.

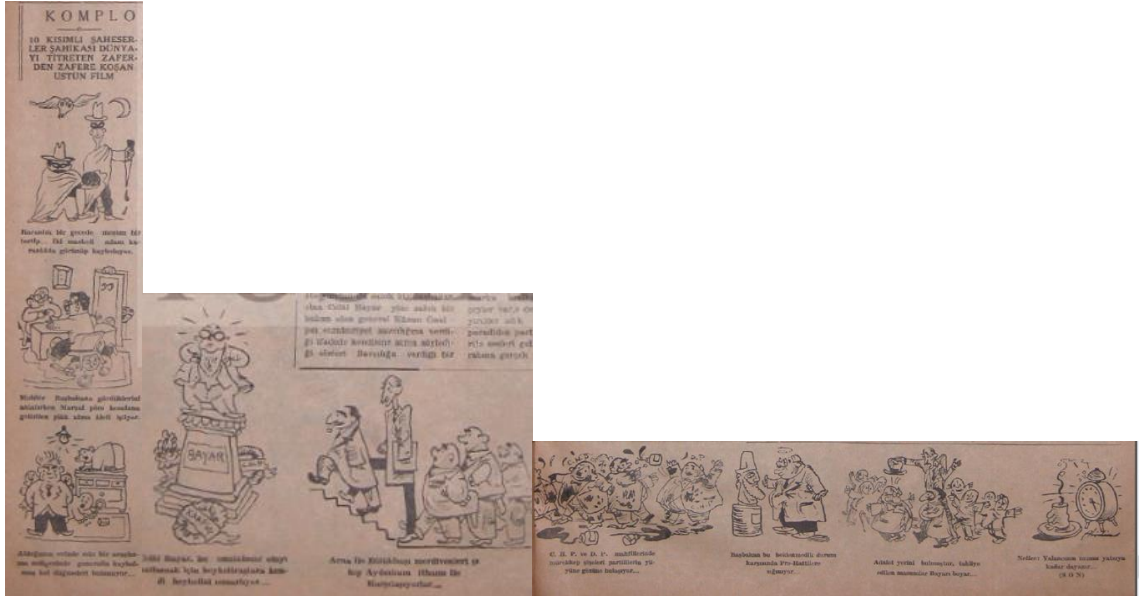
5.2. Suikast İhbarı ve Reşat Aydın'ın Mizaha Yansıması

1949 yılının sonlarında, Millet Partisi (MP) Denizli Milletvekili Reşat Aydın'ın partililerle gerçekleştirdiği özel görüşmelerde İsmet İnönü ve Celâl Bayar'a yönelik dile getirdiği iddialar, siyasi ortamda ciddi bir gerginliğe yol açmıştır. 25 Ekim 1949'da Aydın, MAH (Milli Amale Hizmet) Başkanı Naci Perkel'i görmeye gitmiş ve burada MP'nin çeşitli toplantılar yaptığını ve bu toplantılara milletvekili ve yönetim kurulu üyesi olmadıkları halde Fuat Arna ve Osman Bölükbaşı'nın da katıldığını söylemiştir. Bunun yanı sıra Aydın, Perkel'e; Cumhurbaşkanı İnönü'nün imha edilmesi gerektiği fikrinin söylendiğini ancak bundan vazgeçilerek DP Genel Başkanı Celal Bayar'ın imhasına karar verildiğini ve bu cinayetin de İnönü'nün yaptırdığına dair halkı propaganda ile inandıracaklarını da anlatmıştır (İnan, 2005: 201-202).

Bu olayın planlamasında Sadık Aldoğan, Fuat Arna ve Osman Bölükbaşı'nın olduğunu aktaran Aydın, Perkel'e anlattığı hadiseyi olduğu gibi Celal Bayar'a da anlatmıştır. Bayar ise, Aydın'ın kendisine naklettiklerini, Kazım Özalp aracılığıyla İnönü'ye aktarmıştır (Koçak,

2017: 205). Bayar, Özalp'e suikast ihbarını verince Özalp, olayın doğru olup olmadığını sormuştur. Bayar ise Bölükbaşı, Arna ve Aldoğan'ın fena insanlar olduğunu onlardan bu hareketin beklenebileceğini aktarmıştır. Bayar'ın olaylara yaklaşım biçimine bakıldığında Tan gazetesi olayını kendi lehine çevirmek istediği yazılmıştır (Akt. Çufalı, 2004: 147). Olay artık Başbakan Şemsettin Günaltay'a nakledilince, kendisi Aydınli'nın ifadesini imzalı istemiştir ancak Aydınli imzalı ifadeye yanaşmamıştır. Bunun üzere Günaltay, Aydınli ile 14 Kasım 1949 tarihinde bir görüşme gerçekleştirmiş ve bu görüşmede, Aydınli olayı yine aynen aktarmıştır. Fakat bu görüşmede Aydınli'nın sesi gizlice plağa kaydedilmiştir ve ihbar olarak bu plağın kullanılması düşünülmüştür. 17 Kasım 1949 tarihinde basına Aydınli'nın açıklamaları sızdırılmıştır. Akabinde olaya Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'nca el konulmuştur (Akt. İnan, 2005: 203).

Olayın tetkik edilmesiyle birlikte MP milletvekili Sadık Aldoğan ile Fuat Arna'nın evlerinde arama yapılmış; aynı partiden Osman Bölükbaşı ve Fuat Arna tutuklanmış, İstanbul'daki bazı MP üyelerinin ev ve büroları da aranmıştır (Koçak, 2017: 206). Reşat Aydınli ise bu olayların cereyan ettiği sırada savcılığa verdiği ifadesinde ihbarı inkâr ederek böyle bir beyanatta bulunmadığını söylemiştir (İnan, 2005: 208). Öte yandan Sadık Aldoğan, milletvekili olduğu için dokunulmazdır ve yargılanabilmesi için de dokunulmazlığın kaldırılması gerekmektedir. Böylece Hazırlama Komisyon'u ihbarın gerçek olduğuna kanaat getirerek Aldoğan'ın dokunulmazlığının kaldırılmasına karar vermiştir. Ancak aynı gün toplanan Karma Komisyon'u, ihbarın gerçek ve haklı olduğuna dair bir delilin bulunup bulunmadığının sorulması için dosyayı tekrar Hazırlama Komisyonu'na iade edilmesine karar verilmiştir. Son olarak adliyeden istenen yeni delillerle birlikte bu delillerin yetersiz kalmasından dolayı Aldoğan'ın dokunulmazlığının kaldırılmamasına karar verilmiştir (Akt. İnan, 2005: 205-207). Olayla birlikte tutuklanan Bölükbaşı ve Arna ise delil ve suç bulunamadığından, 21 Kasım 1949'da tahliye edilmiştir. Hapishaneden çıkan Bölükbaşı ve Arna, otomobile binerek Bölükbaşı'nın evine gitmek üzere hareket etmişlerdir. Otomobil Sıhhiye'ye geldiğinde, Celal Bayar'ı gören Bölükbaşı ve Arna, otomobilden inmiş ve Bayar'a hakaret etmişlerdir (Vatan, 22 Kasım 1949: 1,3).

Şekil 16. Nuhun Gemisi 5. Sayısından (30 Kasım 1949: 2-3)

Bahsi geçen siyasi olay, uzun süre basın gündemini meşgul etmiş ve dergi de bu olayı Şekil 16'da görüleceği üzere tüm aşamalarıyla birlikte karikatürize ederek sayfalarında yer vermiştir. "Komplo" başlıklı karikatür dizisi on kısımdan oluşmaktadır. Öncelikle iki maskeli figür Osman Bölükbaşı ve Fuat Arna'yı temsil etmektedir. Altında "karanlık bir gecede meşum

bir tertip” yazmakta olan kısım, Aydınli’nın aktardığı suikastın düzenlemeye karar verildiği geceyi simgelemektedir. İkinci kısımda Aydınli’nın Başbakan Günaltay’a suikast ihbarını yaptığı ve Günaltay’ın olayı gizlice plağa kaydetmesinin mizahı yer almaktadır. Üçüncü kısımda, olayın savcılığa intikal etmesiyle Sadık Aldoğan’ın evinde yapılan aramaya yönelik bir hiciv mevcuttur. Alt kısımda yer alan “*Aldoğanın evinde sıkı bir araştırma neticesinde generalin kayb olduğu kol düğmeleri bulunuyor*” yazıyla birlikte ev aramasında suikasta yönelik hiçbir bilgi veya belgenin çıkmamasının mizahı işlenmektedir. Dördüncü kısımda, Bayar’ın bu olayı kendi lehine kullanmak istediği tasvir edilmektedir. Beşinci kısımda ise, ihbar doğrultusunda Arna ve Bölükbaşı’nın tutuklanması anlatılırken, altıncı kısımda ise Reşat Aydınli’nın ihbarı reddetmesi “*Muhbir Aydınli, muhbir ve Aydınli olduğunu inkâr ediyor*” yazısıyla hicvedilmektedir. Yedinci kısımda Sadık Aldoğan’ın dokunulmazlığının düşürülmesi için komisyondan ortak bir karar çıkamaması ve alınan kararın değiştirilmesi hadisesi mizaha dökülmektedir. Son olarak dokuzuncu ve onuncu kısımda Bölükbaşı ve Arna’nın hapisshaneden çıktıktan sonra Bayar’la karşılaşp sözlü hakaret etmeleri tasvir edilmekte ve bu ihbar olayının sahte bir ihbar olmasının mizahı “*Yalancının mumu yatsıya kadar dayanır*” sözleriyle yapılmaktadır.

Dergi ihbar olayını , “*Suikast Dalgası*” başlıklı yazıda, “*daha seçime dünya kadar vakit var baylar*” sözleriyle seçime yönelik bir hamle olarak ele almıştır (Nuhun Gemisi, 23 Kasım 1940: 2). Bu sebeple siyasi mizah unsuru haline gelen olayı okuyuculara aktarırken de ironik bir dil kullanmıştır. Bu ironik dili “*Suikastın İçyüzü*” başlıklı yazıda şu sözlerle aktarmıştır:

“(…) elde ettiğim malumattan açıkça anlaşılıyor ki; Aldoğan Reşat Aydınliyi görmüş, Aydınli Fuat Arnaya gitmiş, Fuat Arna Osman Bölükbaşı ile rakı içmiş. Osman Bölükbaşı Aldoğanı görmüş, demiş. Aldoğan Reşat Aydınliya haber vermiş. Reşat Aydınli Fuat Arnaya gitmiş. Fuat Arna Reşat’ı görmüş. Reşat, Osmana, Osman Reşada” (Nuhun Gemisi, 23 Kasım 1940b: 4).

5.3. 1950 Seçimi Doğrultusunda CHP ve DP Politikalarının Mizaha Yansıması

1949 yılının sonlarına doğru genel seçim tarihinin öne alınacağına dair haberler basında yer almaya başlamıştır. 24 Mart 1950 tarihinde CHP milletvekilleri Faik Ahmet Barutçu ve Tevfik Fikret Sılay’ın son tedvin edilen seçim kanunu uyarınca, genel seçimin yenilenmesine ilişkin ortak önermeleri görüşülmüştür. Mecliste seçim tarihinin belirlenmesi için çıkan tartışmaların sonucunda 23 ret oyuna karşılık, seçim kararı alınmıştır (Koçak, 2017: 402-403). 14 Mayıs 1950 tarihinde yapılacak seçim için Meclis’in tatile girmesi üzerine son seçim hazırlık çalışmaları için partiler arası mücadele hızlanmaya başlamış ve yurt çapında yaygın hale gelmiştir (Goloğlu, 2013: 397).

Seçim kararının alınmasından önce hâlihazırda basında çıkan seçim haberleri doğrultusunda 27 Şubat 1950 yılındaki bir haber göze çarpmıştır. Habere göre, dönemin İzmir milletvekili Sait Odyak’ın merkezi İzmir olan bir işçi partisi kurmak için harekete geçtiği yazılmıştır. Haber şu şekildedir:

“CHP’nin Ege bölgesinde Demokrat Parti’yi sarsmak gayesiyle yeni bir taktiği olarak vasıflandırılan bu teşebbüs tahakkuk ettiği takdirde bazı genç CHP’lileri de saflarına alacağı tahmin edilmektedir. Diğer taraftan bundan 5-6 ay evvel İzmir CHP müfettişi Süreyya Örgereen, Sadi Odyak hakkında genel sekreterliğe bir rapor göndererek İzmir teşkilatında sevilmiş bir sima olan Odyak’ın fabrikalar muhitinde fazla temaslar yaptığı yolunda şikayette bulunmuş, fakat sonradan bu temasların parti merkezinin emriyle yapıldığı anlaşılmıştır. Bugün şayi olan İşçi Partisi kurma

teşebbüsünün CHP çevrelerinden çıkmış olması ve Sait Odyak'ın 5-6 ay evvel işçilerle temas etmiş bulunması, haberin doğruluğunu teyit eder mahiyette görülmektedir” (Vatan, 27 Şubat 1950: 1, 4).

Bu haber pek çok gazetede (Akşam (28 Şubat 1950), Yeni Sabah (27 Şubat 1950), Zafer (27 Şubat 1950)) o dönem yer almış olsa da yapılan bu haber haricinde herhangi bir başka beyanat bulunmamaktadır.

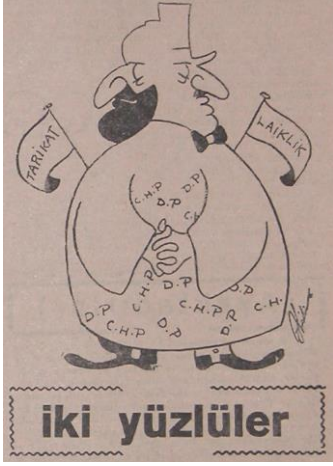

Şekil 17. Nuhun Gemisi 19. Sayısından (8 Mart 1950: 3)

Bahsi geçen bu haber bağlamında *Nuhun Gemisi*, Şekil 17'deki karikatürü sayfalarında yayımlamıştır. Karikatürde, çok partili siyasi rekabetin derinleştiği bir dönemde, rakip partinin gücünü zayıflatmak amacıyla kimlik değişikliğine başvuran CHP alaycı bir dille hicvedilmiştir. Görselde, takım elbiseli bir kişinin aynaya bakarak ceketi çıkarması (veya asması) ve bunun yerine işçi sınıfını temsil eden unsurlar içeren (şapka, işçi tulumu vb.) bir kıyafet giymesi, yani aslında gerektiğinde farklı rollere bürünebileceği sembolize edilmiştir. Alt metinde yer alan “*Biraz da bu kıyafette çalışalım...*” ifadesi, CHP'nin işçi sınıfı temsilciliğini yeniden yapılandırma çabasının, uzun zamandır ilgi göstermediği bu kesime yönelik stratejik bir hamle olarak algılandığını ortaya koymuş ve bu yaklaşım, partinin seçmen kazanımına yönelik taktiğinin samimiyetsiz, geçici ve hesapçı bir politika olarak değerlendirildiğini göstermiştir.

1950 seçim hazırlıklarına başlanmasının akabinde CHP ve DP'nin milletvekili adayları açıklanmıştır (Goloğlu, 2013: 398). Bu listeler doğrultusunda DP milletvekili adaylarından birisi Ömer Rıza Doğrul (Koçak, 2017: 424) iken CHP milletvekili adaylarından birisi ise Rıfat Pilavoğlu'dur (Güngör, 2010: 196). *Nuhun Gemisi* (3 Mayıs 1950: 4) bu durumu; “*Şeyhlerin ve müridlerinin mevcudiyeti inkar edilemez bir hakikattir, lakin bunlardan ne D.P., ne de C.H.P. istifade ediyorlar*” sözleriyle vurgulamıştır. Bunun sebebi ise Rıfat Pilavoğlu'nun, Ticani tarikatının şeyhi Kemal Pilavoğlu⁴'nun amcaoğlu olması ve Ticani tarikatının köylerde toplantılar düzenleyerek CHP propagandası yapmasıdır (Akt Güngör, 2010: 196). Öte yandan Ömer Rıza Doğrul ise, dini ilimler tahsili yapmış ve din öğretiminin önemini vurgulayarak bu konuda kamuoyu oluşmasına büyük ölçüde katkı sağlamış birisidir (Kurt, 3 Ocak 2025).

⁴ Kemal Pilavoğlu, Türkçe ezan uygulamasına karşı geliştirilen tepkileri örgütleyen ve kökeni Kuzey Afrika'ya dayanan Ticaniye tarikatının Türkiye'deki kurucusudur. 1940'lı yıllar boyunca Ticaniler, Arapça ezan okumak amacıyla çeşitli şehirlerde dolaşarak rejime yönelik muhalif eylemlerde bulunmuşlardır. Bu faaliyetler sonucunda birçok Ticani mensubu tutuklanmış olsa da hareketlerini sürdürmüşlerdir. Nitekim 4 Şubat 1949 tarihinde, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde gerçekleştirilen bir oturum sırasında, iki Ticani müridi dinleyici locasından Arapça ezan okuyarak söz konusu yasağı protesto etmiştir (Akt. Azak, 2019: 125-128).

Şekil 18. Nuhun Gemisi 27. Sayısından (3 Mayıs 1950: 1)

Şekil 18’de görülen “İki yüzlüler” başlıklı bu karikatür CHP ve DP seçmen listelerinde dini kimlikleriyle öne çıkmış milletvekillerine istinaden çizilmiştir. Hem CHP’nin hem de DP’nin irticaya karşı olduklarına dair söylemlerine rağmen aday listelerinde Pilavoğlu ve Doğrul’un yer alması ikiyüzlülük olarak nitelendirilmiştir.

5.4. 1950 Seçimi Sonuçlarının Mizaha Yansıması

14 Mayıs 1950 tarihinde ilk kez Yüksek Seçim Kurulu, tek dereceli, gizli oylu, açık sayımlı milletvekili seçimleri yapılmıştır (Goloğlu, 2013: 402). Seçim gecesi, CHP'nin üst düzey yöneticileri Çankaya Köşkü'nde bir araya gelmiştir. Yemek masasında Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün yanı sıra Başbakan Şükrü Saraçoğlu, Hilmi Uran, E. Silay Barutçu, Dursunoğlu, Erişirgil ve Nihat Erim de yer almıştır. Bu esnada İçişleri ve Adalet Bakanlıklarındaki seçim bürolarıyla ve parti teşkilatı aracılığıyla doğrudan vilayetlerle temas hâlinde bulunmuşlardır. İlk gelen sonuçlar bazı bölgeler açısından umut verici görünmüştü de kısa süre içinde tablo olumsuz yönde değişmiştir. Gece yarısından sonra, ondan fazla hükümet üyesinin milletvekili seçimini kaybettiği kesinlik kazanmıştır. Trakya, Marmara, Ege, Akdeniz ve Karadeniz bölgeleri (Sinop ve Trabzon hariç) kaybedilmiştir. Kazanılan bölgelerin ise büyük ölçüde tesadüf eseri elde edildiği kanaati oluşmuştur. Parti İdare Heyeti üyeleri ise gece boyunca gelişmeleri parti merkezinden takip etmiştir (Erim, 2005 akt. Yılmaz, 359-360).

Türk siyasal tarihinde gerçek anlamda yapılan ilk çok partili genel seçim olan 14 Mayıs 1950 seçimleri, siyasal dengeleri köklü biçimde değiştirmiştir. Yaklaşık %88 gibi yüksek bir katılım oranıyla gerçekleşen seçimlerde Demokrat Parti, %53,59 oy oranıyla birinci parti olmuş; buna karşılık Cumhuriyet Halk Partisi %39,98 oy alarak ikinci sıraya gerilemiştir (Çufalı, 2004: 157). DP'nin seçim zaferinin en somut göstergesi, yaklaşık 400 milletvekili kazanarak Meclis’te mutlak bir çoğunluk elde etmesidir. Öte yandan CHP'nin milletvekili sayısı yalnızca 70 civarında kalmış ve bu durum partinin uzun süredir elinde bulundurduğu iktidarı kaybetmesiyle sonuçlanmıştır (Koçak, 2013b: 308).

Şekil 19. ve Şekil 20. Nuhun Gemisi 29. Sayısından (17 Mayıs 1950: 1)

14 Mayıs 1950 genel seçimlerinin akabinde dergide Şekil 19 ve Şekil 20'deki karikatürler yayımlanmıştır. Şekil 19'daki karikatürde, CHP, diz çökmüş ve dua eden bir figür aracılığıyla temsil edilmiştir. Figürün karşısında yer alan ve hızla uzaklaşan bir koltuk ise siyasal iktidarın simgesi olarak kurgulanmıştır. Karikatürün altında yer alan “Ey koltuk, bizi bırakıp nereye gidiyorsun?” ifadesi, partinin iktidarı kaybetmesi karşısında yaşadığı şaşkınlık ve çaresizliği hiciv unsurlarıyla yansıtmaktadır. Her iki karikatür de CHP'nin uzun yıllar süren tek parti iktidarının, halkın sandık aracılığıyla verdiği bir kararla sona erdiğini simgelemiştir. Bu yönüyle karikatürler, 1950 seçimlerinin Türkiye siyasal tarihinde oluşturduğu kırılmayı ve CHP'nin bu süreçte yaşadığı dramatik güç kaybını ironik bir dille ortaya koymaktadır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışma, Nuhun Gemisi dergisinin 1949–1950 yılları arasında Türkiye'nin iç politikasına yönelik geliştirdiği siyasi mizah anlayışını ve bu doğrultudaki eleştirel tutumunu incelemektedir. Tek parti iktidarının sona yaklaşmakta olduğu bu dönemde, halkın siyasal değişim talebi doğrudan değil, dolaylı ve sembolik ifade biçimleriyle görünür hâle gelmiştir. Bu bağlamda, mizah, yalnızca bir eğlence aracı değil, aynı zamanda siyasal hoşnutsuzluğun dışavurumunu mümkün kılan etkili bir muhalefet biçimi olarak öne çıkmıştır. Siyasal eleştirilerin keskinleştiği bu süreçte, *Nuhun Gemisi* gibi yayınlar, iktidara yönelik tepkileri hiciv aracılığıyla ifade eden platformlar haline gelmiş; dergideki yazılar ve karikatürler aracılığıyla mizahın politik tonu belirgin biçimde sertleşmiştir. Bu yönüyle dergi, toplumsal normları ve güç ilişkilerini sorgulayan bir işlev üstlenmiş; özellikle CHP iktidarına yönelik eleştirilerle sol tandanslı bir muhalif çizgi geliştirmiştir. Bu muhalif yaklaşım, derginin hem yazılı içeriğine hem de karikatürlerine açık biçimde yansımıştır.

Nuhun Gemisi dergisi, CHP'nin ideolojik dönüşümünü; iktidarın seküler ve halkçı ilkelerden uzaklaşp sermaye sınıfıyla geliştirdiği ilişkileri; dine, işçi sendikalarına ve işçi-işveren ilişkilerine yönelik politikalarını; toprak reformu girişimlerini; İstanbul valiliği atamasını; iç politikada gündeme gelen suikast ihbarlarını; seçim sürecine ilişkin politikaları ve seçim sonuçlarını mizahi bir dille eleştirmiştir. Bu başlıklar, derginin toplumsal sorunlara karşı gösterdiği duyarlılığı ve siyasi iktidara karşı geliştirdiği muhalefet biçimlerini açıkça ortaya koymaktadır. TKP tarafından desteklenen veya yayımlanan bir dergi olması nedeniyle, *Nuhun Gemisi* sol tandanslı bir perspektif etrafında şekillenen muhalif duruş sergilemektedir. TKP'nin kuruluşundan itibaren işçi ve köylü sorunlarına gösterdiği yakın ilgi, *Nuhun Gemisi* dergisi özelinde de sürdürülen bir tutum olarak dikkat çekmektedir. Bu bağlamda dergi, iç politikadaki güncel ve popüler gelişmeleri ele almasının yanı sıra; toprak reformu, işçi sendikaları ve işçi-işveren ilişkileri gibi toplumsal yapının temel sorunlarına da öncelik vermiş, bu konuları mizahi bir üslupla eleştirerek gündeme taşımıştır.

Nuhun Gemisi, her ne kadar iktidarın karşısına konumlanmış olsa da zaman zaman muhalif bir parti olan Demokrat Parti'nin politikalarını da eleştirmiştir. Hem iktidar hem de muhalefet partilerine yönelik eleştirileri dikkate alındığında, derginin mizahı yalnızca eğlence aracı olarak kullanmadığı; aynı zamanda halkın siyasal bilinçlenmesine katkıda bulunmayı amaçladığı görülmektedir. Sonuç olarak *Nuhun Gemisi* dergisi, dönemin siyasal atmosferine yönelik eleştirel bir perspektif geliştiren; muhalefetin söylemini görünür kılan ve toplumsal sorunları mizah yoluyla tartışmaya açan etkili bir yayın organı olarak dikkat çekmektedir. Bu çalışma, mizahın sadece eğlencelik bir araç olmanın ötesinde, toplumsal değişim ve siyasal eleştiri için güçlü bir araç olduğunu gözler önüne sermektedir.

KAYNAKÇA

- Ahmad, F. (1996). *Demokrasi sürecinde Türkiye (1945-1980)*. A. Fethi (Çev.). İstanbul: Hil Yayın.
- Akşam (1949, 6 Kasım). Valinin polis ve jandarma tamimi. *Akşam*, s. 3.
- Akşam (1950, 28 Şubat). İzmirde işçi partisi. *Akşam*, s. 2.
- Arık, B. (2003). 'Apolitik' mizah tartışmalarına tarihsel bir bakış. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Hakemli Dergisi*, 17, 89-104.
- Arendt, H. (1997). Şiddet üzerine. B. Peker (Çev.). İstanbul: İletişim.
- Atılğan, G. (2009). Sosyalist soldan Kemalizme olumlu bakışlar (1920-1971): Nedenler, imkanlar, dönemler ve bazı sonuçlar. *Praksis*, 21, 47-76.
- Aydın, M. K. (2018). CHP'de parti içi muhalefetin ilk örneği: çiftçiye topraklandırma kanunu ve TBMM'de yaşanan tartışmalar. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 41, 359-384.
- Azak, U. (2019). *Türkiye'de laiklik ve İslam*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bila, H. (1999). *CHP 1919-1999*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Cantek, L. (2018). Şehre göçen eşek. İstanbul: İletişim.
- Cantek, L. & Gönenç, L. (2017). *Muhalefet defteri Türkiye'de mizah dergileri ve karikatür*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Cumhuriyet (1949, 22 Kasım). Sarhoşlar müşahadehaneye sevk ediliyorlar. *Cumhuriyet*, s.2.
- Cumhuriyet ansiklopedisi 1941-1960 Cilt 2. İstanbul: YKY Yayınları.
- Çetinkaya, D. & Doğan, G. (2018). TKP'nin sosyalizmi (1920-1990). M. Gültekingil (Ed.), *Modern Türkiye'de siyasi düşünce cilt 8: sol kitabı içinde* (275-338). İstanbul: İletişim.
- Çeviker, T. (1985). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türk karikatürü. *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye ansiklopedisi 4. Cilt* (1101-1108). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çufalı, M. (2004). *Türkiye'de demokrasiye geçiş dönemi (1945-1950)*. Ankara: Babil.
- Demir, O. Ö. (2014). Nitel araştırma yöntemleri. K. Böke (Ed.). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri* (ss. 286-318). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Demirci, E. (2007). *Çok partili sisteme geçiş sürecinde CHP'de ideolojik arayışlar (1945-1950)*. (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

- Deren van het Hof, S. (2015). Political potential of sarcasm: cynicism in civil resentment. A. Yalcintas (Ed.), Creativity and humour in occupy movements: intellectual disobedience in Turkey and beyond (pp. 30-47). Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Erdem, D. F. (2001). Türkiye’de 1945-1950 dönemi çok partili siyasal hayata geçiş ve din. (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Feldman, O. (2024). Humor and politics: a conceptual introduction. O. Feldman (Ed.), Political humor worldwide (pp. 1-28). Singapore: Springer.
- Georgalidou, M. (2024). Humorous genres and modes in greek political discourse. O. Feldman (Ed.), Political humor worldwide (pp. 49-66). Singapore: Springer.
- Goloğlu, M. (2013). Türkiye Cumhuriyeti tarihi IV (1946-1950) demokrasiye geçiş. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Güngör, S. (2010). 14 mayıs 1950 seçimleri ve CHP’de bunalım. SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 21, 193-208.
- Güzel, M. Ş. (2008). Abidin Dino ikinci kitap 1942-1952. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Ham (1949, 16 Kasım). Hangisine inanalım yarabbi. Nuhun Gemisi, Sayı: 3, s. 1,3.
- Hürbilek (1949, 11 Kasım). Sosyal hayatımızdan bir merhale ilk işveren sendikası kuruluyor. Hürbilek, 74, s. 1.
- İbrahimoglu, R. (1974), İşveren sendikalarının doğuşu ve gelişmesi. Sosyal Siyaset Konferansları 25. Kitap, 115-130.
- İnan, S. (2005).1949’da İnönü ve Bayar’a suikast iddiası: Reşat Aydın’lı olayı. Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, 4(11), 201-230.
- Kıral, B. (2020). Nitel bir veri analizi yöntemi olarak doküman analizi. Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8(15), 170-189.
- Kırmit, Ö. F. (2025). 1947 yılında hac ibadeti ve Türk basınında yansımaları. Eskiye, 56 (Mart 2025), 125-154.
- Kili, S. (1976). Cumhuriyet Halk Partisi’nde gelişmeler. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Koçak, C. (2010). İkinci parti- Türkiye’de iki partili siyasi sistemin kuruluş yılları (1945-1950) cilt 1. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Koçak, C. (2012). İktidar ve demokratlar- Türkiye’de iki partili siyasi sistemin kuruluş yılları (1945-1950) cilt 2. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Koçak, C. (2013a). Rejim krizi- Türkiye’de iki partili siyasi sistemin kuruluş yılları (1945-1950) cilt 3. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Koçak, C. (2013b). Tarihin buğulu aynası. İstanbul: Timaş.
- Koçak, C. (2017). CHP iktidarının sonu- Türkiye’de iki partili siyasi sistemin kuruluş yılları (1945-1950) cilt 6. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Konyar, H. (1999). Ulus gazetesi, CHP ve Kemalist ilkeler. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Kurt, S. (2025, 3 Ocak). Ömer Rıza Doğrul. Atatürk ansiklopedisi içinde Erişim adresi: <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/omer-riza-dogrul-1983-1952/>
- Makal, A. (2002). Türkiye’de çok partili dönemde çalışma ilişkileri: 1946-1963. İstanbul: İmge.

- Mardin, Ş. (2017). Türkiye’de din ve siyaset. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Morreall, J. (1997). Gülmeyi ciddiye almak. K. Aysevener ve Ş. Soyer (Çev.). İstanbul: İris Yayıncılık.
- Nesin, A. (1973). Cumhuriyet döneminde Türk mizahı. İstanbul: Akbaba Yayınları.
- Nuhun Gemisi (1949a, 23 Kasım). Suikast dalgası. Nuhun Gemisi, Sayı: 4, s. 2.
- Nuhun Gemisi (1949b, 23 Kasım). Suikastın içyüzü. Nuhun Gemisi, Sayı: 4, s. 1,4.
- Nuhun Gemisi (1949, 7 Aralık). Patronlar sendikası. Nuhun Gemisi, Sayı: 6, s. 1,4.
- Nuhun Gemisi (1949, 14 Aralık). Toprağından olmuş köylü, işinden olmuş işçi. Nuhun Gemisi, Sayı: 7, s. 2.
- Nuhun Gemisi (1950, 11 Ocak). İşçi-Sirer karşılaşması. Nuhun Gemisi, Sayı: 11, s. 2.
- Nuhun Gemisi (1950, 1 Şubat). Mademki grev isteyen yok mesele yok. Nuhun Gemisi, Sayı: 14, s. 2.
- Nuhun Gemisi (1950, 3 Mayıs). İki yüzlüler. Nuhun Gemisi, Sayı: 27, s. 1-2.
- Orak Çekiç (1936, 15 Mart). Siyasal ve demokratik haklar için mücadele. Orak Çekiç, Sayı: 15, s. 1.
- Orak Çekiç (1936, 20 Temmuz). Kemalistlerin iki yüzlülüğü. Orak Çekiç, Sayı: 18, s.1.
- Oral, T. (1998). Yaza çize, İstanbul: İris Yayıncılık
- Öğüt Eker, G. (2014). İnsan kültür mizah. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Öngören, F. (1983a). Cumhuriyet dönemi Türk mizahı ve hicvi. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Öngören, F. (1983b). Türk mizah ve karikatürü. Cumhuriyet dönemi Türkiye ansiklopedisi cilt 5 ve cilt 6 (1426-1456). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Raskin, V. (1985). Semantic mechanisms of humor. Dordrecht: D. Reidel Publishing Company.
- Sanders, B. (2001). Kahkahanın zaferi. K. Atakay (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sargın, N. (2001). TİP’li yıllar (1961-1971) anılar-belgeler I. İstanbul: Felis Yayınevi.
- Satır, M. E. (2022). Siyasetin mizahı: Amerikan yardımlarının “Nuhun Gemisi” dergisinde ele alınış biçiminin incelenişi. Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi, 41, 99-117.
- Schutz, C. E. (1977). Political humor from Aristophanes to Sam Ervin. New Jersey: Associated University Presses.
- Sınar Uğurlu, A. (2025, 10 Ocak). Murat Sertoğlu. Türk edebiyatı isimler sözlüğü içinde Erişim adresi: <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/sertoglu-murat>
- Sipahioğlu A. (1999). Türk grafik mizahı 1923-1980. İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.
- TBMM Tutanak Dergisi (1950, 18 Ocak). Dönem: 8, Cilt: 23, Birleşim: 31.
- Tevetoğlu, F. (1967). Türkiye’de sosyalist ve komünist faaliyetler (1910-1960). Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- Topuz, H., Çeviker, T., Doğan, F.& Oral, T. (1985). 50 yılın dünya karikatürü (1935-1985). İstanbul: Milliyet Sanat Dergisi Eki.
- Tunçay, M. (2009). Türkiye’de sol akımlar (1925-1936) cilt 2. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tunçay, M. (2019). Türkiye’de sol akımlar (1925-1936) cilt:1. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Türk Dil Kurumu (2005). Türkçe sözlük. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi Cilt 2 (1998). İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- TÜSTAV (2004). Türkiye Komünist Partisi 1926 Viyana Konferansı. S. Dervişoğlu (Çev.). İstanbul: TÜSTAV.
- Varlık, M. B. (1985). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e mizah. Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye ansiklopedisi 4. Cilt (1092-1100). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Vatan (1949, 16 Ocak). Yeni kabineyi Ş. Günaltay kuracak. Vatan, s. 1,3.
- Vatan (1949, 17 Ocak). Yeni kabine. Vatan, s. 1,4.
- Vatan (1949, 28 Ekim). Valinin belediye de dünkü hitabesi. Vatan, s. 1,4.
- Vatan (1949, 1 Kasım). Vilayette dün yapılan toplantı. Vatan, s. 1,3.
- Vatan (1949, 7 Kasım). Çalışma bakanı muhalefetten şüpheli!. Vatan, s. 3.
- Vatan (1949, 8 Kasım). Şehrin haberleri gecekondular. Vatan, s. 2.
- Vatan (1949, 13 Kasım). Şehir haberleri vali teftişte. Vatan, s. 2.
- Vatan (1949, 22 Kasım). Milliyetçiler C. Bayar tecavüzde bulundu. Vatan, s. 1,3.
- Vatan (1950, 2 Şubat). Müstakil sendikalar grev hakkı istiyor. Vatan, s. 1,4.
- Vatan (1950, 27 Şubat). Türk işçi partisi. Vatan, s. 1,4.
- Zafer (1950, 27 Şubat). İzmir'de bir İşçi Partisi mi kuruluyor?. Zafer, s. 1.
- Yalman, M. (2010). Fahrettin Kerim Gökay'ın İstanbul valiliği ve belediye başkanlığı (1949-1957). (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul.
- Yılmaz, E. (2008). Türkiye'nin demokrasiye geçiş yılları (1945-1950). İstanbul: Birey.
- Yücel, C. (2008). Düzünden Can'dan yazılar I. İstanbul: Doğan Kitap.

Millî Kültür Araştırmaları Dergisi (MİKAD) / Cilt 9 - Sayı 1

Birinci Yazar: Prof. Dr. Hava ÖZKAN, Atatürk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ebelik,
havaoran@atauni.edu.tr ORCID ID: 0000-0001-7314-0934

İkinci Yazar: Arş. Gör. Tuğçenur DOĞAN, Atatürk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi,
yilmaz@atauni.edu.tr ORCID ID: 0000-0003-1977-5714

Üçüncü Yazar: Arş. Gör. Şeyma AYDIN, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi,
seyma.aydin@ahievran.edu.tr ORCID ID: 0000-0003-2960-6164

Dördüncü Yazar: Arş. Gör. Şerife ÇAMURCU, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi,
Çocuk Gelişimi, scamurcu@aybu.edu.tr ORCID ID: 0000-0002-7307-1235

Atıf: Özkan, H., Doğan, T., Aydın, Ş., & Çamurcu Ş. (2025). Üniversite Öğrencilerinin Baby Shower Partisine Yönelik Görüşlerinin Değerlendirilmesi, Millî Kültür Araştırmaları Dergisi, 9 (1), s. 46-56

Gönderim ve Kabul Tarihi: 20 Nisan 2025 / 30 Mayıs 2025

Araştırma Makalesi

ISSN: 2587-1331

DOI: 10.55774/mikad.1679300

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/mikad>

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN BABY SHOWER PARTİSİNE YÖNELİK GÖRÜŞLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Öz

Düğün, nişan ve doğum insan hayatının önemli dönüm noktalarındandır. Son yıllarda sıklıkla görülen Baby shower partileri ülkemizde de sıklıkla görülmeye başlanmıştır. Özellikle sosyal medyanın etkisiyle hızlıca yaygınlaşmıştır. Bu araştırma, sosyal medyayı sıklıkla kullanmaları sebebiyle üniversite öğrencileriyle yapılmıştır. Araştırmada Baby Shower partisine yönelik görüşlerinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu, 2021- 2022 eğitim öğretim yılında 141'i kız 39'u erkek öğrenci olmak üzere toplam 180 üniversite öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak, katılımcıların baby shower partisine yönelik görüşlerinin alındığı Anket Formu kullanılmıştır. Katılımcıların %78.3'ünün kız öğrenci olduğu, %7.7'sinin baby shower partisine katıldığı, %92.8'inin baby shower partisine katılmadığı, %45.8'inin baby shower partisinin

yapılma nedeni olarak sosyal medya kullanımının etkili olduğunu belirtmişlerdir. Son yıllarda küreselleşmenin etkisiyle toplumumuzda doğum ritüelleri değişime uğramıştır.

Anahtar Kelimeler: Kültür, baby shower, ritüeller, sosyal medya, küreselleşme

EVALUATION OF UNIVERSITY STUDENTS' OPINIONS ON BABY SHOWER PARTY

Abstract

Weddings, engagements and births are important milestones in human life. Baby shower parties, which have been seen frequently in recent years, have also started to be seen frequently in our country. They have become widespread especially with the influence of social media. This research was conducted with university students because they use social media frequently. The aim of the research was to evaluate their views on the baby shower party. The study group consists of a total of 180 university students, 141 of whom are girls and 39 of whom are boys, in the 2021-2022 academic year. The Survey Form, which was used to collect the participants' views on the baby shower party, was used as the data collection tool in the research. It was stated that 78.3% of the participants were girls, 7.7% attended the baby shower party, 92.8% did not attend the baby shower party, and 45.8% stated that social media use was effective as the reason for the baby shower party. In recent years, birth rituals have changed in our society due to the influence of globalization.

Keywords: Culture, baby shower, rituals, social media, globalization

GİRİŞ

Törenler ve ritüeller insan hayatında oldukça önemli bir yere sahiptir (İmmer black, 2020: 912). İnsanlar hayatlarındaki önemli gün, hafta ya da geçiş dönemlerinde bir araya gelip beraber kutlama-eğlence yaparak, dostluk, arkadaşlık ve akrabalık bağlarını kuvvetlendirirler. Doğum eylemi de hayatın önemli geçiş evrelerinden biridir. Gerçekleşen doğum ile birçok ritüel meydana gelmektedir (Baysan, 2020: 272). Bu ritüellerin bazılarının geçmişle bağını sıkı bir biçimde koruduğu görülürken bazılarının ise toplumsal dinamiğin içinde zamana ve mekana bağlı olarak yeniden şekillendiği görülmektedir (Tanyıldızı, 2015: 1082). Geleneksel törenlere loğusa gecesi, ana gecesi, kırklama, diş bulguru, ad verme, saç kesme, doğum günü gibi pratikler örnek verilirken; hastane odası süsleme organizasyonu, lohusalık ve bebek armağanları, doğum günlerinde hazırlanan armağanlar, pasta patlatma, baby shower partisi gibi pratikler de değişen ve modernleşen törenlere örnek olarak gösterilmektedir (Altaş, 2018a: 141).

Küreselleşmenin etkisiyle farklı kültür ve medeniyetlere ait uygulamalar başka kültürler tarafından da benimsenmektedir. Farklı kültürlere ait çocuk bakım uygulamaları, annelik, çocuk yetiştirme tutumları, çocuğa ilişkin kutlamalar ve hediyeleşme gibi pratikler başka kültürler tarafından da uygulanmaktadır. Ülkemizde de popüler kültürün etkisiyle geleneksel ritüeller ile birlikte farklı uygulamalar da tercih edilmeye başlamıştır. İnsanların gelenekleri zaman içinde çeşitli tarzlarda şekillendirip değiştirdiği olgusunu düşündüğümüzde bu, son derece doğal bir süreçtir (Miller, 2010: 44). Bu değişimin insanların farklı kültürlere özenme, gıpta etme ya da

tam tersi olarak özenme durumlarından kaynaklandığı görülmüştür. Annelerin bu tür uygulamaları tercih etme nedenleri arasında; heves, gösteriş, anı biriktirme, moda ve yaşam tarzı olduğu belirtilmiştir. (Altaş, 2018a: 146). Günümüz toplumlarında da “bebek kutlama partisi” ya da “bebeğe hazırlık partisi” isimleriyle bu tür partiler yaygınlık göstermektedir (Töret, 2017: 138).

Uzun yıllardır Amerika’da geleneksel bir şekilde kutlanan “baby shower partisi”, Türkçe’ye “bebek için hediye yağmuru” şeklinde çevrilmektedir (Töret, 2017: 142). Baby shower geçmişten günümüze birçok kültürde görülmüştür. Fakat ortaya çıkışı hakkında farklı görüşler ileri sürülmüştür. İlk olarak Antik Roma toplumunda ortaya çıktığı ve o zamandan bugüne kutlana geldiği bilinmektedir. O dönemde yapılan kutlamalar, anne adaylarına yöneliktir. İkinci görüşe göre, baby shower partileri 18.yy’da Almanya’da yalnızca kadınların katıldığı bir çay partisi olarak ortaya çıkmıştır. Üçüncü görüş baby shower partilerinin, 19.yy sonlarında, Viktorya dönemi kadınlarının bebek bekleyen annelere yaptığı bir çay partisi olduğuna yöneliktir. Dördüncü görüş ise, ABD’de dünya savaşı sonrası doğum sayılarının hızla artış gösterdiği dönemde ortaya çıktığına yöneliktir (Ortakçı, 2013: 18). İlk olarak nerde görüldüğü hakkında farklı görüşler olsa da yapılaş gayesinin anne adayını ruhsal olarak rahatlatmak, hediyelerle mutlu etmek ve bebeğin ilk aylardaki maddi ihtiyaçlarına destek olmak olduğu görülmüştür (Hryciuk, 2010: 489, Fischer, 1993: 320).

Baby shower partileri genel olarak ifade edilecek olursa, doğumdan birkaç ay önce, annenin yakın arkadaşları tarafından, bebeğin cinsiyetine uygun süslemelerle hazırlanan ve genelde kadınların katıldığı bir partidir. Ayrıca son zamanlarda babaların ve erkek yakınların da katıldığı bilinmektedir. Baby shower partilerinde, annenin varsa doğum korkusu engellenmeye çalışılır, doğum sırasında ve doğum sonrasında annenin ve bebeğin ihtiyacını karşılayacak hediyeler verilir. Eğlenceli olması ve anneyi rahatlatması önemlidir. Bu bağlamda baby shower partilerinin, arkadaşlık ve akrabalık bağlarının güçlenmesine yardımcı olduğu da söylenebilir (Fischer, 1993:321, Chi, 2015: 657, Ezeanolue ve ark, 2017: 123, Töret, 2017: 130).

Son yıllarda oldukça sıklaşan baby shower partilerini geleneksel ritüellerden ayıran noktalardan biri organizasyon şirketlerinin tercih edilmesidir (Serbest, 2020: 67). Özellikle belirli bir tema çerçevesinde partinin yapılacağı mekân süslenmekte, bu süslemeye paralel temalarda yiyecekler hazırlanmaktadır. Konuklara davetiyeler bastırılıp, belirlenen zamanda, belirlenen mekânda ve belirlenen kişilerin katılımı ile parti gerçekleştirilmektedir. Partide hediyeler verilmekte, oyunlar oynanmakta, çeşitli eğlenceler düzenlenmektedir (Ortakçı, 2013: 17).

Bu uygulamaların sosyal medya aracılığıyla insanlarla paylaşılması, yaygınlığını arttırmış ve bireyler kendi kültürel yapılarına uyarlayarak baby shower gibi ritüelleri benimsemiştir (Byström, 2015: 41). Ayrıca sosyal medyada paylaşılan gönderilerin takipçiler tarafından beğenilmesi ve gönderilere yorum yapılması bireyin olumlu bir imaj çizdiğini düşündürmektedir (Thoumrunroje, 2014: 8). Paylaşımlar ebeveynler tarafından iyi niyetle yapılsa da zaman içerisinde çocuk üzerindeki etkisi bilinmemektedir. Sözü edilen bu paylaşımlar aynı zamanda çocuk için ileride bazı sorunlara yol açabilmektedir. Ebeveynler tarafından paylaşılan görüntüler ile çocukların dijital ayak izlerinin oluşması ve neredeyse hiç kaldırılamayacağı bilinmektedir. (Albayrak, 2020: 1214).

Günümüzde tüketim toplumunda yaşıyor olunmasının da etkisiyle anneler, doğum fotoğrafları, bebek odası süslemeleri, baby shower partileri ve doğum yogası gibi doğum öncesi ve sonrası uygulanan pratiklere daha çok yönelmişlerdir (Okutan, 2019: 661). Bu durumun yanı sıra bazı anneler baby shower ve benzeri uygulamaları tüketim toplumunun getirdiği bir zorunluluk olarak görüp baby shower partisi düzenlemeyi reddetmiştir (Burns, 2015: 794). Bu

bağlamda mevcut araştırmada günümüzde oldukça yaygınlaşmış olup aynı zamanda tüketim çılgınlığı olarak düşünülüp reddedilen baby shower partileri hakkında üniversite öğrencilerinin görüşlerinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

1. YÖNTEM

Bu çalışmada üniversite öğrencilerinin Baby Shower partisine yönelik görüşlerinin değerlendirilmesi amaçlandığından, çalışma, nicel araştırma desenlerinden betimsel araştırma modelinde kurgulanmış bir tarama araştırmasıdır. Betimsel araştırmalar, var olan durumu olabildiğince tam ve dikkatli bir biçimde tanımlamaktadır. En bilindik betimsel yöntem tarama çalışmasıdır, çünkü tarama araştırması hem yeterince çok kişiden oluşan örneklemden elde edilen bilgiyi bize sunar hem de araştırılan grubun görüşlerini, sahip olduğu özellikleri belirler (Büyüköztürk ve ark, 2020: 20). Bu çalışma “Üniversite Öğrencilerinin Baby Shower Partisine Yönelik Görüşlerinin Değerlendirilmesi” başlıklı bilimsel araştırma olarak Atatürk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Etik Kurulu’ndan (Karar Tarihi: 06/10/2021, Karar No: 2021/10/21) alınan izinle gerçekleştirilmiştir.

1.1.Katılımcılar

Bu araştırmanın çalışma grubunu üniversite öğrencileri oluşturmuştur. Çalışma grubuna dahil edilen öğrencilerin belirlenmesinde uygun örnekleme yönteminden yararlanılmıştır. Çalışma grubu, zaman ve uygun şartlar gözetilerek kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Uygun örnekleme yöntemi, zaman, para ve işgücü kaybının önüne geçmeyi temel amaç edinmiştir. Araştırmacının kolay bir şekilde ulaşabileceği bir örneklemden verilerin toplanması olarak ifade edilmektedir (Büyüköztürk ve diğerleri, 2020: 27). Üniversite öğrencilerinin sosyal medya üzerinde geçirdikleri süre göz önüne alınarak dünya çapında uygulanan trendleri yakından takip ettikleri düşünüldüğünden örnekleme grubu üniversite öğrencilerinden oluşturulmuştur. Araştırmaya sadece üniversite öğrencilerinin dahil edilmesi araştırmanın sınırlılıklarındandır. Araştırmaya 144 kız, 43 erkek olmak üzere toplam 187 öğrenci katılmış olup demografik özelliklere göre dağılımları Tablo 1’de verilmiştir.

1.2.Veri Toplama Araçları

Çalışmanın verileri, araştırmacılar tarafından hazırlanan üniversite öğrencilerinin sosyo-demografik özellikleri ile Baby Shower partisine yönelik görüşlerini ortaya koyan 14 soruluk anket formu ile toplanmıştır. Araştırma verilerini toplamaya başlamadan önce; katılımcılara araştırma hakkında bilgi verilmiş ve katılımcıların sözel ve yazılı onayları alınarak ‘Bilgilendirilmiş Onam İlkesi’ yerine getirilmiştir. Katılımcıların istedikleri zaman araştırmadan çekilebilecekleri belirtilerek “Özerklik İlkesine”, bireysel bilgilerin araştırmacı ile paylaşıldıktan sonra korunacağı söylenerek “Gizlilik ve Gizliliğin Korunması ilkesine” uyulmasına özen gösterilmiştir. Elde edilen bilgilerin ve cevaplayanın kimliğinin gizli tutulacağı belirtilerek “Kimliksizlik ve Güvenlik ilkesi” yerine getirilmiştir.

1.3.Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırma verileri, web tabanlı olarak sosyal medya grubuna üye olan üniversite öğrencilerinden toplanmıştır. Veriler araştırmacılar tarafından hazırlanan form ile 10.10.2021/20.12.2021 tarihleri arasında toplanmıştır. Veriler, SPSS (Statistical Package for Social Science) programı ile analiz edilmiştir.

2. BULGULAR

Tablo1: Araştırmada yer alan katılımcıların sosyodemografik özellikleri

		n	%
Cinsiyet	Kız	144	77.0
	Erkek	43	23.0
Öğrenime Devam Edilen Fakülte	Tıp Fakültesi/Veterinerlik Fakültesi	5	2.7
	Eczacılık Fakültesi	6	3.2
	Sağlık Bilimleri Fakültesi	96	51.3
	Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi	20	10.7
	Eğitim Fakültesi	26	13.9
	Fen Edebiyat Fakültesi	15	8.0
	Siyasal Bilimler/İktisat Fakültesi	8	4.3
	İlahiyat/İslami İlimler Fakültesi	2	1.1
	Hukuk Fakültesi	3	1.6
	İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi	6	3.2
Öğrenime Devam Edilen Sınıf Düzeyi	1. Sınıf	1	0.5
	2. Sınıf	69	36.9
	3. Sınıf	61	32.6
	4. Sınıf	3	1.6
	5. Sınıf	52	27.8
	6.Sınıf	1	0.5

Tablo 1’de görüldüğü üzere, katılımcıların %77’si kız, %23’ü ise erkektir. Katılımcıların %51.3’ü sağlık bilimleri fakültesinde, %13.9’u eğitim fakültesinde, %10.7’si ise mühendislik ve mimarlık fakültesinde öğrenim görmektedir. Öğrencilerin %36.9’u üniversite 2.sınıf öğrencisi, %32.6’sı 3. Sınıf öğrencisi, %27.8’i ise 5. Sınıf öğrencisidir.

Tablo2: Araştırmada yer alan katılımcıların Baby Shower Partisine Yönelik Katılımları ve Fikirleri

Baby Shower Partisine Yönelik Sorular	Katılımcı Yanıtları	n	%
Baby Shower Partisini daha önce duydunuz mu?	Evet, duydum.	162	86.6
	Hayır, duymadım.	25	13.4
Cevabınız evet ise daha önce Baby Shower Partisine katıldınız mı?	Evet, katıldım.	16	8.6
	Hayır, katılmadım.	171	91.4
Günümüzde bu doğrultuda gerçekleşen uygulamalara bakışınız nedir?	İnsanların bu tür kutlamalar yapmalarını normal karşıyorum.	59	31.6
	İnsanların bu tür kutlamalar yapmaları hakkında net bir kararım yok.	69	36.8
	İnsanların bu tür kutlamalar yapmalarını normal karşılamıyorum.	59	31.6
Bu partinin yapılma nedeni sizce ne veya neler?	Merak, özenti	76	40.6
	Küreselleşmenin etkisi	15	8.0
	Sosyal medya kullanımı	82	43.9
	Daha iyi ebeveyn olma arzusu	14	7.5
Baby Shower Partisinin anneler üzerinde bir baskı yarattığını düşünüyor musunuz?	Olabilir	112	59.9
	Kararsızım	38	20.3
	Fikrim yok	37	19.8
Baby Shower Partisi ve benzeri uygulamalar anneleri kategorize eder mi?	Olabilir	96	51.3
	Kararsızım	51	27.3
	Fikrim yok	40	21.4
Sizce bu pratikleri geleneksel ritüellerden ayıran nedir?	Maddi açıdan daha külfetli olması (ikram, organizatör vb.)	21	11.2
	Popüler olması	54	28.9
	Sosyal çevreye uyum sağlama arzusu	30	16.0
	Belirli bir konsepti olması	17	9.1
	Sosyal medyada anı ve fotoğraf paylaşma isteği	65	34.8

Baby Shower partilerinin geleneksel uygulamalara göre daha 'elit' olduğunu düşünüyor musunuz?	Olabilir	51	27.3
	Kararsızım	57	30.5
	Fikrim yok	79	42.2
Baby Shower partilerinin bu kadar hızlı yaygınlaşmasının nedeni sizce nedir?	Merak, özentisi	57	30.5
	Küreselleşmenin etkisi	11	5.9
	Sosyal medya kullanımı	115	61.5
	Daha iyi ebeveyn olma arzusu	4	2.1
Sizce bu ve benzeri partilerin yapılma amacı geleneksel değerlerimizle uyum sağlamaktır mıdır?	Uyuşmaktadır.	18	9.6
	Uyuşup uyuşmadığı konusunda kararsızım.	84	44.9
	Uyuşmamaktadır.	85	45.5
Siz ilerde ebeveyn olma durumunda hangisini uygulamayı tercih edersiniz?	Baby Shower	31	16.6
	Geleneksel uygulamalar (bebek mevlidi, kırk uçurma)	156	83.4
Toplam:		187	100

Tablo 2’de görüldüğü üzere, katılımcıların %86.6’sının daha önce baby shower partisini duyduğu, %8.6’sının baby shower partisine katıldığı, %91.4’ünün baby shower partisine katılmadığı ve %31.6’sının baby shower partisine olumlu baktığı bulunmuştur. Aynı zamanda tablo 2’de üniversite öğrencilerinin %43.9’unun baby shower partisinin yapılma nedeni olarak sosyal medya kullanımının etkili olduğunu, %59.9’unun baby shower partisinin anneler üzerinde baskı yarattığını, %28.9’unun baby shower partisinin popüler olması nedeniyle geleneksel ritüellerden ayrıldığını ve %61.5’inin sosyal medya kullanımı sebebiyle baby shower partisinin yaygınlaştığını düşündükleri belirtilmiştir. Ayrıca katılımcıların %45.5’inin baby shower ve benzeri partilerin yapılma amacının geleneksel değerlerimizle uyuşmadığını düşündükleri ve %83.4’ünün baby shower partisi yerine geleneksel ritüelleri tercih ettikleri belirtilmiştir.

SONUÇ ve TARTIŞMA

Doğum her zaman mutlu bir olay olarak kabul edilmiştir. Ayrıca doğum, ebeveyn adaylarıyla beraber yakın akraba ve çevredekileri de sevindiren bir durumdur. Doğumun insanların yaşamlarındaki bu önemi, güzel anılarla hatırlanma çabası, ebeveynin çocuğuna verdiği değeri hem ona hem de çevresine gösterebilme isteği nedeniyle doğum ile ilgili çeşitli ritüeller ortaya çıkmıştır (Kurt ve Özkan, 2022: 770). Bunlardan birisi de baby shower partileridir. Üniversite öğrencilerinin baby shower partisine yönelik görüşleri değerlendirildiğinde; katılımcıların %31.6’sının baby shower partisine olumlu olarak baktığı bulunmuştur. Bu duruma baby shower uygulamalarının annelere manevi bir destek vererek duygusal olarak rahatlattığı inancı etkili olmuş olabilir (Burns, 2015: 791, Motswapong, 2017: 61).

Gündelik yaşam, bireylerin belirli bir zaman ve mekân çerçevesinde yer aldığı; rutin davranış biçimleri, belli başlı eylem tarzları, etkileşim biçimleri, farklı toplumsal roller ve çeşitli stratejiler geliştirdiği, bu nedenle çok katmanlı anlamlar barındıran sosyal bir alandır. Bireyin günlük yaşamda bulunduğu ortamların çeşitliliği, davranış biçimlerini önemli ölçüde şekillendirmektedir. Kişinin, hem kamusal alanda diğer insanlarla etkileşim kurmaya hazır olması hem de bulunduğu farklı ortamlara uygun tutum ve davranışlar gösterebilmesi beklenmektedir (Oskay 1989). Bireysel ve toplumsal düzeyde yaygınlaşmış yaşam tarzları ile kültürel kodların üretim kapasitesi, gündelik yaşama sosyo-kültürel bir perspektiften yaklaşmayı doğal olarak beraberinde getirir. Bu nedenle, toplumsal yapı ve kültürel ortam çerçevesinde gündelik yaşam, toplumsal ve kültürel hayatı şekillendiren bireylerin belirli bir uyum süreci içinde anlamlandırma, kavrama ve aktarma yoluyla oluşturdukları bir gerçeklik olarak görülür. Bu yapı, gündelik yaşamda gerçekleşen toplumsal ve kültürel etkileşimlerin temelini oluşturur (Yılmaz, 2021). Goffman'a göre birey, gündelik yaşamda bir aktör gibi hareket ederek, ister istemez ya da bilinçli olarak çeşitli eylemler aracılığıyla benliğini ortaya koymaya çalışır. Bu süreçte, diğer insanların kendisi hakkında birtakım izlenimler edineceğinin farkındadır. İzlenim yönetimi çerçevesinde birey, toplum tarafından kabul gören ideal izlenime uygun davranışlar sergilemeye yönelir (Güven, 2018: 114).

Diğer bir bakış açısına göre yeni medya ve sosyal medya kültürü yeni nesil annelere baby shower partileri ile ilgili paylaşım yapmalarına zemin hazırlamıştır (Ergül ve Yıldız, 2021: 612). Daha geniş bir ifadeyle sosyal medya platformları, hem annelik hem tüketim alışkanlıkları hem de anne ve bebek kutlama- armağanlaşma pratikleri açısından etkili bir faktör olmuştur (Altaş, 2018b:45). Mevcut araştırma katılımcılarının %43.9'u da baby shower partisinin yapılma nedeni olarak sosyal medya kullanımının etkili olduğunu düşünmektedir. Çünkü sosyal medya kullanan bireylerin bu platformlarda günlük yaşam tarzları hakkında, özel gün ve kutlama paylaşımlarında diğer kullanıcılarla etkileşime girdikleri ve birbirlerini etkiledikleri bilinmektedir (Bağcı, 2021, Baştok Özkan, 2022). Bu sayede benzer yaşam tarzlarının ve baby shower gibi uygulamaların çoğaldığı söylenebilir. Altaş (2018b: 177)'a göre, sosyal medya platformları "vitrin" olarak metaforlaştırılmıştır. Bu doğrultuda sosyal medya aracılığıyla sahip olunanların ve yaşanılanların sergilenmesi tüketimin ve ritüellerin temel nedeni olarak gösterilmektedir. Bu bağlamda mevcut araştırma bulgularından olan üniversite öğrencilerinin %61.5'inin sosyal medya kullanımı sebebiyle baby shower partisinin yaygınlaştığını düşünmesini açıklanabilir.

Literatür tarandığında, sosyal medyanın gösteriş amaçlı tüketim üzerindeki etkisini ele alan çeşitli araştırmalara rastlanmaktadır (Bayat & Yıldırım, 2021). Popüler kültürün etkisiyle yaşamların sosyal medya platformlarına taşınması, görünürlüğü arttırmış ve bireylerin onaylanma, beğenilme ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bu ihtiyaçlar anneleri, çocukları ve tecrübeleri konusunda daha fazla paylaşım yapmalarına, kusursuz bir anne profiline sahip olma güdülerine neden olmuştur (Aktaş Kaya, 2019: 97). Ayrıca baby shower partilerinin de aynı güdülerle oluştuğu ve bu doğrultuda arttığı söylenebilir. Bu durumların bebek sahibi olacak annelerin üzerinde bir baskıya neden olduğu söylenebilir. Mevcut araştırmanın bulgularında da bu durumu destekleyen sonuçlara ulaşılmıştır. Bu bağlamda katılımcılarının %59.9'u baby shower partisinden anneler üzerinde baskı yarattığını düşünmektedir. Toplumsal zeminde kültüre özgü pratiklerin simgesel bir boyutta analiz edilmesinde en dikkat çeken düşünür Bourdieu olmuştur. Pierre Bourdieu, Fransız toplumundaki sosyal grupların tüketim alışkanlıklarını "Yeniden Üretim ve Kültürel Beğeniler Teorisi" çerçevesinde ele alarak tüketim olgusunu incelemektedir (Bourdieu, 2015). Bu inceleme sırasında, tüketilen ürünlere atfedilen sembolik anlamlara dikkat çekmektedir. Söz konusu sembolik anlamlar, bireylerin toplumsal statülerini tüketim objeleri aracılığıyla ortaya koymaktadır.

Teknolojinin ilerlemesi, küreselleşmenin hız kazanması ve dijital dünyanın etkisinin giderek artmasıyla birlikte toplumsal yapıda da çeşitli değişimler gözlemlenmektedir. Günümüzde bireyler, gerçekleştirdikleri tüketim davranışlarını sosyal yaşamlarında paylaşma eğilimi göstermektedir. Bu doğrultuda insanlar; sahip oldukları, satın aldıkları ya da kullandıkları ürünleri başkalarına sergileme isteği taşımaktadır. Seyahat edilen yerler, tüketilen yiyecekler, boş zaman etkinlikleri ve yaşam tarzları gibi pek çok faaliyet bireyler tarafından sıkça paylaşılmaktadır. Bu paylaşımlar aracılığıyla kişiler, kendilerini diğerlerinden ayıran bir kimlik ya da imaj oluşturma çabasına girmektedir. Bu durum, sosyal statülerin belirlenmesine ve sınıfsal ayrımların ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Toplumdaki bu davranış eğilimleri ise gösteriş tüketiminin temelini meydana getirmektedir.

Geçmiş zamanlarda yaşanan yer ve yöreye göre değişen doğum ritüelleri medyanın da etkisiyle öncelikle birçok değişime uğramış daha sonra da birbirine çok benzeyen yapılara bürünmüştür (Sarıkaya, 2019: 61). Bu duruma gelişen teknoloji, görünürlük ihtiyacı, artan talep ve profesyonelleşen tüketim sektörü etkili olmuştur. Geleneksel değerlerden sıyrılarak farklı bir boyut kazanan doğum günü, diş buğdayı gibi armağanlaşma ve kutlama ritüellerine baby shower partileri de örnek gösterilebilir (Ergül ve Yıldız, 2021: 623). Yapılan çalışmada üniversite öğrencilerinin %28.9'u da baby shower partisinin popüler olması nedeniyle geleneksel ritüellerden ayrıldığını düşünmektedir. Fakat modernleşen dünyaya rağmen katılımcıların %83.4'ünün baby shower partisi yerine geleneksel ritüelleri tercih ettiklerini belirtmişlerdir.

Sonuç olarak, geleceğin ebeveyn adaylarını oluşturan genç neslin, teknoloji çağında yetişmelerine rağmen yüksek oranda geleneksel ritüelleri benimsedikleri söylenebilir. Ayrıca geleneksel ritüellerden ayrılan baby shower partilerinin yaygınlaşmasında sosyal medya platformlarının etkili olduğunu düşünmektedirler. Sosyal medyanın anneler üzerinde baskı yarattığını ve annelerin baby shower partilerini sosyal medya platformları nedeniyle tercih ettiklerini ifade etmektedirler. Öte yandan katılımcıların düşük oranda da olsa baby shower partilerine annelere iyi gelme ihtimalinden dolayı olumlu baktıkları da söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Aktaş, K.D. (2019). Sosyal medyada kusursuz anneliğin temsili: instgram örneği". Yüksek Lisans Tezi. Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Albayrak S.E (2020). Sosyal Medya'da Çocuk Mahremiyeti: Ebeveynlerin Instagram'daki Çocuk Mahremiyetine Bakış Açıları. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 19(39), 1211-1226.
- Altaş, B. (2018). "Kutlama ve Armağanlarca Kuşatılan Annelik: Diş Buğdayı, Baby Shower ve Annelik Eksenindeki Diğer Ritüeller Motherhood Surrounded by Gifts and Celebration: Tooth Wheat, Baby Shower and Other Rituals on the Axis of Motherhood." Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi, 7(2), 1-31.
- Altaş, B. (2018). "Tüketim toplumunda anneliğin yeni görünümleri". Doktora Tezi. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Bağcı R. B. (2021). Gösterişçi tüketimin Türkiye'de Kültür bağlamında incelenmesi: ehtilerin savaşı filmi üzerine değerlendirmeler. Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5.(3), 775-787.
- Baştok Ö. G. (2022). Küreselleşme ve kültürel akışkanlık bağlamında, baby shower, ritüeli: İstanbul örneği. Kesit Akademi Dergisi, 8 (32), 560-591.

- Bayat, M. & Yıldırım, H. (2021). Dini Yönelim Eğilimi ve Sosyal Medya Kullanımının Gösterişçi Tüketim Üzerine Etkisi. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 19(2), 149-172. Doi: <http://dx.doi.org/10.11611/yead.886937>
- Baysan M. (2020). “Kütahya’da geçmişten günümüze doğum âdetleri: Bir gelenek olarak doğu yatağı.” *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (64), 265-283.
- Bourdieu, P. (2015). Ayrım beğeni yargısının toplumsal eleştirisi (D. Fırat ve G. Berkkurt, Çev.). Heretik Yayınları.
- Burns, E. (2015). The blessingway ceremony: ritual, nostalgic imagination and feminist spirituality. *Journal of religion and health*, 54(2), 783-797.
- Byström, Cecilia. The Ritual Construction of Fetal Personhood: A Voyage through the Gendering of the Unborn in Peruvian Baby Showers. *Department of Ethnology, History of Religions and Gender studies (ERG)*, [\[PDF\] The Ritual Construction of Fetal Personhood : A Voyage through the Gendering of the Unborn in Peruvian Baby Showers / Semantic Scholar](#) (Erişim Tarihi: 20.12.2021)
- Chi H, Benjamin M, Stringer E. (2015). Increasing PMTCT uptake through integrated faith-based activities. *The Lancet Global Health*, 3(11), 657-s658.
- Ekşi, O., Cesur, Z., ve Yavuzylmaz, O. (2022). Algılanan Sosyal Medya Pazarlaması'nın Gösterişçi Tüketim Üzerine Etkisi'nde Influencer Pazarlamasının Aracılık Rolü. *Balkan & Near Eastern Journal of Social Sciences (BNEJSS)*, 8(2).
- Ergül, G. ve Sıtkı Y. (2021). Sosyal medyada sosyal annelik: Instagram anneliği. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(2), 611-627.
- Ezeanolue, E. Echezona V. (2017). What do you need to get male partners of pregnant women tested for HIV in resource limited settings? The baby shower cluster randomized trial. *AIDS and Behavior*, 21(2), 587-596.
- Fischer E. ve Gainer B. (1993). Baby showers: A rite of passage in transition. *ACR North American Advances*, 20(1), 320- 324.
- Güven, U.Z. (2018). Kültür, Gündelik Hayat ve Teatrallik İlişkisi Açısından Performans Antropolojisi. *Antropoloji*, (36), 103-123.
- Han, S. S. (2006). The baby in the body: Pregnancy practices as kin and person making experience in the contemporary United States. University of Michigan.
- Hryciuk, R. E. (2010). “Reconstructing Motherhood in Contemporary Mexico: Discourse Ideologies and Everyday Practices”. *Polish Sociological Review*, 172(4), 487-502.
- Imber- BE. (2020). “Rituals in the time of COVID-19: imagination, responsiveness, and the human spirit.” *Family process*, 59(3), 912-921.
- Karal, S., & Mehmetoğlu, M. (2021). Tüketim toplumunda gündelik hayat sembolizmi: Poşet taşıma üzerine sosyolojik bir inceleme. *NOSYON: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi*, (7), 14-25.
- Kurt N. ve Özkan H. (2022). Annelerin Annelik Rolü ve Mutluluk Düzeyleri Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi: Tanımlayıcı Çalışma. *Türkiye Klinikleri Sağlık Bilimleri Dergisi*, 7(3), 769- 779.
- Miller, T. (2010). *Annelik Duygusu: Mitler ve Deneyimler*. 1.Baskı.İstanbul: İletişim Yayınları.

- Motswapong, P. Elizabeth “A Little Baby is on the Way:” and Community-Building in Gaborone Baby Showers. *Gender Studies*, 2017: 16(1), s50-70.
- Okutan N. ve Kahraman A. B. (2019). Kayserili Annelerin Doğum Pratikleri Üzerine Bir İnceleme. *Journal of International Social Research*, 12(65), 657- 666.
- Ortakçı, A. (2013). Geçiş dönemlerinden doğuma yeni bir evre:“baby shower”. *Bilim ve Kültür - Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi*, 1(3), 13-24.
- Oskay, Ünsal. “Modern Toplumlarda Gündelik Hayatın Sistemle Bütünleşmemiz ve Birey Olamayışımız Açısından Önemi”. Bruce Brown. Marx, Freud ve Gündelik Hayatın Eleştirisi. çev. Y. Alogan. 7-13. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1989.
- Passeron, J., Bourdieu, P. (2015). Yeniden üretim eğitim sistemine ilişkin bir teorinin ilkeleri. (A. Sümer., Ö. Akkaya., L. Ünsaldı, Çev.). Ankara: Heretik Yayıncılık.)
- Sarıkaya S. (2019). Gösteri toplumunda geleneksel törenlerin dönüşümü: Doğum, düğün ve cenaze törenleri üzerine bir inceleme. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Serbest K. (2020). Kültür aktörlerinden internet fenomenlerine doğum ve evlilik ile ilgili uygulamalar. *Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 3(5), 48-69.
- Tanyıldızı E. (2015). “Elazığ halk kültüründe doğum adetleri.” *Electronic Turkish Studies*, 10(12), s1067-1084.
- Thoumrungroje A. (2014). The influence of social media intensity and EWOM on conspicuous consumption. *Procedia-Social and behavioral sciences*, 148, 7-15.
- Töret A.B. (2014). “Geleneksel doğuma hazırlık uygulamalarının günümüz kent toplumuna evrimine bir örnek:“Bebek Kutlama Partisi”.” *Folklor/Edebiyat*, 23(90), 133-150.
- Yılmaz, M. (2021). Gündelik Hayat: Sosyo-Kültürel Bir Yaklaşım. *Medeniyet Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 143-162.

Milli Kültür Araştırmaları Dergisi (MİKAD) / Cilt 9 - Sayı 1

Sorumlu Yazar: Umut ÇETİNBAŞ, Bağımsız Araştırmacı, umute642@gmail.com

ORCID ID: 0009-0006-6769-0052

Atıf: Çetinbaş, U. (2025). Pomak Yemek Kültürü, Milli Kültür Araştırmaları Dergisi, 9 (1), s. 57-68.

Gönderim ve Kabul Tarihi: 13 Aralık 2024 / 17 Nisan 2025

Araştırma Makalesi

ISSN: 2587-1331

DOI: 10.55774/mikad.1601259

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/mikad>

POMAK YEMEK KÜLTÜRÜ

Öz

Yemek kültürü toplumsal kimlik açısından sözlü aktarımın en önemli unsurudur. Bu unsur neticesi ile bir toplumun tarihsel sürekliliği, gelenekleri, yaşam koşulları gözler önüne serilir. Bu bağlamda Pomakların özgün yemekleri ve bir yemekten yeni tatlar çıkarma yetenekleri, Balkan Savaşları'nın/göçlerin verdiği fakirliğin ve zorlu yaşamın göstergesidir. Pomakların gelenekleşmiş inançlar silsilesine işlenmiş olan yemek kültürü, sosyal yaşamlarına ışık tutmakla beraber, Pomakları Anadolu coğrafyasıyla ortak gelenekler üzerinde birleştirmiştir. Nitekim yemek/mutfak kültürleri, inançları, gelenekleri eski Türkler ile paralellik göstermekte ve Pomakların menşei konusuna farklı bir bakış sağlamaktadır. Kültürel zihniyet kodlarına yazılmış olan gelenekler ve sözlü aktarım yolu ile aile tarafından miras kalmış yemek tarifleri, bir yemeğin haneler içerisinde farklı yapılması Pomakların kültürlerine ve geleneklerine bağlılığını göstermektedir. Bu bağlamda literatüre katkı sağlamak ve geleneksel sözlü kültürün unutulmaması için Pomak yemek kültürü üzerinde araştırmalar ve değerlendirmeler yapılmıştır. Pomakların yemek kültürüyle ilgili internette tarifler bulunsa da akademik bir çalışmanın eksikliği gözlemlenmiş ve yapılan bu akademik giriş ile de ileriki çalışmaların önü açılır olmuştur. Nitekim Pomak kültürü içeriğinin zenginliği ve tarihsel serüveniyle araştırılmaya değer pek çok konu barındırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Pomak, Yemek, Mutfak, Kültür, Gelenek.

POMAK FOOD CULTURE

Abstract

Food culture is the most important element of oral transmission in terms of social identity. As a result of this element, the historical continuity, traditions and living conditions of a society are revealed. In this context, Pomaks' unique dishes and their ability to create new flavors from a dish are indicative of the poverty and hard life caused by the Balkan Wars/migrations. The food culture, which is embedded in the traditional beliefs of the Pomaks, sheds light on their social life and unites the Pomaks with the Anatolian geography on common traditions. As a matter of fact, their food/kitchen culture, beliefs and traditions show parallels with the ancient Turks and provide a different perspective on the origin of the Pomaks. The traditions written in the cultural mentality codes and the recipes inherited by the family through oral transmission, and the fact that a dish is made differently within households show the Pomaks' commitment to their culture and traditions. In this context, research and evaluations on Pomak food culture were carried out in order to contribute to the literature and to prevent the traditional oral culture from being forgotten. Although there are recipes on the internet about the food culture of Pomaks, the lack

of an academic study was observed and this academic introduction paved the way for further studies. As a matter of fact, Pomak culture contains many topics worthy of research with its rich content and historical adventure.

Keywords: Pomak, Food, Kitchen, Culture, Tradition.

GİRİŞ

Yemek kültürü bir toplumun yaşayış biçimini gösteren en temel unsurdur. Her toplumun yemeklerle ilgili münhasır gelenekleri vardır ve bu gelenekler kültürel birleşim sonucu zamanla değişime uğrar ve “mutfağın dili bilinç dışı düzeyde kendini aktarır” (Utanır Karaduman, 2023: 111). Brillant Savarin’in ünlü “bana ne yediğini söyle, sana kim olduğunu söyleyeyim deyişi de kimlik ve yemek arasında kurulan bağlantıyı açıklar” (Utanır Karaduman, 2023: 113).

Eski Türklerin yemek kültürü bozkır hayatlarının bir yansımasıdır. Göçebe hayatları ve at üstünde yoğun mesaieleri onları yemek bakımından daha aperatif ürünlere itmiştir, hatta “İslam öncesi dönemde Türklerin konserve yapmayı öğrendikleri bilinmektedir” (İlban, 2021: 274). Ayrıca “Türkler yiyecekleri koruyabilmek için kurutma, kavurma ve fermantasyon yöntemlerinden de yararlanmışlardır” (Demirgöl, 2018: 108). “Etlere bağırsak kılıflarda fermente ederek, bugün de sevilerek tüketilen sucuk yapımını bilmektedirler” (Demirgöl, 2018: 108). Bozkır hayatının getirmiş olduğu koşullar, özellikle yiyeceklerin uzun koşullu olmasını sağlama ile işkildir ve bu hayata uyum sağlayacak yiyecekler tercih edilmektedir. Yerleşik hayata geçmeden önce “eski Türkler bilinenin aksine tarımdan yoksun değillerdi, Tarasun adlı içkilerini darıdan” (Gökalp, 1991: 298), “Camum adındaki içkilerini ise arpadan yapmaktaydılar” (Demirgöl, 2018: 109). En eski Türk mutfağı M.Ö 220’den itibaren Hunlarla başlar (Yalçın, 2023: 129) ve bazı kırılma noktalarıyla birlikte yemek kültüründe değişiklikler meydana getirir. Bu kırılma noktalarına: yerleşik hayata geçiş ve İslam’ın kabulü örnek olarak gösterilebilir. Nitekim yerleşik hayata geçiş ile birlikte daha çok tarımsal faaliyetler ön plana çıkmış, sebze ve meyve yetiştiriciliği üzerine yoğunlaşmıştır. “İslamiyet’in kabulü ile de Türklerin sıklıkla tükettikleri at etine karşı tutumları değişmiş” ve daha çok koyun, sığır etleri tercih edilmiştir (İlban, 2021: 271). “İslam öncesi dönemde Uygurlar, Maniheizm dinini kabul etmelerinin ardından yemek kültürlerinde önemli değişiklikler hasıl olmuştur” (Yalçın, 2023: 133). Nitekim Maniheizm dininin temsilcisi Mani’nin öğretilerinde oruç tutmak, et yememek, hiçbir canlıyı öldürmemek hatta dalından meyve dahi koparılması yasaktır (Çetinbaş, 2023). M.Ö 174’te Türk sarayına Çinli prenses getiren Chung-hang Yüeh isimli bir vezir şunları söylemektedir: “Yoğurt, kıyma, peynir, tereyağı, kaymak gibi süttten yapılan yiyecekler, leziz av etleriyle sürülerinin besili hayvanları Çin yemeklerinden daha yararlı ve daha güzeldir (Gökalp, 1991: 299).

Türkler için yemek kültürü önemlilik arz etmektedir “doğumlar, sünnet düşünleri, düşünler, bayramlar, yağmalı toylar, imece toplantıları ve ölüm hadiselerinde” ziyafetler düzenlenmektedir (Talas, 2005: 278). “Oğuzlar doğum ve ölüm hadiselerinde verdikleri bu ziyafetlerde 100-200 arasında at kesip ikram ettikleri bilinmektedir” (İlban, 2021: 274). Buna ek olarak “Dede Korkut hikayelerinde bir hakanın attan aygır, deveden buğra, koyundan koç kırdırıp, göller gibi kıyma sağdırıp milletine ziyafet çektiği” anlatılmaktadır (Eröz, 1991: 210). Eski Türk gelenekleri kısmen de olsa günümüzde varlığını sürdürmektedir. Örnek olarak Yörükler, çocukları diş çıkardığı vakit “mısır veya buğday tanelerini suda kaynatıp çocuklarına yedirir” (Eröz, 1991: 59). Geleneklerden ziyade, “İslamiyet öncesi Türklerin yemek yapımında uygulamış olduğu etlerin kemikli kısımlarının tuzlanarak ağaçlara asılıp kurutulması usulü günümüzde de uygulanmaya devam edilen yöntemlerden biridir” (İlban, 2021: 273).

“Günümüzde bazı bitki ve hayvan türleri farklı toplulukların besini olabilme özelliği taşıırken bazıları ise bu özelliği taşımamaktadır” (Beşirli, 2023: 46). Nitekim eski Türklerin tükettikleri yiyeceklerin çoğu günümüzde tüketilmemektedir. İnsanları sadece beslenme

ihtiyacını karşılamaktan ibaret olmayan yemek kültürü ile toplumların tarihi, değerleri yansıtılır. Toplumsal dayanışmayı güçlendirmekle kalmaz, kültürel kimlik oluşumuna destek sağlar. Türklerin göçebe olmaları farklı kültürleri tanımalarına olanak sağlamıştır, Uygurların Çinliler'den öğrenmiş oldukları mantı ve Türklerin Çin'e ithal ettikleri konserve buna örnek olarak verilebilir (Demirgöl, 2018: 109).

1. POMAK YEMEKLERİ

“Kıpçak (Kuman) kökenli olan Pomak Türkleri”nin menşei konusunda siyasi bir anlaşmazlık/çıkar vardır (Alp, 1990: 7). Oysa ki Pomakların Balkanlar'a yerleşimi Kıpçak (Kuman) Türklerine dayanır (Memişoğlu 1999: 15; Sevinç, 2022). “Pomakların halk inançları, doğum, ölüm evlilik, yemek kültürü vb. gelenek ve göreneklerinin Türkiye ve Orta Asya Türklüğü ile olan paralellikleri söz konusudur” (Şahin, vd., 2022: 287).

Pomaklar Bulgaristan'da Rodoplar bölgesinde, Türkiye'de Kırklareli, Bursa ve Balıkesir yörelerinde bulunur (Büyük Ansiklopedi, 1991: 770). Önceleri Rodoplar'da yaşayan Pomaklar 15. yüzyıl ortalarında Müslümanlaştıktan sonra Lofça (Loveç), Plevne, Rahova, Filibe, Selanik ve Manastır yörelerine dağılıp köyler kurmuşlardır (Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedi, 1993: 9495). “Bunun yanı sıra Anadolu'da 130 köyün tamamını veya çoğunluğunu Pomaklar oluşturmaktadır” (Zalengora, 2017: 3). “Türkiye'deki Pomak nüfusu; Bulgaristan, Yunanistan, Makedonya, Arnavutluk ve Kosova'daki Pomak nüfusuyla kıyaslandığında hem sayıca çok kalabalıktır hem de topluma uyum sağlama bakımından daha iyi durumdadır” (Zalengora, 2017: 1).

Trakya da bulunan Pomak köyleri, zengin kültürel çeşitliliğin bir parçasını oluşturur. Özgün dillerinin yanı sıra geleneksel yaşam tarzları, yemekleri, dansları, el sanatları ile Trakya'nın kültürel mozaığının önemli bir temsilcisidir. Bu mozaik içerisinde Pomaklar kendi kültürlerini yansıtacak yemekler pişirip tüketmektedir. Özellikle Kırklareli'nin Pehlivanköy ilçesinde her sene düzenlenen Pavli Panayırı'nda Pomak kültürüne ait yemekler sergilenmekte ve satılmaktadır (Çetinbaş, 2024). Panayır'da özellikle “Pomak tatlısı olan Tikvenik ve Breznitsa usulü helva, Pomak kültürünün geleneksel nohut ekmeği Kravay'da sergilenip satılmaktadır” (Çalışkan, 2019: 72; Çetinbaş, 2024). Panayırda Pomaklara özgü olan “Kupriva, Şumnu, Damat Paçası, Papuda, Yarımca, Kaçamak gibi yemekler pişirilir, Höşmerin (peynir helvası) ve Panayır Helvası satılır” (Açıkel, 2019: 55-56).

Pomaklar genel itibari ile hanelerindeki geniş avluları (bahçe) kullanarak, yemeklerini avlulardaki taş veya kerpiçten yapılan fırınlarda pişirir. Özellikle ekmekler taş fırınlarda pişer, Mayasız Taş Fırın Ekmeği, Nohutlu Ekmek gibi ekmekler yapılarak bu fırınlarda pişirilir. Pişirilme işleminde kullanılan peçka veya Pomakça deyiş ile “kuzine” Balkanlar ve Trakya'da her evin avlusunda bulunur. Dikdörtgen bir şekli olan peçka, sarı toprak ile samanın karışımından elde edilen harç ile yapılır ve bu harç aynı zamanda bir yapıştırıcı görevi görerek, kerpiçlerin (topraktan yapılmış olan tuğla) aralarına sürülür. Kerpiç kurduktan sonra dış yüzeydeki pürüzlü taneler sıvanarak pürüzsüz hale getirilir. Peçka'nın ekmeklik kısmında lüzumu görülen yemekler yapılır ve özellikle Kravay bunların başında gelmektedir.

Kravay (Nohutlu Ekmek): “Malzemeler 1 su bardağı kadar kuru nohut, 6-7 su bardağı un, 1-2 tatlı kaşığı tuz ve sıvı yağ. Hazırlanışı: Önce nohutlar parçalanmadan kırılır ve üzerine 1 bardak un eklenerek 1 tatlı kaşığı tuz atılır. Daha sonra üzerine ılık su dökülüp mayalanması için bir kaba alınır, 1 gün sonra maya köpürür fırına verip pişirilir” (TrakyaGezi, 2019).

Her toplumda olduğu gibi sosyal hayatın dönemeçleri ile şekillenen gelenekler yemeklere de sirayet etmiş ve Pomak kültüründe yer almıştır. Doğumdan ölüme, düğünlerden günlük

yaşamın sıradan ritüellerine kadar tüm olaylar özgün bir yemek anlayışını beraberinde getirir. Hamile bir kadının “tatlı aşermesi bebeğin erkek olacağına; ekşi bir yemek aşermesi ise bebeğin kız olacağına işaretler” (Pelin, 2021: 757; Mertol vd., 2021: 902). Hamile kadının izinsiz bir şey yediği zaman kendi ve bebeğinin vücudunda leke çıkacağına inanılır (Mertol vd., 2021: 902). Nitekim yeni doğum yapmış kadın ve bebeğinde kızarıklık çıkmasını önlemek için 40 gün boyunca yemek yapmaması ve yeni gelinin mutfağının yanından geçmemesi gerekir (Pelin, 2021: 763). “Yeni doğum yapmış kadının sağlıklı bir şekilde sütünün gelmesi ve kendini toplaması için Pomakça Kaygana denilen omlet yapılıp yedirilir” (Pelin, 2020: 28). Ayrıca “bebeğin göbeği düştükten sonra tuzlu su ve tuz ile tereyağı karıştırılarak bebeğin kulak arkası, koltuk altı, kasıklar, el ve ayak parmaklarına sürülür” (Pelin, 2021: 765). “Anadolu’da yaygın bir gelenek olan kırklama anne ve bebek için psikolojik rahatlatma ritüelidir” (Mertol vd., 2021: 903). Bebek 20 günlük olduğunda ise yarı kırk ritüeli uygulanır Kur’an okutulur ve eve gelenlere pilav, ayran, tatlı ikram edilir (Mertol vd., 2021: 904). Bu uygulamalar bebeği kötü ruhlardan uzak tutmakla beraber, anne ve bebeğinin sağlığına dair ritüelistik yöntemlerdir. Nitekim anne sütüne atfedilen şifanın hastaları iyileştireceğine inanılır (Güzel, 2023: 202) ve “anne sütü ağrılı bölgeye damlatılarak” tedavi edilmeye çalışılır (Mertol vd., 2021: 906). Ayrıca yeni doğan bebeğin göz ve kulağına hastalıktan koruması için anne sütü damlatılır (Kırtıl, 2016: 92). Bebek ilk adımını attıktan sonra Adım Çöreği adı verilen bir tören yapılır ve bu törende un, su, maya, tuz ile çörek hazırlanıp yenir (Mertol vd., 2021: 905). Bunun yanı sıra yürümeye başlayan çocuklar için yapılıp dağıtılan fındık, fıstık, ceviz, kuru üzümlü Pristapalka çöreği yapılmaktadır (Gültekin, 2017: 254).

“Kaygana malzemeleri: 1 yemek kaşığı buğday unu, 2 yemek kaşığı sıvıyağ (veya tereyağı), 1 çay kaşığı karbonat, tuz ve 3 yumurta. Hazırlanışı: Yumurta, tuz, un ve karbonat konularak çırpılır ve kızgın tavada alt üst edilerek pişirilir” (Pelin, 2020: 87).

“Adım Çöreği malzemeleri, 1 su bardağı yoğurt, 1 çay kaşığı tuz, 1 tatlı kaşığı karbonat ve aldığı kadar un. Tüm malzemeler karıştırılarak yumuşak bir hamur hazırlanır ve tepsi yağlanarak hamur yayılır. Ardından fırına atılıp üzeri pembeleşinceye kadar pişirilir” (Pelin, 2020: 79).

Pomak düğün ve nişan geleneklerinde yemek kültürü sadece besin olarak değil aynı zamanda sosyal bağları güçlendiren manevi araçlardır. Kız istemeye gidilirken erkek tarafı ağız sütü (keçinin sağılan ilk sütü) götürmekte ve kızda erkek tarafına “yufkaların arasına yumurta ve haşlanmış pirinçten oluşan iç harcın konmasıyla yapılıp kor ateşte pişirilen” pirinç böreği vermektedir (Saçılık ve Çevik, 2014: 636). Nişandan 1 hafta sonra, erkek tarafından olan kadınlar, büyük yapılmış bir ekmek, börek ve baklava hazırlayarak kız tarafına götürür (Zafer, 2001: 573). Böylelikle iki ailenin kadınları bir araya gelerek birbirlerini daha yakından tanıma fırsatı bulurlar. Düğün gününün sabahı, erkek tarafınca büyük veya küçük baş hayvanlar kesilir ve düğün için gereken yemekler pişirilir. Bu yemekler içerisinde “çorba, etli yemek, etli pilav, helva ve hoşaf gibi geleneksel yiyecekler, büyük kazanlarda hazırlanır” (Zafer, 2001: 575). Düğünlerde özellikle Ön Çorbası ve Göçe Çorbası hazırlanmaktadır (Gültekin, 2017: 254). Ayrıca kız tarafı da yemek hazırlayarak damadı ve akrabalarını yemeye çağırır, “özel olarak hazırlanmış yumurtalı yemek de mutlaka yapıldığından bu yemek ‘yumurta yemeği’ olarak adlandırılır” (Zafer, 2001: 585). Sünnet düğünlerinde ise “sünnet yemeği hazırlama ve sunma geleneği mevcuttur” (Mertol vd., 2021: 905). Sünnet yemeklerinde “kuru fasulye başta olmak üzere, et, pilav ve çeşitli tatlılar ikram edilir”. Ayrıca yakın çevreden sünnet evine gelenler de yanlarında yemek getirir (Kırtıl, 2016: 104). “Sünnet evine gelen kadınlar toz şeker getirir ve düğün yerine gelen kişilere de çerez, kına, lokum vb. ikram edilir” (Mertol vd., 2021: 905). Bayram öncesi Arefe günleri Pomaklar tarafından kutlanılır, akraba ve komşulara “kızartılmış hamur, poğaçaya gibi yiyecekler ve sütte pişirilmiş tuzlu pirinç ve çeşitli çikolatalar götürürler”

(Gültekin, 2017: 264). Bu adetler ile topluluğun bir araya gelişi kutlanılarak bir mutfak organizasyonu/kültürü ortaya çıkar. Pomak yemek kültürü yalnızca özel günlerle sınırlı kalmaz, gündelik hayatın içerisinde de kendini gösterir. “Pomak ve Muhacir yemek kültürü incelendiğinde tahıl ve hamur işlerinin ön plana çıktığı görülmektedir” (Taş ve Aksoy, 2020: 2568). Kaçamak, mısır ekmeği, bakarık ve kaşensa gibi tarifler, mısır ununun vazgeçilmezliğini yansıtır (Saçılık ve Çevik, 2014: 635). “Genellikle Ramazan ayında Pomak Türkleri, sahur zamanında ekmeğin yerine Kaçamak yemektirler” (Gültekin, 2017: 262). “Mısır, Pomak yemek kültüründeki en temel maddedir” (Kırçıl, 2016: 110). Yemeklerde neredeyse tüm ot çeşitlerini kullanan Pomaklar, daha çok hamur işlerinde “srefsa (cancana), lapd, uboto zele (gelincik), rigan (kekik), ıspanak, tırın (diken), sles (ebegümeci), gezim (nane)” otlarını kullanırlar (Saçılık ve Çevik, 2014: 631). Ayrıca “altını ıslatan çocuğa haşlanmış tavşan böbreği yedirilir” (Mertol vd., 2021: 906). “Bronşit ile ilgili bir sıkıntı olursa keçiyoynuzu pekmezi ve yabani gül kaynatılıp içtirilir” (Mertol vd., 2021: 906). “Öksürükten kurtulmak için ise çam kozalaklar kaynatılıp içilir” (Mertol vd., 2021: 906). “Mayasıl ve Egzama hastalığından kurtulmak için ise kirpi eti yenmektedir”¹ (Kırçıl, 2016: 93). Hıdırellez’den önce 7 kere şifa niyetine yenen ve ilk yenileceği zaman da Pomakça *na papa traska mene ızdırava* (göbeğime sıtma bana sağlık) denilen ve bir sonraki Hıdırellez’e kadar sağlıklı olacağına, hastalıkların bu yemeği yiyenden uzak duracağına inanılan Kupriva yemeği sağlık açısından önem atfedilen bir diğer yemektir (Pelin, 2020: 91). Bu yemek ısırgan otlarının küçük küçük kesilmesi ve su ile pişirtilerek yumuşaması ile yapılır. Daha sonra yumuşayan ısırgan otlarına salça ve soğan konularak harmanlanır ve böyle tüketilir. Ayrıca Pomaklar, Hıdırellez’den 1 gün önce 41 çeşit ot toplayarak kaynatır ve onunla banyo yaparlar, nitekim bu uygulamanın altında kişinin sene boyunca sağlıklı kalacağına dair inanış yatmaktadır (Yetişt, 2016: 60). Pomak köylerinde hıdırellez günü börek ve “köyde kuzu çevirme yapmak, evlerde hoşmerim tatlısının pişmesi önemli geleneklerdendir” (Kırçıl, 2016: 108).

Hıdırellez Böreği: Malzemeler: “1 litre süt, 4 yumurta, 3 yemek kaşığı sıvıyağ, 1 tatlı kaşığı tuz, 6 adet pişmiş yufka. Hazırlanışı: Süt, yumurta, sıvıyağ ve tuz çırpılır. Ardından yağlanmış tepsiye 1 yufka ve üzerine süt karışımı gezdirilecek şekilde tekrarlanır ve sırayla yufkalar üst üste dizilir. Üzerine tekrar sütlü karışım sürülerek kapak altında pembeleşinceye kadar pişirilir” (Pelin, 2020: 86).

Kupriva: Malzemeler: “1 kilo ısırgan, yarım kilo su, 3-4 kuru soğan, acı pul biber, tuz, biber salçası ve kuyruk yağı. Hazırlanışı: Isırgan otları temizlendikten sonra ıspanak gibi doğranır ve yarım kilo su eklenerek pişirilir. Yaprağı yumuşadığı zaman ufalanır ve un eklenir. Ayrı bir tavada soğanlar kavrulur ve biberle tuz eklenir. Isırgan servis edilmek için tabağa alındığında üzerine sos gibi dökülür” (Pelin, 2020: 90-91).

Pomak evlerinde ölüm olduğu vakit ise, ölümün üçüncü günü Kabalka adı verilen bir tür mayalı hamur pişirilir (Saçılık ve Çevik, 2014: 636). 40. ve 52. günler ölüyü anmak için toplanılıp Kur’an okunur ve yemek servisleri yapılır. Ayrıca ölen kişinin hanesinde toplanılıp yemek duası okunulur ve ölen kişinin sevdiği yemekler dağıtılır. “Pomaklar için yemek duası çok kutsaldır ve ölen kişi için okunabilecek en iyi duadır” (Yozmerdivanla, 2015: 122).

Trakya Pomaklarının geleneksel tatlılarından biri olan Brakana, Yağ Tatlısı, Tarayenisa Pomak mutfağında özel bir yere sahiptir. Ayrıca soğuk kış günlerinde sıklıkla tüketilen Retka Kaşe, Slatka Kaşe ya da Kaşinka olarak bilinen mısır unu çorbası, besleyici ve doyurucu bir yemektir. “Kara fasulyeden yapılan Pomak çorbası, kara erik yemeği, kabak pidesi, kesme pide, mamalika, mısır unu helvası, nişasta helvası, ballı yumurta, yumurta tatlısı, olmamış yaban

¹ 2016 yılında yayımlanan Pomakların Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Kırklareli Örneği isimli Yüksek Lisan tezinden alınan röportaj kesitidir.

armudundan yapılmış bir içecek olan Langüre, süttten yapılan içecek olan Matan” Pomakların sıklıkla tükettikleri yiyeceklerdendir (Gültekin, 2017: 254/970 akt. Dede, 2007: 160-167). Sütle yapılan Kara Kabak Tatlısı ve kabakla hazırlanan Tikvenik (kabak böreği) Pomak mutfağının öne çıkan lezzetlerindedir. Ayrıca Bocuk geceleri evlerde kabak pişirilip yenir ve “bocuk gecesi kapak yemeyenlerin kötülüğe uğrayacağına inanılır” (Kırçıl, 2016: 106).

Brakana: “2 yumurta, 1,5 su bardağı sıvıyağ, 1,5 su bardağı irmik, 1 su bardağı yoğurt, 1 su bardağı şeker, 1 tatlı kaşığı karbonat. Şerbet için 6,5 su bardağı şeker, 7 su bardağı su. Hazırlanışı: Hamur kulak memesi kıvamında yoğrulur ve ceviz büyüklüğünde parçalar halinde tepsiye dizilir, pembeleşinceye dek pişirilir. Ardından soğumuş şerbet üzerinde gezdirilir ve çekmesi beklenir” (Pelin, 2020: 82-83).

Tarayenisa: “Malzemeler: 1 su bardağı un, 1 yumurta, 1 kg süt, 1,5 bardak şeker Hazırlanışı: Sütlacı andıran Tarayenisa tatlısına, sütleğten farklı olarak pirinç yerine yumurta ve unun yoğrulmasıyla hazırlanan küçük hamur parçaları ilave edilmektedir. Bir kâsede un ve yumurta karıştırılarak hamur topları yapılır. Daha sonra derin bir tencereye süt ve şeker alınarak kaynayana kadar karıştırılır. Kaynadığında hazırlanan hamur topları ilave edilir ve koyulaşana kadar tekrar kaynatılır. Koyulaşıp kıvam aldığında servis edilir” (Taş ve aksoy, 2020: 2575).

Tikvenik: Malzemeler: 1 kilo balkabağı ve 500 gram balkabağı kabuğu, 1 su bardağı (200 gram) şeker, ve 150 gram ceviz. Hazırlanışı: Balkabağı soyulup bir kaba rendelenir ve yumuşayana kadar haşlatılır. Daha sonra yağlı tepsiye dizilerek orta dereceli fırında pişirilir, üzeri kırmızıya döndüğünde çıkarılır ve üzerine ceviz, istenilirse pudra şekeri ve tarçın ilave edilir.

Pomak mutfağı, aynı malzemelerle farklı yemekler üretebilme becerisiyle de dikkat çeker. Örneğin, Kaçamak yemeğı, tencerede biraz bekletilip üzerine yoğurt eklenerek Drobana adını alır ve farklı bir lezzete dönüşür. Ayrıca Kaşe denilen yemekte kaçamağın çorba halidir (Kırtıl, 2016: 111). Nitekim aynı malzemelerle farklı yemekler yapımının altında yatan post modern bir fakirlik söz konusudur. Günlük hayatta Pomaklar tarafından pişirilen yemeklerin çoğu, “eldeki kısıtlı malzemelerle uydurulmuş yemeklerdir” (Pomak Kültürü, 2007). Buna örnek olarak Kuru Fasulye Dolması, Popara ve Brekunek (Bulamaç) yemekleri örnek verilebilir. Bulamaç yemeğine Yörük Türklerinde de rastlarız, onlar bu yemeğı un, yağ ve soğan ile pişirerek yaparlar, bir başka tarifte ise sütle eklenerek yapılmaktadır (Eröz, 1991: 216). Eldeki kısıtlı imkanlar Pomakları yeni tat arayışına itmiştir, kesme makarna yapıldığı zaman geriye kalan ince kırıntıların ziyan olmaması için onlardan çorba yapılmaktadır. Bu çorbayı yapmak için önce kesme makarnanın kırıntıları sıcak suya atılır ve daha sonra pirinç gibi şişer. Ardından un, yoğurt, yumurta ve biber atılarak karıştırılarak çorba yapılır. Bir Pomak hanesinde yapılan kuru fasulye yemeğı ertesi güne kalırsa o yemek önce sulandırılır ve soğanlar kavrulup içine atılır. Daha sonra patatesten haşlanarak içine atılır ve un ile karıştırıldıktan sonra kuru fasulye kaşası olur. Ayrıca 1 gün önceden kalan fasulye un, yoğurt, ile terbiye yapıp çorbaya da dönüştürülebilir. Kaşa her yemeğın artığı ile oluşan bir alternatif yeni tattır, nitekim eski yoksulluk zamanları insanı alternatif yeni tatlara itmiştir. Soğan, un, yoğurt, salça ve ayran Kaşa yemeğı yapımında kullanılan malzemelerdendir. Kaşa yemeğının yapılışında önemli püf nokta ise sürekli karıştırılarak topak olmasını engellemektir. Boza kıvamına geldiğı vakit Kaşa yemeğı hazır olur.

Kaçamak: “Malzemeler: 8 bardak su, 2 dolu yemek kaşığı tereyağı, tuz ve aldığı kadar mısır unu. Üstü için ekşimik, pekmez ve kavurma. Hazırlanışı: Önce tuzlu su kaynatılır ve üzerine mısır unu eklenerek karıştırılır. Daha sonra tahta kaşıkla delinerek göz göz olması sağlanılır. Katılaşıp suyunu çekince bir tepsiye alınıp

tereyağı eklenerek karıştırılır ve üzerine lor peyniri eklenir” (Pomakajans, 2014). Bu tarife ek olarak sadece mısır unu ve suyla da yapılabilir.

Kuru Fasulye Dolması: “Malzemeler: 10-15 tane kurutulmuş kapyra kırmızı biber, 1 adet kuru soğan, 2 bardak haşlanmış kuru fasulye, 2 kaşık salça, birer tutam taze nane, dere otu, maydanoz, 1 yemek kaşığı un ve tuz. Hazırlanışı: İlk olarak kurutulmuş kırmızı biberler sıcak suyla ıslatılıp yumuşatılır. Soğan ince ince kıyılıp tavada yağ ile kavrulur ve salça eklenir. Daha sonra ocaktan alınır ve içine haşlanmış fasulyeler, ince kıyılmış yeşillikler ve tuz eklenir. Hazırlanan harçla biberler doldurulur. Doldurulan biberlerin ağzı una bulanır ve biberler tepsiye dizilir. Üstleri kızarana değin fırında pişirilir.” (Taş ve Aksoy, 2020: 2579-2580).

Popara: “Malzemeler: 1 soğan, 1 buçuk bardak su ve 750 gr. bayat ekmek. 1 tatlı kaşığı tuz, 1 tatlı kaşığı kırmızı pul biber ve 250 gr. tereyağı (veya margarin), 1 yemek kaşığı salça. Hazırlanışı: Margarini eritilir ve içine ince kıyılmış olan soğan eklenerek pembeleşinceye kadar karıştırılır. Daha sonra tuz, biber ve salça eklenir. Su da ilave edilerek 5 dakika yüksek ateşte kaynatılır. Bayat ekmekleri bir kaba doğradıktan sonra, üzerine hazırlanan ürün gezdirilir” (Pomak Kültürü, 2007).

Brekunek (Bulamaç): “Malzemeler: 1 adet kuru soğan, 3-4 adet iri mantar (ne mantarı olduğu fark etmez), 1 adet domates, 2 yemek kaşığı un, sıvı yağ, tuz. Hazırlanışı: 1 baş soğan kavrulur, üzerine 1 adet domates rendelenip ilave edilir. Daha sonra mantarlar soyulup doğranarak tencereye ilave edilir ve bir iki yemek kaşığı un ilavesi yapılır. Un kavruktan sonra su eklenir. Su kaynamaya başladıkça koyu bir kıvam alır. Kaynadıktan sonra tuz kontrolü yapıp servis edilir” (Taş ve Aksoy, 2020: 2579).

Eski Türk yemeklerinde önemlilik arz eden Akıtmaç, Bulamaç, Keşkek, Höşmerim, Mantı, Samsa, Tutmaç gibi yemeklere Pomak mutfak kültüründe rastlanılır (Talas, 2005: 279). Eski Türkler ve Kıpçak Türkü olan Pomakların sıklıkla tükettikleri bulamaç yemeği, Kaşgarlı Mahmud’un Divan’ında ‘bula’ pişirmek anlamına gelmektedir (Eröz, 1977: 160).

“Höşmerim: Malzemeler: 15 gram tereyağı, 500 gram tuzsuz yağlı inek peyniri, 2 yumurta sarısı, 1 su bardağı un ve 750 gram toz şeker. Hazırlanışı: Peynir ve yumurta sarıları karıştırılarak tereyağı ilave edilir. Azar azar un eklenerek karıştırılır ve koyu bir kıvam alınca dek pişirilir. Daha sonra şeker eklenerek 10 dakika daha pişirilir ve üzeri için ise ceviz içi tercih edilir” (Pomaknews).

Pomak sofralarında “patates ve mısır unundan ya da dövülmüş buğdaydan bazen de nohut ve fasulyeden yapılmış çorba mevcuttur” (Gültekin, 2017: 253). Bunun yanı sıra “sabahları özellikle tarhana çorbası da içmektedirler” (Taş ve Aksoy, 2020: 2577). Tarhana çorbasına alternatif olarak kesme yufka yemeği de tercih edilir (Taş ve Aksoy, 2020: 2582). Tarhana çorbası ve de yufka Anadolu coğrafyasında yaygın olarak tüketilen yemeklerdendir (Talas, 2005:282). Ayrıca Eski Türklerde çiftçiye tarana ismi verilmektedir (Gökçalp, 1991: 299). Pomakların gündelik hayatta sıklıkla tükettikleri Borani yemeği, boran sözcüğünden gelmekte ve boran, “Harun Reşit’in sarayında bir Türk cariyesinin ismidir” (Gökçalp, 1991: 299).

“Tutmaç: Un, yumurta, tuz ve su karıştırılıp hamur haline gelene kadar yoğrulup ince ince kıyılır. Bir kaba konularak su, tuz ve tereyağı ilavesiyle pişirilip soğumaya bırakılır. İliyan yemeğe sarımsaklı yoğurt dökülerek tüketilir. Ayrıca bu yemeğe Karakoyunlular mutfağında da rastlanılır” (Eröz, 1991: 218).

Borani: “Malzemeler: 1 çay bardağı sıvıyağ, 1 çorba kaşığı tereyağı, 1 kilo ıspanak, 3 çorba kaşığı un, 1 çorba kaşığı salça, tuz, yoğurt, sarımsak ve su. Daha sonra 2 çay bardağı süt. Hazırlanışı: Tuzlu su kaynatılır ve ıspanaklar ufak parçalar halinde

tuzlu su içine atılır. 5 dakika sonra ıspanaklar çıkarılarak suyunun salması beklenilir. 1 çay bardağı sıvı yağ ile un pembeleşinceye kadar karıştırılıp kavrulur. Daha sonra buna süt ile su ilave edilir. Koyu muhallebi kıvamına geldiği vakit ıspanaklar eklenerek 1 dakika kavrulur. Üzerine sarmısaklı yoğurt eklenerek akışkan hale gelmesi sağlanır. Daha sonra salça tereyağıyla birlikte kırmızı toz biber veya pul biber, kuru nane ile yağ kavrulurak yemeğin üzerine dökülür” (Pomak Kültürü, 2007).

Pomaklar Mısır Kaşası, Süt Kaşası, Papuda (kuru börülce), Şumnu, Kapama yemeklerini sıklıkla tüketir. Ayrıca Pomakların Çeneçarpan, Ovmaç (Umaç) Çorbası, Osmanlı mutfağında da yer tutmuş Zirva ve Mutanca, Selanik ve Rodop göçmenlerine özgü Dızmana yemekleri Pomakların ve Balkan göçmenlerinin tükettiği yemekler olarak karşımıza çıkar. Ayriyeten “günümüzde yapımı unutulmuş Listo isimli bir mantı ve Kartina isimli otlu bir börek de vardır” (Saçılık ve Çevik, 2014: 635). Bunun haricinde Luçnik denilen soğanlı bir börek, sert bir hamurdan yapılan Pita ve çarşaf yardımıyla yapılan Çarşaf Böreği Pomak mutfağında sıklıkla yapılan yemeklerdir.

Dızmana: “Malzemeler: Yaş maya (40 gr.), 2 su bardağı ılık süt, 1 su bardağı ılık su, 1 Türk kahvesi fincanı sıvı yağ, 1 tatlı kaşığı şeker, 1,5 tatlı kaşığı tuz, alabildiği kadarıyla un; sos için 1 yumurta, 3 yemek kaşığı tereyağı, 5 yemek kaşığı yoğurt, 4 yemek kaşığı sıvıyağ, 1 tatlı kaşığı tuz, isteğe göre sade olabildiği gibi peynirli maydanozlu veya kıymalı da olabilmektedir. Hazırlanışı: Yaş mayayı bir kaba alınarak ılık süt, ılık su ve şeker eklenip 4-5 dakika bekletilir. Ardından sıvı yağı ve tuz ilave edip karıştırılır. Daha sonra un eklenip yumuşak bir hamur elde edilene kadar yoğurulur ve mayalanmaya bırakılır. Mayalanan hamur 4 parçaya bölünür ve her bir parça uzunlamasına rulo yapılarak 1 parmak kalınlığında kesilir ve kesilen parçalar yağlı tepsiye dizilir. Sos için ise, yumurta çırpılarak, diğer malzemelerle karıştırılır ve hazırlanan tepsinin üzerine dökülür. Hazırlanan börek önceden ısıtılmış 200 derecede kızarana kadar pişirilir” (Bahtiyar Sarı ve Tetik, 2019: 83-84).

Şumnu: “Malzemeler: Tavuk göğsü, 2-3 çorba kaşığı tereyağı, un, 1 avuç tel şehriye, 1 yumurta sarısı, 2 çorba kaşığı yoğurt, 1 diş sarımsak ve 4-5 bardak su. Hazırlanışı: Tavuk göğsü suda haşlanır ve ayrı bir tencerede un kavrulurak yavaş yavaş tavuk suyuna ilave edilir. Daha sonra tel şehriye ve küçük parçalara ayrılan tavuk eklenerek, sarımsak ilave edilir. Yumurta sarısı ile yoğurt çırpılıp eklenir ve en son karabiber ilave edilir” (Pomakajans, 2014).

Luçnik: 3 tane parmak kalınlığında yufka ile yapılır ve içerisine taze soğan, pul biber konulur. Karbonat ile hamur tutulur ve piştikten sonra üzerine yoğurt dökülerek tüketilir. Bu börekteki maksat acımtırak bir tat almaktır.

Çarşaf böreği: hamur yağ ile yağlanıp tabak büyüklüğünde çarşaf üstünde açılır. İç harcı olarak bulgur konulur ve çarşaf boyutuna gelecek şekilde hamur çekiştirilir. Daha sonra çarşafın katlanmasıyla hamurda katlanır ve fırına verilir. Bu börek çarşaf yardımı ile katlandığı için, çarşaf böreği adını almıştır.

Pita: Malzemeler: 1 sıvı yağ, 1 yoğurt, 1 yumurta ve 1 tatlı kaşığı karbonat, göz kararı un. Malzemeler el ile karıştırılıp yoğrulur ve poğaçaya hamuru gibi yumuşak olmaması gerekir. Hamur olduğu vakit çatal yardımı ile üzerinde delikler açılır, bunun sebebi pişirilirken kabukların kabarmasını önlemektir. Pişirildikten sonra üzerine yağ ve yoğurt konularak tüketilir. Ayrıca Pomakların çobrisa dediği tuz ve biber karışımı da üzerine serpilip yenmektedir.

“Pomaklar sebze olarak en çok patlıcan, yeşil fasulye, hayvan kabağı-kara kabak-yeşil kabak gibi isimlerle anılan Pomak Kabağını kullanmaktadırlar” (Saçılık ve Çevik, 2014: 633). Ayrıca “Pomak Türklerinin kendi tüketimleri için ürettikleri tek tarım ürünü, sofralarından neredeyse hiç eksik olmayan “kumpir” dedikleri patatestir” (Saçılık ve Çevik, 2014: 230).

Kadınlar ev ekonomisine katkı sağlamak için evlerinde salça, kuskus, kesme, tarhana, turşu ve peynir gibi ürünler hazırlayarak kasabalarda veya köyde kurulan pazarlarda yaptıkları ürünleri satmaktadırlar (Kırçıl, 2016: 84). Pomaklar’ın Ramazan ayı uyguladıkları hoca gezeği diye adlandırılan gelenekleriyle, hiçbir namazı kaçırmayan erkeklere aileler iftar için camilere sırayla yemek götürür (Gültekin, 2017: 263).

Pomakların yemek ve mutfak kültürü incelendiğinde eski Türkler ile benzer ürünleri tükettikleri ve benzer yemekleri yedikleri görülmüştür. Zihniyet ve kültürel kodlar içerisinde bulunan Türklük bilincine yemek ve mutfak ortaklığı örnek verilebilir. Nitekim eski Türklerin hayatının her safhasında yemekli ziyafetler verilmektedir, bu duruma Pomaklarda da rastlanılır. Pomakların sıklıkla tükettiği Höşmerim, Yörüklerin meşhur tatlılarından, aynı şekilde Tutmaç, Akıtmaç, Bulamaç, Keşkek, Buğday Çorbası, Kaygana da bu duruma örnek verilebilir (Eröz, 1977: 160-161; Eröz, 1991: 168-217).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Toplumsal kimliği yansıtan en önemli unsurlardan biri yemek kültürüdür. Toplumun tarihini, coğrafi özelliklerini, yaşam biçimi ve değerler yemek kültürüyle gözlemlenebilir. Ayrıca toplumlar yemek alışkanlıklarıyla birbirinden farklılık gösterir, bu farklılık kültürler arası zenginliğin parçasıdır. Bu bağlamda yemek kültürü toplumsal dayanışmayı güçlendiren, geçmişle bağları koruyan ve nesiller arası sözlü kültür aktarımı sağlayan bir araç görevi görür.

Pomakların yemek kültürü, tarihsel süreç boyunca süregelen yaşam tarzlarını ve doğayla uyum içinde olan yaşam felsefesini aktarır. Pomak mutfağının 93 Harbi diye anılan Balkan Savaşları neticesiyle ‘eldeki ürünleri en verimli şekilde değerlendirmesi’ ve de yemeklerde temel malzeme olarak doğal, yerel malzemeler kullanması, Pomak mutfağında israfın hoş karşılanmadığının göstergesidir. Pomak mutfağın özgünlüğü ve israf önleme çabaları, yemeğin farklı evlerde farklı tariflerle hazırlanmasında ve de sürekli olarak yenilikçi yöntemlerle dönüştürülmesinde kendini gösterir. Örneğin bir yemeğin arta kalanı veya malzemesinde yapılan küçük değişiklikler neticesiyle farklı tatlar yaratılması, Pomakların mutfak kültüründeki yaratıcılığının göstergesidir. Eldeki imkanlar neticesi ile yemekler yalancı ismi ile yeniden ele alınır: Kapama yemeğinin pirinç yerine kuskus ile veya et yerine patates kullanılması ya da önceki gün yapılan yemeğin kalanı ile yeni tatlar çıkarılması Pomak mutfağının yenilikçi ve adaptasyon becerisini göstermektedir.

Pomak mutfağındaki bazı ürünlerin çeşitliliği, köy halkının yapmış olduğu avcılık ile şekillenmiştir. Ördek, kaz ve tavşan etinin yaygın olarak kullanılması ve neredeyse her yemekte kullanılması, bir toplumun yaşam biçiminin mutfağa yansımalarının en belirgin özelliğidir. Kırklareli çevresinde yaşayan Pomakların mutfak kültürlerinde avcılığın izlerine rastlanılır ve bu bölgede ördek, kaz ve tavşan eti sıklıkla tüketilmektedir. Öyle ki, ördek eti sadece ana yemeklerde değil, ördekli börek gibi farklı tariflerde de kullanılır. Pehlivan köy’de yaşayan Pomaklar ise kapama yemeğini genellikle tavşan etiyle yapmayı tercih etmektedir. Bunun yanı sıra, Pomak mutfağında ördek çorbası ve tavşanlı tarhana gibi geleneksel lezzetler de önemli bir yer tutar. Pomak yemeklerinin çoğu halen köylerde yapılmaktadır, özellikle Kaşa ve Tikvenik sıklıkla tercih edilen yemeklerdendir. Pomakların yemek kültürü içerisinde bir önceki gün yapılan yemeklerin ziyan olmaması yatmaktadır ki bir başka yemekten farklı malzemeler eklenerek yepyeni bir yemek oluşturulur, böylelikle israfın önüne geçilir.

Makale literatüre katkı sağlamak ve de unutulmuş Pomak kültürünü bir nebze bile olsa unutulmamasını gaye edinmiş bir çabanın ürünüdür, nitekim Pomak kültürünü konu edinen çalışmaların çoğu incelenmiş ve gerekli görülen yerler örnekleriyle detaylandırılmıştır. Pomaklar üzerine çalışma yapan ve ortak gayede birleştiğimiz bilimdaşlarımızın her bir eseri ilgililerin istifade edilmesini beklemektedir. Geniş bir tarihi ve kültürü olan Pomakların yemek kültürü bu ve benzeri çalışmalarla desteklendiği vakit, geleneksel sözlü kültürün kaybolmasına engel olacağı gibi literatüre de katkı sağlayarak, yeni çalışmaların doğmasına vesile olacaktır.

KAYNAKÇA

Açikel, M. (2019). Kırklareli/Pehlivanköy Pavli Panayırının İşlevsel Çözümlemesi (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. 31003.

Alp, İ. (1990). *Belge ve Fotoğraflarla Bulgar Mezalimi (1878-1989)*. Trakya Üniversitesi Yayınları.

Bahtiyar Sarı, D., & Tetik, N. (2019). Gastronomi Turizmi Kapsamında Bulgaristan Göçmenlerinin Yemek Kültürü. *Anasay(8)*, 73-88. <https://doi.org/10.33404/anasay.521996>.

Beşirli, H. (2023). Yiyecek ve Mutfakın Toplumsal Görünümleri – Yemek ve Mutfak Tipolojisi Çalışması. *Toplum Ve Kültür Araştırmaları Dergisi(11)*, 45-62. <https://doi.org/10.48131/jscs.1261843>.

Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedi, (1993). (Cilt 18). Milliyet.

Büyük Ansiklopedi, (1991). (Cilt 3). Milliyet.

Çalışkan, V. (2019). Modern Fuarlar ve Festivaller Arasında Giderek Kaybolan Organizasyonlar: Geleneksel İlçe ve Köy Panayıruları. *Milli Folklor Dergisi*, 16(121), 65- 80.

Çetinbaş, U. (2023). Maniheizm: Antik Düalizmin İzleri. *Söylenti Dergisi*. <https://www.soylentidergi.com/maniheizm-antik-dualizmin-izleri/>.

Çetinbaş, U. (2024). Asırlık Bir Gelenek Pavli (Pehlivanköy) Panayırını. *Uluslararası Toplumsal Bilimler Dergisi*, 8(3), 172-228.

Demirgöl, F. (2018). Çadırdan Saraya Türk Mutfakı. *Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi (International Journal of Turkic World Tourism Studies)*, 3(1), 105-123.

Dede, A. (2004). *Batı Trakya Türk Folkloru*. Trakya'nın Sesi Yayınları.

Eröz, M. (1991). *Yörükler*. Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.

Eröz, M. (1977). *Türk Kültürü Araştırmaları*. Kutluğ Yayınları.

Yetiştii, O. (2016). Pomak Kültüründe Hıdırellez ve Mani Söyleme Geleneği. *Fikir Sanat ve Edebiyatta Töre*, 59-61.

Gök, İ., & Varol, E. (2022). Balkan Göçmenlerinin Sofra Kültürü: Tekirdağ Malkara Örneği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(2), 345-358.

Gizerler, M. (1998). *Edirne'de Mutfak Kültürü*. Türkiye İş Bankası Kültür ve Sanat Dergisi, 93(3), 73-79.

Gökalp, Z. (1991). *Türk Uygarlığı Tarihi*, (Haz. Y. Çotuksöken). İnkılâp Kitabevi.

Güzel, Ö., & Akyurt Kurnaz, H. (2023). Anadolu'da Kültürel Mirasını Koruyan Pomaklar: Sosyo-Kültürel Yaşantıları Üzerine Bir Araştırma. *Milli Folklor Dergisi*, c. 18, sy. 137, 2023, ss. 199-13, doi:10.58242/millifolklor.1058925.

Gültekin, A. (2017). XIX.-XX. Yüzyıllarda Pomak Türkleri (Doktora Tezi). Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı. 10177192.

İlban, M. O., Güleç, E., Çolakoğlu, F., & Karabıyık, Ş. (2021). Türkistan'dan Günümüze Türk Mutfak Kültürünün Gelişimi: Geleneksel Türk Mutfağının Günümüz Yeme-İçme Alışkanlıklarındaki Yeri. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 127(251), 269–288.

Kırtıl, M. (2016). Pomaklar Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Kırklareli Örneği (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı.

Mertol, H., Özgür, H., Kaya, N. G., Urfaloğlu, M. (2021). Kültürel Coğrafya Açısından Pomak Halk Kültüründe Doğum Öncesi ve Doğum Sonrası Gelenekler ve İnanışlar. *19 Mayıs Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(4), 895-910. <https://doi.org/10.52835/19maysbd.1048646>.

Memişoğlu, H. (1999). *Balkanlarda Pomak Türkleri*. Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.

Pelin, M. (2020). Edirne'de Pomak Halk Kültürü (Yüksek Lisans Tezi). Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balkan Çalışmaları Anabilim Dalı.

Pelin, M. (2021). Edirne'de Pomak Doğum Adetleri Üzerine Bir İnceleme. *RumeliDE Dil Ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*(24), 755-770. <https://doi.org/10.29000/rumelide.995429>.

Pomak. (2007, Mayıs 20). Pomak Kültürü: Pomak Mutfahi. Pomak Kültürü. <https://pomakkulturu.blogspot.com/2007/05/pomak-mutfahi.html>.

Pomakajans, (2014). Mutfak. Geliş tarihi 08 Aralık 2024, gönderen <https://www.pomakajans.com/mutfak/>.

Pomak yemekleri – Trakya Gezi. (2019, Ocak 10). <https://www.trakyaagezi.com/tag/pomak-yemekleri/>.

Pomak Mutfağı. (t.y.). Pomak Haber Ajansı. Geliş tarihi 09 Aralık 2024, gönderen <https://pomaknews.com/category/pomak-halki/pomak-mutfagi/>.

Sevinç, B. (2022). Balıkesir – Gönen İlçesi Kocapınar Köyü (Mahallesi) Aba ve Şilte Dokumaları. *Hars Akademi Uluslararası Hakemli Kültür Sanat Mimarlık Dergisi*, 5(Özel Sayı 3), 384-399.

Şahin, H., Baştürk, Ş., & Durmaz, G. (2022). İki Dilli Halklardan Bursa Pomaklarının Kullandığı Türkçe Üzerine. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(42), 281-307. <https://doi.org/10.21550/sosbilder.1004479>.

Taş, D., & Aksoy, M. (2020). Edirne'nin Sınır Köylerinde Yaşayan Pomak ve Muhacirlerin Yemek Kültürü Üzerine Bir İnceleme. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 8(4), 2565-2587.

Talas, M. (2005). Tarihi Süreçte Türk Beslenme Kültürü ve Mehmet Eröz'e Göre Türk Yemekleri. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*(18), 273-283.

Utandır Karaduman, A. (2023). Sosyolojik Bir Olgu Olarak Yemek: Yemek ve Toplumsal Anlamı. *Asia Minor Studies*, 11(1), 107-115. <https://doi.org/10.17067/asm.1215302>.

Yalcin, M. Türk Yemek Kültür Mirasının Coğrafyası, Kaynağı ve Evreleri. *Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi* (8), sy. 2 (Aralık 2023): 128-42. <https://doi.org/10.56252/turktarars.1317517>.

Yozmerdivanla, A. A. (2015). Pomak Müslüman Kimlik ve Aidiyetinin Sosyolojik Analizi: Bulgaristan Örneği (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü, Ortadoğu Sosyolojisi ve Antropolojisi Anabilim Dalı.

Yıldırım Saçılık, M., & Çevik, S. (2014). Pomak Yemek Kültürünün Yaşayan İzleri: Bir Sözlü Tarih Çalışması. 3. *Disiplinler Arası Turizm Araştırmaları Kongresi Bildiri Kitabı* (N. Kozak & O. E. Çolakoğlu, Eds.), 628-638.

Zafer, Z. (2001). Pomak Türklerinin Nişan ve Düğün Geleneği. *Erdem*, 13(39), 569-588.

Zelengora, G. (2017). *Türkiye'deki Pomaklar* (Z. Zafer, Çev.). Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Milli Kültür Araştırmaları Dergisi (MİKAD) / Cilt 9 - Sayı 1

Sorumlu Yazar: Doç. Dr. İlhama AĞAZADE, Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi Nizami Gencevi Adına Edebiyat Enstitüsü, lahmadova@inbox.ru

ORCID ID: 0000-0002-2452-2060

Atıf: Ağazade, İ. (2025). Zahid Khalil'in Çocuk Şiirleri, Milli Kültür Araştırmaları Dergisi, 9 (1), s. 69-78.

Gönderim ve Kabul Tarihi: 10 Şubat 2025 / 16 Mayıs 2025

Araştırma Makalesi

ISSN: 2587-1331

DOI: 10.55774/mikad.1637246

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/mikad>

ZAHİD KHALİL'İN ÇOCUK ŞİİRLERİ

Öz

Azerbaycan çocuk edebiyatının önemli isimlerinden biri olan Zahid Halil, eserlerinde çocukların dünyaya bakış açısını şekillendirmeye ve estetik duyarlılıklarını geliştirmeye büyük önem verir. Şiirlerinde millî değerler, vatan sevgisi, doğaya bağlılık ve ahlaki terbiye gibi konular ön plandadır. Canlı ve imgelerle zenginleştirilmiş dili, yalın ve ahenkli yapısıyla dikkat çeker.

Şairin şiirlerinde çocukların hayal gücünü besleyen metaforlar, benzetmeler ve tekrarlar önemli bir yer tutar. Onun üslubu, çocukların dünyasını anlamayı kolaylaştırırken, onlarla güçlü bir bağ kurmayı da sağlar. “Denize akşam düşer”, “Torağaylar öter”, “Damcılar”, “Kür Nehri”, “Çınar”, “Çimen”, “Keklik” gibi şiirlerinde çocuk duyarlılığı ön planda tutulmuş, eğlenceli anlatımıyla küçük okurların ilgisini çekmiştir.

Zahid Halil, Azerbaycan kültürü, tarihi ve doğasına olan sevgisini eserlerine yansıtarak çocuk edebiyatını zenginleştirmiş ve yeni bir aşamaya taşımıştır. Bu makalede, onun çocuk şiirlerindeki temel temalar ve sanatsal ifade biçimleri incelenerek, edebiyattaki yeri ve önemi ele alınmaktadır.

Anahtar kelimeler: Çocuk şiiri, doğa, vatan, güzellik.

ZAHİD KHALİL'S CHILDREN'S POETRY

Abstract

Zahid Khalil, as one of the prominent figures in Azerbaijani children's literature, places great emphasis on shaping children's worldview and developing their aesthetic sense through his works. His poetry covers themes such as national values, patriotism, love for nature, and moral upbringing. His poems are distinguished by vivid and imaginative language, easily comprehensible poetic structures, and musicality.

Zahid Khalil's works widely incorporate metaphors, similes, and repetitions that enhance children's imagination. His poetic style enables a deeper understanding of the children's world and fosters closer communication with them. In poems such as “Evening Falls to the Sea”, “The Toragays Are Singing”,

“Raindrops”, “The Kura River”, “The Plane Tree”, “The Meadow”, “The Partridge”, the poet successfully captures children's sensitivity, combining an engaging narrative with elements of playfulness. While rooted in the rich traditions of Azerbaijani children's poetry, his works also align with the demands of the modern era.

This article provides a detailed analysis of the themes and artistic expression techniques in Zahid Khalil's children's poetry, highlighting his significance in Azerbaijani literature.

Keywords: Children's poetry, nature, homeland, beauty

GİRİŞ

Poeziya uşaqların ruhsal və intellektual inkişafına əhəmiyyətli təsir göstərir, onlara mədəni-əxlaqi dəyərlər aşılayır, maraqlarını cəlb edir və əyləncəli bir şəkildə öyrənməyə kömək edir. Bu səbəbdən, poeziya uşaqla ünsiyyətin və təlim-tərbiyənin mühüm vasitələrindən biri kimi qəbul edilir. Azərbaycan uşaq poeziyası zəngin və çoxşaxəli bir inkişaf yolu keçmişdir. Tarixən şifahi xalq ədəbiyyatının bir hissəsi kimi formalaşan uşaq ədəbiyyatı XIX əsrdə yazılı poeziyada özünəməxsus yer tutmağa başlamışdır. XX əsrin əvvəllərindən etibarən Rəşid bəy Əfəndiyev (1863-1942), Seyid Əzim Şirvani (1835-1888), Abdulla Şaiq (1881-1959), Abbas Səhhət (1874-1918), Mirzə Ələkbər Sabir (1862-1911) kimi şairlər uşaqlar üçün bədii nümunələr yaratmış, bu sahənin əsasını qoymuşlar. Füzuli Əsgərli yazırdı: “XIX əsrin sonu və XX əsrin ilk onilliyində ümumi milli ədəbiyyatda, o cümlədən, uşaq ədəbiyyatında gedən mütərəqqi proseslər yeni bir inkişaf mərhələsinin başlanğıcı oldu. Bunun bir sıra köklü səbəbləri vardı: milli maarifçilik ideyalarının geniş yayılması, mütərəqqi məktəblərin kəmiyyət baxımından artması, milli dərslərin yaranması” (Əsgərli, 2009: 48). Sovet dövründə uşaq poeziyası geniş yayılaraq yeni mərhələdə inkişafını davam etdirmişdir. Səməd Vurğun (1906-1956), Rəsul Rza (1910-1981), Mikayıl Müşfiq (1908-1938), Mirvarid Dilbazi (1912-2001), Əhməd Cəmil (1913-1977), Mikayıl Rzaquluzadə (1905-1984), Mədinə Gülgün (1926-1991), Hüseyn Arif (1924-1992) kimi şairlər uşaq poeziyasının inkişafında mühüm rol oynamışdır. Onların yaradıcılığında vətənpərvərlik, əxlaqi dəyərlər, təbiət sevgisi və sosial mövzular ön plana çıxmışdır. Bədirxan Əhmədli yazır: “Azərbaycan poeziyası özünün minillik inkişaf yolunda daim dəyişmiş, yeniləşmişdir; bu yeniləşməni zaman-zaman sənətə gələn yeni düşüncə tərzini və yenilikçi qüvvələr təmin edib” (Əhmədli, 2015: 28). Bu baxımdan demək olar ki, müstəqillik dövründə yaranmış Azərbaycan uşaq poeziyası ənənəvi mövzularla yanaşı, azadlıq, milli hiss, vətənpərvərlik, 20 Yanvar faciəsi, şəhidlik, müharibə və s. kimi yeni istiqamətlər də qazanmışdır. İlyas Tapdıq, Teymur Elçin, Tofiq Mahmud, Xanımana Əlibəyli, Hikmət Ziya, Fikrət Sadıq, Məstan Günər, Zahid Xəlil, Qəşəm İsabəyli, Ələmdar Quluzadə, Rafiq Yusifov, Sevinc Nuruqızı kimi müasir dövrün şairləri uşaqların maraqlarına, düşüncə tərzinə uyğun əsərlər yazmağa başlamışlar. Zahid Xəlil Azərbaycan uşaq poeziyasında mühüm yer tutan, klassik ənənələri qoruyaraq onu yeni üslubla inkişaf etdirən şairlərdən biridir. Əsərləri mövzu baxımından rəngarəng, üslub baxımından isə orijinal və təsirlidir. Onun yaradıcılığı müasir uşaqların maraq və ehtiyaclarını nəzərə alaraq formalaşmış, həm əyləndirici, həm də tərbiyəvi xarakter daşmışdır. Bu baxımdan, Zahid Xəlil Azərbaycan uşaq poeziyasının inkişafında fərqli üslubu və təsirli bədii dili ilə xüsusi mövqeyə malikdir.

Uşaq poeziyasında təbiət mövzusu çox önəmlidir, eyni zamanda vətənpərvərliklə sıx əlaqəlidir. Bu mövzunu araşdırmaq üçün Zahid Xəlilin uşaq dünyasını anlamağa və ifadə etməyə kömək edən keyfiyyətlərlə cilalanmış poeziyası geniş material verir. Ana yurdun tarixi və mədəni dəyərlərini poetik dilə çevirən şair vətəni insanın ruhunun bir parçası kimi görür və vətənə olan sevginin əvəzsiz olduğunu vurğulayır. Onun şeirlərində Vətən yalnız coğrafi bir məkan deyil, həm də milli kimliyin, tarixin və mədəniyyətin simvoludur. “Dənizə axşam düşür”, “Torağaylar oxuyur”, “Damcılar”, “Kür çayı”, “Çinar”, “Çəmən”, “Kəklik” kimi şeirlər uşaqlarda yurdun gözəlliklərinin tanıtılmasına, mövsümi dəyişikliklər, ətraf aləm haqqında bilgilərin əlvan düşüncə və emosiyalarla təqdiminə imkan yaradır, vətənin təbii

sərvətlərinə, milli simvollarına, tarixi zənginliyinə hörmət formalaşdırır, kiçik oxucu və ya dinləyicini ölkənin gələcəyinə faydalı vətəndaş kimi yetişdirir.

1. Zahid Xəlilin ilk şeirləri

Zahid Xəlilin çap olunmuş ilk kitabı olan “Uçan çiraqlar”da yer alan süjetli şeirlər uşaqların xəyal və fantaziya ilə zəngin duyğu dünyasına yeni çalarlar gətirir. “Yalançı İmran”, “Dələ”, “Ay dənizə düşmüşdür”, “Qırxbuğum”, “Qarışqalar”, “Göbələk”, “Gicitikan”, “Çobanyastığı”, “Çəmən” və s. şeirlərdə həyatın müxtəlif aspektləri və canlıların əhəmiyyəti barədə bilgiler verilir; bu şeirlər vasitəsilə uşaq üçün yeni bir dünyaya qapı açılır. Məsələn, müəllifin “Gicitikan” adlı şeirində bitkilər dünyasının xüsusiyyətləri poetik təsvirlərlə təqdim olunur:

Hasarların dibində
Gördüm tala-taladı.
İstədim yığım onu,
Əllərimi daladı.
Uşaqları incitmə
Ay davakar, gicitkan,
Tikanların var deyə
Niyə lovğalanırsan? (Xəlil, 2008a: 87)

Bu misralarda şair gicitikanı **uşaq dili ilə, bədii və oyunsal üslubda** təqdim edərək həm təbiət müşahidəsini, həm də **əxlaqi bir mesajı** — ehtiyatlı olmaq, zahiri gözəlliyə aldanmamaq, başqasını incitməmək fikrini uşaq şeiri çərçivəsində ifadə edir. Tədqiqatçı Aydın Hacıyev “Uçan çiraqlar” kitabını belə qiymətləndirir: “1960-cı illərin sonlarından etibarən müntəzəm dərc olunan Zahid Xəlil, ilk qələm təcrübələri ilə seçilməyi bacardı. Hər dəfə şair didaktizmdən uzaq duraraq, maraqlı və rəngarəng mövzularda yazaraq kiçik oxucularını sevindirirdi. Bitki, kol və heyvanların xüsusiyyətlərini qabardan bu şeirlər əsasən 7, bəzən isə 3, 4, 5 və ya 6 hecadan ibarət olduğu üçün yadda saxlanması asan idi” (Hacıyev, 1970: 6).

Başqa bir tədqiqatçı - Dursun Məmmədov isə “Uçan çiraqlar” kitabında yer alan “Tez gəl buzov”, “Bulaqlar donmur”, “Telefon”, “Sevinc və İlqar” kimi şeirləri nəzərdə tutaraq yazırdı: “Qeyd etmək lazımdır ki, kitabdakı bəzi şeirlər müasir uşaq poeziyasının və müəllifin öz səviyyəsindən aşağıdır. Bu şeirlərdə müəllif sözcülüyə qaçmış, necə deyərlər, “dərs deməyə” çalışmışdır” (Məmmədov, 1969: 5).

Yaradıcılığını yaxından izlədikdə aydın olur ki, sonrakı illərdə Zahid Xəlil təkcə uşaq şeiri yazmaqla kifayətlənmir, həm də uşaq ədəbiyyatını dərinlən tədqiq obyektinə çevirir, araşdırır, öyrənir, yeniliklərdən bəhrələnir. Bunu nəzərdə tutan Teyyub Mənsimoğlu yazır: “Zahid Xəlilin şeirlərindəki poetik fikir tutumu bədii vasitələrlə daim cilalanır, zənginləşir, balaca oxucuları ilə ara məsafəsini daha da yaxınlaşdırır. Bu yadda qalan cəhət şairin iriili-xırdalı şeirlərinin başlıca qayəsini təşkil edir” (Mənsimoğlu, 2000: 341).

2. Təbiətə dair düşüncələr

Təbiət poeziyanın ilham qaynağı və dərin mənaların ifadə olunduğu bir yer kimi bütün dövrlərin şairlərinin əsərlərində əksini tapır. Ümumilikdə, poeziyada bu mövzu həm estetik, həm də fəlsəfi bir zənginlik təqdim edir və sənətkarlar bu zənginliyi fərqli cəhətlərdən ifadə edərək oxucuya müxtəlif təcrübələr və düşüncələr bəxş edirlər. Tədqiqatçılar ədəbiyyatımızda təbiət mövzusunun belə geniş yayılmasını bir az da gözəl vətənimizin rəngarəng relyefi ilə əlaqələndirirlər. Zahid Xəlil ətraf aləmin estetik dəyərini və onun təkrarsız gözəlliklərini tərənnüm edə bilir. Onun şeirlərində çiçəklər, ağaclar, çaylar, dağlar və s. poetik bir dil ilə

canlı və möcüzəvi şəkildə təsvir olunur. “Kür çayı”, “Ləpələr”, “Külək və mələk”, “Günəş və nar”, “May”, “Nərə çəkdi dalğalar”, “Yay”, “Dənizə axşam düşür”, “Uşaqların səhvi”, “Qar”, “Günəş”, “Gecə”, “Göy qurşağı”, “Ulduz”, “Cığır”, “Payız”, “Payızın payı”, “İydə”, “Qazayağı”, “Gilas”, “Gicitikan”, “Qanqal”, “Baldırğan”, “Çaşır”, “Quşəppəyi”, “Çinar”, “Çəmən”, “Zoğal”, “Qora”, “Çobanyastığı”, “Sörgəçiçəyi”, “İnciçiçəyi”, “Qaymaqçiçəyi”, “Qantəpər”, “Lalə”, “Keçisaqqal”, “Cincilim”, “Boranı” və s. nümunələrdə həyatın müxtəlif məqamları, fəsillərin özünəməxsusluğu, təbiətə dair duyğuların incə və dərin təsvirlərlə əksi sərgilənir. Hər bir şeir oxucunu bu gözəllikləri hiss etməyə və qiymətləndirməyə dəvət edir. Maraqlı və təsirli bənzətmələr əsasında qələmə alınmış “Çinar” şeirində olduğu kimi. Şeirdə çinar ağacının əzəməti və insanlarla olan mənəvi əlaqəsi gözəl bir şəkildə tərənnüm edilir. Belə ki, şair çinarı bir çox fərqli məziyyətləri ilə insanlara bənzədir, onun həm güclü, həm də qoruyucu olduğunu vurğulayır. Çinar millət sevgisinin və milli qürurun ifadəsi kimi təqdim olunur:

Çinar insan kimidi,
Beş barmaqlı yarpağı
Kökü dərinə gedir
Möhkəm tutur torpağı.
Min ildən çox yaşayır.
Deyirlər bu çinarlar.
Onların sinəsində
Əsrlərin sirri var.
Analar oğullara
Çinar boylum deyirlər.
Çinarla fərəhlənib
Oğula öyünürlər.
Mənim yurdumdan başqa
Söylə görüm harda var?
Çinar kimi oğullar,
Oğul kimi çinarlar (Xəlil, 2008 b: 180).

Zahid Xəlil təbiət mövzusunda əxlaqi tərbiyə, saf hisslər, əməli fəaliyyət üçün geniş imkanlar görür. Odur ki, yazır: “Təbiətin dili var / Düşündürür hər kəsi” (Xəlil, 2008 a: 205).

3. Zahid Xəlil yaradıcılığında quşlar

Uşaqlara yönəlik müasir poeziyada quşlar təbiətin gözəlliyini və möcüzələrini göstərmək üçün tez-tez istifadə olunan obrazlar sırasındadır. Quşlar çox vaxt azadlıq və ümidi simvolizə edir, "yüksəlmək" arzusu aşılayır, bu da uşaqların inkişafı üçün mühüm bir motivasiya ola bilər. Kiçik canlıların metaforik təqdimi Zahid Xəlilin "Torağaylar oxuyur" kitabında da görsənir. Şair quşların müxtəlif yönlerini sadə bir tərzdə, eyni zamanda böyük sövqlə bədiiləşdirir. “Arı və kəpənək”, “Bildirçin”, “Qırqovul”, “Hacıleylek”, “Bülbül”, “Kəklik”, “Cüllüt”, “Kəpənəklər”, “Qaranquş”, “Qartal”, “Şanapipik”, “Torağaylar oxuyur”, “Ağacdələn”, “Hörümçək və mozalan”, “Sərçələrin nəgməsi”, “Tut-bit”, “Durnalar”, “Uçağan böcək”, “Qızıl qaz”, “Tovuz quşu”, “Qırğılar”, “Qağayılar”, “Sona”, “Qutan”, “Sərçə və şar” və s. şeirlərdə “quşların həyat tərzini, onların yaşama xüsusiyyətləri ayrı-ayrılıqda izah edilir. Bu, oxucuda quşların müqayisəsi üçün geniş imkan yaradır” (Rəsulzadə, 1977: 7).

“Kəklik” şeirində olduğu kimi:

Qovduq
Yorduq
Kəkliyi.
Quyruğu

Yoluq
Kəkliyi.
Üstünün
Naxışları
Çaylağın daşı kimi
İçməyə
Su axtarır
Duru göz yaşı kimi (Xəlil, 2008 a: 49).

Kitaba "Torağaylar oxuyur" adının verilməsi də təsadüfi başlıq hesab edilməməlidir, torağaylar ətraf aləmin səsləli və ritmik varlıqlarıdır, bu da kitabın ümumi qayəsini və şairin münasibətini əks etdirir:

Bahar gəldi, bahar gəldi,
Şəlalələr çəkdi haray.
Quşlar uçdu dəstə - dəstə,
Quşlar uçdu alay - alay.
Çöllər bahar həvəsiylə
Həzin - həzin səslənəndə,
Bir quş verdi torpağa hay.
Bunu görən başqa quşlar
Ona ad qoydu: "Torağay"!
İlk baharın gəlişinə
Torağaylar nəğmə dedi.
Torağaylar bu torpağın
Quşa dönmüş nəğməsidə... (Xəlil, 2008 a: 41).

Kitabın adını daşıyan bu şeir ("Torağaylar oxuyur") onun əsas ideya-estetik istiqamətini özündə cəmləşdirir. "Torağaylar oxuyur" kitabına daxil edilən bədii parçalardan da görüldüyü kimi, Zahid Xəlil təbiətdəki hər kiçik canlıya böyük maraq və diqqət göstərən bir şairdir. Bütün bunlar onun həyatın müəyyən mənalərini açmaq, təbiətin harmoniya və gözəlliyini, həmçinin insanın təbiət və cəmiyyətlə uyğunluğunu izah etmək üçün seçdiyi simvollarıdır. Təbiət şairin düşündürmə vasitəsi kimi istifadə olunur. Bu cür nümunələr əsasında uşaqlar həyatın müxtəliflikləri ilə tanış olmaqla yanaşı, yeni məlumatlar alır, həm də müəyyən mənada ətraf aləmi dərk etməyə başlayır və daha böyük dünyagörüşü qazanırlar. Şeirləri oxuyan hər bir uşaq şairin verdiyi mesajları rahatlıqla anlaya bilər. "Torağaylar oxuyur" kitabı çapdan çıxan dövrdə onun haqqında müsbət ədəbi rəy formalaşmışdı. Hələ o zaman uşaq ədəbiyyatının tanınmış araşdırıcısı Qara Namazov yazırdı: "Burada ("Torağaylar oxuyur" kitabı nəzərdə tutulurdu) həm xalq ədəbiyyatının ənənələrinə, həm də klassik şairlərimizin şeir yolunun davamına, həm də müasir rus və Avropa ədəbi ənənələrinə rast gəlirik" (Namazov, 2007: 360). Zahid Xəlil yaradıcılığında yeni bir mərhələnin başlanğıcı hesab olunan "Torağaylar oxuyur" kitabı bu gün də uşaq poeziyasının seçilən nümunələrindəndir.

4. Zahid Xəlil yaradıcılığında rənglər silsiləsi

Zahid Xəlilin "Ağ", "Mavi", "Qırmızı", "Narıncı", "Yaşıl" şeirləri rənglərin insan həyatındakı və təbiətdəki rolunu poetik bir dillə təsvir edən əsərlərdir. Bu şeirlər vasitəsilə şair rənglərin müxtəlif mənalərini ön plana çıxarır. Adlarından da bəlli olduğu kimi, hər bir şeir fərqli rəngin yaratdığı hissələri, xatirələri və təəssüratları təsvir edir. "Yaşıl" şeirində olduğu kimi:

Türkün ana dilində
Yaşıl – cavan deməkdir.
Yaşıl – meşə, yaşıl - çöl,

Yaşıl – orman deməkdir.
Hər il bahar gələndə
Yaşıllaşır təpələr.
Elə bil ki, günəş də
Yerə yaşıl səpələr.
Ətrafına yaxşı bax,
Seyr elə yaşıl bağı (Xəlil, 1972: 7).

Yazıçı Allahverdi Eminov “Rənglərin dünyası”nı belə xarakterizə edir: “Mən rəngləri tanıyıram” (1972) kitabı “Rənglər, çiçəklər və böcəklər” silsilə şeirləri ilə açılır. Şair oxucusunu düşündürməyə səy edib. “Çəmən xalı”, “Uçağan böcək”, “Gecə”, “Göy qurşağı” kimi şeirlərdə mühakimə yürüdən, müqayisə edən uşaqlardır. “Meşədəki teleqramlar” silsiləsində heyvanların simasında uşaqlar tərbiyəvi fikirlərlə üzləşirlər. Alleqorik səciyyəli bu şeirlərdə qüvvətli və zəif heyvanlar danışır. “Ayının teleqramı”nda, “Canavarın teleqramı”nda vəhşilik, zorakılıq üstündür. “Dovşanın teleqramı”nda, “Atəşböcəyinin teleqramı”nda zəiflik, kimsəsizlik duyulur, psixoloji vəziyyət oxucunu həyatın ondan uzaq cəhətlərini xatırladır. “Dəcəllər” silsiləsində heyvanların danışığından lovgalıq, təkəbbürlük, başqalarına etinasızlığın pis keyfiyyət olduğu görünür. Kitabda müəllifin müxtəlif mənzum nağılları da toplanıb: “Qara qulaq, ağ küçük”, “Çütcü və pələng”, “Sıfırın nağılı”, “Mən tülküyəm”. “Mən rəngləri tanıyıram” kitabında aşağı səviyyəli əsərlər də yox deyildir: “Ay Vüqar”, “Afətin kuklası”, “Qatar” və s. “Arılar”, “Cincilim”, “Palma”, “Yuvalar”, “Qırğılar”, “Çəpiş”, “Balıq və qarmaq” şeirlərində, “Sıfırın nağılı” və “Mən tülküyəm” nağıllarında maraqlı, yaddaqalan hadisələrdən danışılır” (Eminov, 1972: 5).

5. Uşaq poeziyasında ritm

Uşaq poeziyasının ən əsas xüsusiyyətlərindən biri onun ritmik quruluşudur. Ritm və qafiyələr uşaqların diqqətini cəlb edir və şeirə axıcılıq verir, daha cazibədar və yadda qalıcı edir. Bu xüsusiyyət Zahid Xəlilin uşaq şeirləri üçün xarakterikdir. Yaz mövsümünün gətirdiyi canlılığı tərənnüm edən “Çəmən” şeirinə diqqət edək:

Bizim bağçamıza
Bir çəmən düşüb.
Sürüşüb baharın
Çiyindən düşüb.
Düzü başdan - başa
Tərifdir çəmən,
Quzu tükü kimi
Zərifdir çəmən (Xəlil, 2008 a: 100).

Şair təbiətə bir sənət əsəri kimi yanaşır və bu gözəllikdən ruhsal bir təcrübə çıxarır, uşağın düşüncələrini, emosiyalarını və həyatın mənasını ifadə edir. Bahar yenilik, yaşam və tərəvət simvoludur. Baharın gəlişi ilə təbiət canlanır və hər yer yaşıllaşır. Çəmən təbiətdə sakitlik və gözəlliklə əlaqəli verilir. Uşaqlara təbiətə və canlılara qarşı diqqətli olmağın vacibliyi aşılır. Balacalar üçün uyğun ritm və qafiyə, misralar arasındakı ahəngdarlıq şeirin melodikliyinə artırır.

“Damcılar” təbiət hadisələrini insan hissləri və duyğularıyla birləşdirən bədii parçadır. Şeir uşaqların dünyabaxışını dəyişmək, onlara həyat haqqında tövsiyələr vermək, eyni zamanda təbiəti və cəmiyyəti özünəməxsus şəkildə təqdim etməyə hədəflənib:

Bir - birindən yapışan
Damcıya bax, damcıya
Bir - birindən tutanda
Oxşayırlar qamçıya.

Damcılar gör nə çoxdu,
Beşdi, ondu, yüz idi...
Damcılar mirvaridi,
- Damcılar quş gözüdü.
Bircə - bircə düşürdü,
Damcılar yavaş - yavaş (Xəlil, 2008 a: 59).

Burada “damcılar” sadəcə su deyil, həm də həyatda olan kiçik anlar, düşüncələr və təkrarlanan hərəkətlər kimi qəbul edilə bilər. Hər bir damcı kiçik və sadə bir varlıq olaraq, bütöv bir sistemi, insanların və təbiətin bir-biri ilə olan əlaqələrini simvolizə edir. Zahid Xəlil bu şeirdə gündəlik hadisələrin belə böyük mənalar daşdığını göstərir, uşaqlara həyatın kiçik və sadə anlarında da gözəlliklər, mənalar tapmağı öyrədir. Onun poeziyasında bədii-estetik zövq yaradan nümunələr böyüyən nəsli həm mənəvi, həm də əxlaqi baxımından püxtələşdirir. Məsələn, “Davakar sərçə” şeirində cəsarət, dirçəliş, mübarizə kimi məqamlar vurğulanır. Sərçə adətən kiçik, zəif və qorunmağa ehtiyacı olan bir quş olaraq qəbul edilir, lakin bu şeirdə sərçə öz mövqeyini qorumaq üçün döyüşür. O, balaca olsa da, dayanmadan irəliləməyi və çətinliklərə qarşı müqavimət göstərməyi təmsil edir. Hər bir şeir mənəvi dolu mesajlarla zəngindir. Şairin yaratdığı mətnlər uşaqları yalnız təbiətə deyil, həm də öz həyatlarına qarşı daha diqqətli olmağa və mübarizə aparmağa çağırır. Safurə Quliyeva şairin yaradıcılığının bu məziyyətlərini nəzərdə tutaraq yazır: “Ölkəmizin zəngin quşlar və heyvanat aləmini uşaqlara müxtəlif əhvalat, təsvirlər vasitəsilə aydınlatmaq Zahid Xəlilin sənətkarlıq uğurlarındandır. O, milli poeziyada əvvəllər də işlənmiş mövzulara öz dəst-xətti ilə yeni poetik rənglər vurur, lövhələr yaradır, uşaq nitqinə yaxın bir ahəngdarlıq gətirir” (Quliyeva, 2022: 18-19). Heyvanlar aləmindən bəhs edən “Qurbağa”, “Dovşan və köpək”, “Keçi və Əziz”, “Dilarənin danası”, “Ayı balası”, “Fillərin çadırı”, “Dəvələr”, “Kırpi”, “Çəpiş”, “At”, “Öküzlər”, “Qarışqalar”, “Dələ” və sair şeirlər belə nümunələrdəndir. Yaşar Qarayevin fikirlərinə istinadən deyə bilərik ki: “Təbiət insanın mənəvi istinadgahı, həmişə üz tutduğu məkan, təbiət mözulu şeirlər isə humanizm və vətəndaşlığın təzahür etdiyi və ifadə olunduğu lirikadır” (Qarayev, V cild. 2016: 107). Zahid Xəlil Azərbaycan mədəniyyəti, tarixi və təbiətinə olan sevgisini bu mətnlərə sığdıraraq uşaq ədəbiyyatını daha da zənginləşdirmiş və yeni bir mərhələnin başlanğıcını qoymuşdur.

Şairin bədii irsinə layiqli dəyər verən Füzuli Əsgərli yazırdı: “Bir qələm sahibi kimi Z.Xəlil yaradıcılığının sirri olduqca sadədir. O, sadəcə olaraq dövrün elmi sferasını dərinləndirən duyur, müasir ədəbi prosesin məfkurə istiqamətini, mənəvi-estetik dəyərini, öz oxucularının mənəvi tələbatını real şəkildə dərk edir. Vətənə məhəbbət hissləri aşıl原因an, şüuru formalaşdırın əsərlər yazmağı daha üstün tutur, uşaqlara maraqlı görünən, həyat müşahidələrindən doğan mövzuları ədəbiyyata gətirir və orijinal obrazlar silsiləsi yaratmağa çalışır. O, bu gün də yaxşı bilir ki, yalnız keçilməyən ədəbi cığırla Azərbaycan uşaq ədəbiyyatının gələcək inkişafına zəmanət vermək olar” (Əsgərli, 2012: 67).

Uşaq ədəbiyyatı özünəməxsus xüsusiyyətləri ilə fərqlənən bir sahədir və bu sahədə yazılan şeirlər də müəyyən şərtlərə uyğun olmalıdır. Şairlər uşağın dünyagörüşünü, zehni inkişafını və dil bacarıqlarını nəzərə alaraq, onların dünyasını ifadə edən şeirlər yazmalıdırlar. Sadəlik, aydınlıq və uyğun ritm mühüm amil kimi Zahid Xəlilin sual-cavab formasında yazılmış “Uzun yol”, “Körpü ilə söhbət”, “Hamı yatır”, “Salam, Məlik”, “Buludla söhbət” şeirləri üçün də xarakterik məziyyətdir. Hər bir parça uşaqlara düşünmə, təxəyyül qurma və mənəvi “qida” vermək məqsədi daşıyır, şairin uşaqların psixologiyasını və dilini yaxşı anlaması bəlli olur.

Zahid Xəlilin “Məktəb yolları”, “Bizim məktəb”, “Uşaqlar dərəcədir”, “Kitabların anası”, “Xor”, “Nota düşən nəğmələr”, “Kitab”, “Hesab dəftəri” şeirləri xüsusi ilə seçilir. Bu şeirlərdə müəllif uşaqların dünyasına, onların məktəbdəki həyatına və təhsil prosesinin

əhəmiyyətinə dair incə müşahidələrini oxuculara çatdırır, onların inkişafında və şəxsiyyətlərinin formalaşmasında bu dövrün əhəmiyyətini vurğulayır.

6. Əyləncəli uşaq şeirləri

Zahid Xəlilin uşaq poeziyası həm də əyləncəli olması ilə seçilir. Uşaqların gülərək hər şeirdən yeni bir təcrübə qazanması, xəyalları ilə uyğunlaşan elementlər onların marağını cəlb edir və mətnə əlavə bir dəyər qatır. Şair “Uşaqlar gülmək istəyir” məqaləsində yazır: “Uşaqlar gülməli əsərlərə daha çox meyl göstərirlər. Onlar quru təhkiyəni sevmir, yaşlarına uyğun gəlməyən fəlsəfi fikirlərə də qulaq asmaq istəmirlər” (Xəlil, 2008 b: 200). Sənətkar əksər şeirlərində bu məqama daha çox diqqət yetirib. Onun “Çəkil”, “Şallaq və şıllaq”, “Kürü və kərə”, “Alı və gavalı”, “Çələ və tələ”, “Küçük, qulun, dayça, at”, “Dəcəl çəpiş və qumral quzu”, “Gülzar və giləzar”, “Çərkəz”, “Fərruxun dişi” kimi şeirləri məzəli, gülməli və maraqlı obrazlarla dolu kiçik parçalardır. Məsələn; “Fərruxun dişi” şeirində bu cəhətlər aydın görünür:

Dişi mırıqdı, Fərruxun
İşi fıırıqdı, Fərruxun
Armut demir,
Alma demir,
Çəkir dişə,
Dişi də ki,
Düşür bir - bir
Gəlmir işə.
Heyvaya bir
Dişdəm çaldı
Dişdəmdə bir
Dişi qaldı (Xəlil, 2008 a: 27).

Belə mətnlər balacalar üçün çox əhəmiyyətlidir, kiçik oxucularda həm əyləndirici ovqat oyadır, həm də öyrədici mesajlar verir. Zahid Xəlil uşaqların hissələrini zənginləşdirmək və həyatda qarşılaşacaqları çətinliklərə qarşı hazırlamaq üçün müxtəlif poetik vasitələrdən yararlanır. Füzuli Əsgərli yazırdı: “Zahid Xəlilin yaradıcılığında incə yumor, poetik zarafat var. Güldürərək düşündürür. Zahid Xəlil əsərlərində orijinal yalanlar doğrunun təbliğində mühüm rol oynayır” (Əsgərli, 2012: 15). Yalanlar üzərində qurulmuş “Dovşan və canavar”, “Tülkü və beçələr”, “Yalan-palan”, “Yalançı meşə”dəki məzəli və təbii obrazlar vasitəsilə kiçik oxucuya dürüstlük, etibar, dostluq və məsuliyyət kimi mühüm əxlaqi dəyərlərlə yanaşı, fərqli situasiyalardan doğru nəticə çıxartma bacarığı da aşılır. Şeirlər uşaqların gündəlik həyatda yaşadıkları hissələri – sevinc, kədər, qorxu, maraq və s. açıq şəkildə ifadə edir. Şair müəyyən davranış və dəyərləri sadə bir dil ilə təqdim edərək uşaqları düzgün istiqamətləndirir.

Uşaq poeziyasında təkrarlamalar və dil oyunları geniş istifadə olunur. Belə ifadə və sətirlər uşaqlara şeirin strukturunu daha yaxşı başa düşməyə və yadda saxlamağa kömək edir, həm də onu müsiqili edir. Zahid Xəlilin şeirləri əsasında bəstələnmiş müxtəlif uşaq mahnıları balacaların təlim-tərbiyəsində və musiqi zövqünün formalaşmasında əhəmiyyətli rol oynayır. Onun yazdığı “Sülh göyərçiniyik biz”, “Novruz gəlib, yaz gəlib”, “Gəlsin təzə ilimiz”, “Salam, qış”, “Çiyələk” şeirlərinin bəstəsi Rəşid Şəfəqə; “Telefon”, “Mayak” Oqtay Zülfüqarova; “Anaların sülh arzusu” Hökumə Nəcəfovaya; “Heyvanların nəğməsi” Aytən İsmixanovaya; “Buynuzu gicişən çəpiş” Qalina Tulçinskayaya; “Qızıl qaz” İqor Yegikova məxsusdur. Şeirlərin musiqi ilə birləşməsi onların təsir gücünü daha da artırır və uşaqlar üçün cəlbədirici edir. Bu mahnılar uşaqların yaradıcı inkişafına təkan verməklə yanaşı, həm də milli mədəniyyətimizə olan bağlılığını gücləndirir.

NƏTİCƏ

Bu məqalədə Zahid Xəlilin uşaq poeziyasının əsas bədii xüsusiyyətləri araşdırılmış və şairin Azərbaycan uşaq ədəbiyyatına verdiyi töhfələr müəyyən edilmişdir. Zahid Xəlilin şeirləri yalnız bədii dəyəri ilə deyil, həm də tərbiyəvi funksiyası ilə uşaq ədəbiyyatında mühüm yer tutur.

Zahid Xəlilin ilk şeirləri, uşaqlara yönəlmiş sadə və təsirli həyat fikirlərini özündə əks etdirir. Şairin erkən dövr yaradıcılığı, uşaqların təxəyyülünü inkişaf etdirmək və onları əyləndirmək ilə yanaşı, maarifləndirmək məqsədini daşıyır. Şeirlərində təbiət hadisələrinə dair düşüncələr ön plana çıxır və təbiətə olan münasibət, uşaqlara harmoniya və təbiətlə uyğun yaşamağı öyrədir.

Zahid Xəlilin şeirlərində quşlar simvolik obrazlar kimi geniş yer alır. Onlar azadlıq, təbiətə aid müsbət xüsusiyyətləri təmsil edir və uşaqların təxəyyülünü canlandırır, onları yaradıcı düşünməyə təşviq edir. Rənglər isə sadəcə vizual təsvirlər olaraq deyil, həm də duyğusal və fəlsəfi mənalar daşıyır, uşaqlara ətraf aləmi fərqli bir gözle görməyi öyrədir və onların estetik zövqünü inkişaf etdirir.

Ritm, Zahid Xəlilin şeirlərində mühüm rol oynayır. Ritmik quruluş və təkrarlanan ifadələr uşaqların şeirləri asanlıqla əzbərləməsinə kömək edir, həmçinin onların ədəbi duyğularını gücləndirir. Şairin əyləncəli şeirləri isə uşaqları əyləndirməklə yanaşı, həm də tədris məqsədi güdür, onlara həyat dərsləri verir.

Zahid Xəlilin uşaq şeirləri həm bədii, həm də tərbiyəvi cəhətdən əhəmiyyətlidir. Onun şeirlərində obrazlı ifadələr və təbiətə dair zəngin təsvirlər uşaqların dünyagörüşünü genişləndirir. Şairin yaradıcılığı həm də Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatının izlərini daşıyır. Atalar sözləri, tapmacalar, məsəllər və nağıl motivləri uşaqlara milli-mənəvi dəyərləri aşılayır və onları xalq ədəbiyyatı ilə tanış edir.

Zahid Xəlilin şeirləri, yalnız maarifləndirici və tərbiyəvi deyil, həm də əyləncəli və düşündürücü bir janr kimi uşaq ədəbiyyatında yeni üslub və məzmun xüsusiyyətlərinin formalaşmasına təsir göstərmişdir. Şairin əsərləri uşaqların daxili dünyasını poetik şəkildə ifadə edərək, onların estetik zövqünü formalaşdırır və milli, həm də ümumbəşəri dəyərləri anlamağa kömək edir.

Bütün bunlar Zahid Xəlilin Azərbaycan uşaq ədəbiyyatında özünəməxsus yer tutduğunu və gələcək nəsillər üçün dəyərli bir irs qoyduğunu təsdiqləyir.

KAYNAKÇA

Eminov, A., (1972). Rənglərin dünyası. "Gənc müəllim" qəzeti, 7 iyul, s.5

Əskərli, F., (2012). Sehrli dünyanın memarı. Bakı: ADPU nəşriyyatı.

Əskərli, F., (2009). Azərbaycan uşaq ədəbiyyatının mərhələli inkişafı. Bakı: ADPU nəşriyyatı.

Əhmədli, B., (2015). Bu günün və gələcəyin poeziyası. "Ədəbiyyat" qəzeti, 11 iyul, s.28

Hacıyev, A., (1970). Uçan çiraqlar. "Ədəbiyyat və İncəsənət" qəzeti, 14 fevral, s.6

Xəlil, Z., (1972) Mən rəngləri tanıyıram. Bakı: Gənclik nəşriyyatı.

Xəlil, Z., (2008). Əsərləri. (Uşaq ədəbiyyatının ümumi məsələləri) VI cild. Bakı: ADPU nəşriyyatı.

Xəlil, Z., (2008). Əsərləri. (Uşaqlar üçün şeirlər). I cild. Bakı: ADPU nəşriyyatı.

Xəlil, Z., Əsərləri. (2008). (Pyeslər) VII cild. Bakı. ADPU nəşriyyatı.

Qarayev, Y., (2016). Seçilmiş əsərləri. (5 cildə). V cild. Bakı: “Elm” nəşriyyatı.

Quliyeva, S., (2022). Uşaq ədəbiyyatının cəfəkeşi. Zahid Xəlilin poeziyası, uşaq dünyası, hekayə və povestləri, elmi yaradıcılığı. “Ədəbiyyat” qəzeti, 2 aprel, s.18-19.

Məmmədov, D., (1969). Yeni kitablar. “Uçan çıraqlar”. “Gənc müəllim” qəzeti, 25 dekabr , s.5

Mənsimoğlu, T., (2000). İki şeir kitabı. Hər kəsin öz dünyası var. Bakı: “Elm” nəşriyyatı.

Namazov, Q., (2007). Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı. Bakı: Universitet nəşriyyatı.

Rəsulzadə, R., (1977). “Quşlar, quşlar” “Azərbaycan müəllimi” qəzeti, 24 iyun, s.7

Millî Kültür Araştırmaları Dergisi (MİKAD) / Cilt 9 - Sayı 1

Sorumlu Yazar: Bilim Uzmanı Oğuz ÇAM, Bağımsız Araştırmacı, umute642@gmail.com

ORCID ID: 0009-0006-6769-0052

Atıf: Çam, O. (2025). Yüreğin Yorgunluk Görmesin, Kitap İncelemesi, Millî Kültür Araştırmaları Dergisi, 9 (1), s. 79-84.

Gönderim ve Kabul Tarihi: 9 Nisan 2025 / 16 Mayıs 2025

Kitap İncelemesi

ISSN: 2587-1331

DOI: 10.55774/mikad.1672768

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/mikad>

YÜREĞİN YORGUNLUK GÖRMESİN¹

¹ Yazar: Cuma Bozkurt (İstanbul: Kitapyurdu Doğrudan Yayıncılık [KDY], 1. Basım, 2021, 62 Sayfa, ISBN: 9786254122125)

Çalışmanın türü, kitap incelemesidir. Çalışma kapsamında incelenen kitap, yazarı Cuma Bozkurt olan “*Yüreğin Yorgunluk Görmesin*” adlı kitaptır. Kitabın yayım yılı 2021’dir. Kitabın basım sayısı birdir. Kitabın basım yeri İstanbul’dur. Kitabın yayımcısı Kitapyurdu Doğrudan Yayıncılık’tır (KDY). Kitabın sayfa sayısı 62’dir. Kitabın ISBN’si 9786254122125’tir. Kitap deneme türündedir. Kitabın oluşturulması ve biçimlendirilmesi sürecinde akademik anlayıştan ziyade edebî anlayışın benimsendiği hissedilmiştir. Kitabın içeriğinde yazım ve anlam hatalarıyla zaman zaman karşılaşılabilir. Ayrıca kitabın bir noktasında (sayfa 24) araştırmalara gönderme yapılmış ancak bu araştırmaların atıf ve kaynak bilgisine yer verilmemiştir. Bu durum çalışmanın niteliğinin azalmasına neden olmaktadır. Buna ek olarak, okuyucular ve araştırmacılar üzerinde bir merak veya şüpheye neden olunması olasılık dâhilinde yer almaktadır. Kitap deyim yerindeyse bir solukta okunabilecek bilgi akışı kurgulanarak ortaya konmuştur. Kitap daha çok manevî değerler üzerine yoğunlaşma konusunda izlenim meydana getirmektedir. Kitap okuma esnasında ve sonrasında ferahlık, mutluluk ve huzur hissedilmiş, bu da kitabın duygulara hitap etme gücünün ve etkililiğinin yüksek olduğunu zihinlerde canlandırmıştır. Kitap din ve inanç gibi unsurlar konusunda hassasiyet taşıyan insanların ilgilerinin cezbedilmesi noktasında olumlu etkiler oluşturulabilmektedir. Bununla beraber kitap içerisinde fazla sayıda ayet ve hadis bulunmakla beraber bunların anlatımın derinleştirilmesi, insanların etki altına alınması ve manevî yönden tatmin olmalarının önünün açılması noktasında ilgili kitabın önemli bir potansiyele sahip olması söz konusudur. Bu bilgiye ek olarak, kitap üzerinde çok sayıda tavsiyenin verildiğine tanık olunmuştur. İlgili tavsiyelerin de insanları aydınlatarak onlara yol göstermesi beklenmektedir. Bunlar, olumlu anlama yorulabilecek konulardır. Bununla beraber olumsuz anlama yorulabilecek konuların mevcudiyeti de söz konusudur. Kitapta yer alan bilgilerin zaman zaman iç içe geçebildiği görülmektedir. Bundan dolayı bilgi tekrarına, buna ilişkin olarak da konu ve içerik yorgunluğuna sebebiyet verilebileceği düşünülmektedir. Kitabın sayfa yapılandırılması noktasında boşluk kullanımlarına daha fazla dikkat edilmesi gerektiği hissedilmiştir. Kitapta çeşitli çizimler göze çarpmıştır. Bu çizimlerin neden resmedildiği ve ne tür anlamlar taşıdığı konusuna açıklık getirilmemiştir. Şayet bu konuda bir açıklık getirilmiş olsaydı ilgili kitabın anlamda etkililik ve düşündürücülük noktasında daha iyi bir imaj sergileyebileceği düşünülmüştür. Kitap on yedi kısma ayrılmıştır. İlgili kısımlara ilişkin bilgilere aşağıda yer verilmiştir.

“*Yeni Hayata Bismillah*” kısmında yapılan duaların ve tövbelerin, gösterilen davranışların önemli olduğunun altı çizilmekle beraber başlangıçlar için ümitli, istekli, kararlı olunmasında ve bu uğurda büyük çaba gösterilmesinde önemli bir faydanın bulunduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca başlangıçlar insan yaşamında önemlidir. Zira belirli bir amaç doğrultusunda başvuru yolu insanın kaderini büyük çapta etkileyebilecek durumlara ya da olaylara kapı aralayabilmektedir. Bundan dolayı bir insan yeni bir yaşama ilk adımı atarken iyi düşünmeli ve bu noktada öz eleştiri yapmaktan çekinmemelidir. Çünkü insan kendisinin hem avukatı hem de yargıcı konumundadır. Bundan dolayı sözü edilen konularda insanların sorgulayıcı, savunmacı ve arabulucu bir tavır takınmaları gerekliliği ortaya çıkabilmektedir. Tüm bunlar insanların kişisel tercihleri odağında şekillenebilmektedir. Yani insanlar amelleri doğrultusunda bir yaşam sürmektedirler.

“*Nasip*” kısmında genel olarak kaderden bahsedildiği fikrine varılmıştır. Karamsar olunmaması, umutsuzluğa düşülmemesi, dua edilmesi, zorluklara göğüs gerilmesi ve sabredilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Zira bu tür konular kader açısından önemli bir konuma sahip olmasıyla dikkatleri üzerine çekmektedir. Bu noktada manevî değerlerin ön plâna çıkarılması söz konusudur. Bu durum da insanların kaderlerinin biçim kazanması noktasında manevî değerlere önem verilmesinin, kişisel tercihlere dikkat edilmesinin, yaşama amaçlarının ve nedenlerinin gözden geçirilmesinin önemli olduğunu işaret etmektedir. Bu tür

göstergelere ve benzeri unsurlara dikkat edilmeksizin yaşanan bir yaşamın pek verimli olamayacağı düşündürülmektedir.

“*Zamanın Sahibi Allah'tır*” kısmında yaşanacak ve yaşanan zamanın Allah'ın (c.c.) kontrolü altında olduğunun düşünülmesine yöneltmiştir. Bu noktada duanın önemli bir araç olduğuna vurgu yapılmıştır. Zira dua, Allah ve kulları arasında kıymetli bir iletişim yolu olarak görülmektedir. Bundan dolayı insanların dua etmelerinde ve tevekkülde bulunmalarında büyük bir önem söz konusudur.

“*Yeniden Başla*” kısmında başlamak eyleminin gerçekleştirilmesinin önemli olduğu ve bu noktada çekinilmemesi gerektiği üzerinde durulmuştur. İyi bir başlangıç yapılması için de istekli ve umutlu olunmasında, dua edilmesinde, sorunların kabul edilmesinde ve ilgili sorunların çözülmesinde uygun adımların atılmasında büyük fayda vardır. Konuya ilişkin olarak, ilk adımı atmanın kolay olmayabileceği unutulmamalıdır. Bu noktada korkular ve çekingenlikler gibi duygular ortaya çıkabilmekte ve bu duygular da yeniden başlama noktasında olumsuz etkilere ve(ya) dezavantajlara neden olabilmektedir. Bu tür durumların üstünden en uygun ve etkili biçimlerde gelinmesi için gerekli çabanın gösterilmesinde bireysel ve toplumsal yönden yarar görülmektedir.

“*Allah Büyüktür*” kısmında Allah'ın (c.c.) varlığına ve büyüklüğüne dikkat çekilmiştir. Allah (c.c.) insanların ne yaşayacaklarını ve ne yaşadıklarını bilmektedir. İnsanların, Allah'ın (c.c.) varlığını ve büyüklüğünü göz önünde bulundurmaları, yaşamlarını bu doğrultuda şekillendirerek kendi hâllerine ve hareketlerine dikkat etmeleri gerektiğinin düşünülmesi amaçlanmıştır.

“*Evlilik ve Kader*” kısmında evliliklerin, yaşam sürecinin bir parçası konumunda bulunabildiğine değinilmiştir. Ayrıca evlilik, kader midir? sorusuna evet, kaderdir denilebilmektedir. İnsanlar cüzî irade sahibidirler. Allah (c.c.) ise küllî irade sahibidir. İnsanların evlenmeleri ya da evlenmemeleri kendi tercihlerine bağlıdır. Allah (c.c.) da bu tercihleri zaten bilmekte ve bunları da insanların kader defterlerine işlemektedir. Yani bu durum da Allah'ın (c.c.) sonsuz bir güce sahip olduğunun delili şeklinde yorumlanmaktadır. Buna ilâve olarak, Allah (c.c.), insanların birbirleriyle evlenmelerini isterse bu durum kabul olur. Yani bu noktada oluşan durumların veya olayların hem insanların iradeleri dâhilinde hem de insanların iradeleri dâhil edilmeksizin oluşabildiğinin belirtilmesinde fayda vardır. Bu iki farklı oluşumun tümü kaderdir. Yukarıda ifade edilen bilgilere ek olarak, evlilikler kimi zaman bir şükür kimi zaman ise bir sınav niteliğinde olabilmektedir. Tüm bu durumlar da şükür, sabır, saygı ve hoşgörü konularına önem verilmesi gerektiğini akıllara getirmektedir.

“*Hata Benim Değil*” kısmında hata konusu enine boyuna tartışılmıştır. İnsanların türlü hatalar yapabildikleri ve bu hatalardan da kendilerini sorumlu tutmayabilip söz konusu hataları -kendilerinden bağımsız olmak suretiyle- doğrudan kadere bağlayabilmelerinin doğru olmadığı üzerinde durulmaktadır. Kader denildiği zaman doğuştan bahşedilen ve sonradan elde edilen özelliklerin bir bütün oluşturduğuna yoğunlaşıldığı düşünülmüştür. Bu noktada insanların kendi tercihlerine bağlı olmak üzere yaptıkları hatalar kendilerinin mesûliyetindedir. Yani hayatta yapılması ve yapılmaması gereken eylemler vardır. İnsanların bu tür eylemlere dikkat etmeleri kendilerinin avantajıdır. Zira hesap zamanı vardır. Düşünmeksizin veya önemsenmeksizin yapılan veya yapılmayan eylemlerin hesabını vermek kolay olması gerektir. Bundan dolayı yaşamın büyük bir sınav olduğunun, şükretmenin, sabretmenin, çaba göstermenin ve imanını güçlendirmenin bilincinde olunmasında fayda söz konusudur. Zaten zaman, önemli bir kaynaktır. Bu kaynağın etkili yönetimi ve kullanımı sayesinde insanların kendi yaşamlarını daha iyi plânlamalarına ayrıca kendilerini hem fiziksel hem de ruhsal açıdan daha iyi hissetmelerine yardımcı olunabileceği düşünülmektedir.

“*Sorumluluk*” kısmında sorumluluk üzerine genel değerlendirmelerde bulunulduğu göze çarpmıştır. Sorumluluk sahibi olmak, insanî yönden önem taşıyan bir değer ifade etmektedir. Sorumluluk konusu, İyiliklerde bulunmak, kötülüklerde bulunmamak ya da kötülüklerden uzaklaşmak, hayatını plânlamak ve güzelleştirmek, hayatına mutluluk ve huzur kazandırmak noktasında önemli bir konuma sahiptir. Bununla birlikte sorumsuzca yapılan eylemlerden dolayı olumsuz etkilerin gün yüzüne çıkması mevcut ve olası bir durum olarak ön plâna çıkabilmektedir. Ayrıca insanların sorumluluklarını yerine getirmelerinin ve getirmemelerinin karşılıklarını er geç iyi ve kötü olarak alacaklarının ifade edilmesi önemlidir. Bu da sorumluluk konusunun insanların kendi kaderlerini biçimlendirmeleri noktasında yüksek seviyede önem taşıdığını akıllara getirmektedir.

“*Özgür Bir Kul*” kısmında kul olmak konusu üzerinde durulmuştur. İnsanların cüzî irade sahibi oldukları ve özgür buldukları düşünülmüştür. Bununla beraber insanların iyi ve doğru yolu bulmalarıyla mutluluğa erişebilecekleri zihinlerde canlandırılmıştır. Söz konusu iyi ve doğru yola giden noktanın da boş işlerle uğraşmamaktan, Allah’a (c.c.) iman etmekten ve O’nun emirlerine ve yasaklarına uymaktan geçtiğini bilmekte fayda vardır. Buna ek olarak, insanlar gerçekleri gördükleri ve bunları kabul ettikleri takdirde çeşitli zihin bulandırıcı sorgulamaları bir kenara bırakarak kendilerini teslim etmekte (teslimiyet, İslâmiyet’te önem taşıyan bir öge olarak dikkat çekmekte) ve özgür kullara dönüşmektedirler. Bu noktada ise insanların hafifleme ve ferahlama duyguları yaşayabilecekleri zihinlerde canlandırılmaktadır. Bunun da insanların hem psikolojik hem de fizikî yönden kendilerini daha iyi hissetmelerine yardımcı olması ve daha fazla özgürlük hissi yaşamalarına katkı sağlaması beklenmektedir.

“*Mühürlü Kalp*” kısmında kalp mühürlenmesine ilişkin bilgiler ileri sürülmüştür. Allah’a (c.c.) ortak koşmak, kötülüklerde (özellikle de devamlı olarak yapılan ve büyük kötülüklerde) bulunmak, insanların kalplerinin mühürlenmesine neden olabilecek olumsuz etkenlerdendir. Bundan dolayı bu tür hareketlerden olabildiğince uzak durulması gerekmektedir. Aksi hâlde ise insanların olumlu özelliklerinin kalmayacağı veya azalacağı olasılık dâhilindedir. İnsanların kalplerinin mühürlenmesi ya da mühürlenmemesi kendi tercihlerine bağlıdır. Bundan dolayı insanların özgür kullar olarak hayat genelindeki hareketlerinde hem zihnen hem de kalben uygun, verimli ve etkili adımlar atmaları ve davranışlar gerçekleştirmeleri gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu durumun tersi göz önüne getirildiğinde ise insanların hem ahirette hem de yeryüzünde istenmeyen ya da diğer bir deyişle kötü durumlarla ve olaylarla karşı karşıya kalmaları söz konusu olabilmektedir.

“*Dua ve Kader*” kısmında genel olarak dua ve kader ilişkisinden bahsedilmiştir. Dua, yapılması dinî açıdan önemli bulunan bir eylemdir. Bu noktada takdir Allah’ındır (c.c.). O, en doğrusunu bilen ve uygulayandır. Dua sayesinde kaderin değişebildiğinin ancak bu değişimin de kader olduğunun altı çizilmektedir. Ayrıca kader, gayrete âşiktir. Gayret de duayla birlikte iyi kombin oluşturarak birbirini bütünlemektedir. Yani insanların elinden gelen çabayı göstermek ve dua etmek yoluyla kendi kaderleri üzerinde olumlu ilerleme kaydedebilmeleri mümkündür. Bu fikrin kulak ardı edilmemesinde yarar söz konusudur.

“*Her Şeyde Vardır Bir Hayır*” kısmında genel olarak her şeyin hayırlı olmasının istenmesi ve her şeyde bir hayır bulunması üzerine çeşitli bilgilerin göz önüne serildiğine rastlanmıştır. Ayrıca insanların iyiye yordukları durumların ve olayların iyi olmayabileceğinin, kötüye yordukları durumların ve olayların da kötü olmayabileceğinin göz önünde bulundurulması önemlidir. Buna dikkat etmekte faydanın bulunduğu düşünülmektedir. Bundan dolayı takdir Allah’a (c.c.), dua ve tevekkül insana yaraşmaktadır. Buna ek olarak, insanların da İslâm’ın öngörülerine ve öğretilerine uygun bir yaşam sürmeleri büyük önem arz etmektedir. Bu konuda uygun hareketlerde bulunulması insanların yararınaadır.

“*Hayır ve Şer*” kısmında genel olarak iyi, iyilik, kötü, kötülük gibi konular odağında yoğunlaşmıştır. Dünyada iyiliklerin ve kötülüklerin varlık gösterdiğine değinilmektedir. Zira dünya, iyiliğin ve kötülüğün, düzenin ve kaosun bir arada bulunduğu çok büyük bir alandır. Bu bilgiye ek olarak, hayrın ve şerrin Allah (c.c.) tarafından yaratıldığı üzerinde durulmaktadır. Bu durum, Allah’ın (c.c.) yüce olmasının bir yansıması olarak nitelendirilmektedir. Dünya, sınav yeridir. Bu sınavın odak noktası, iyilikler ve kötülükler üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu noktada, “Allah’ın (c.c.) hikmetinden sual olunmaz” denilebilmektedir. Çünkü insanlar tarafından hayır görülenler hayır olmayabilmekte, şer görülenler de şer olmayabilmektedir. Bu noktada, Allah (c.c.) en iyisini bilmektedir. İslâmiyet’e göre; hayır işlemek ve işlemeye çalışmak, şerden uzak durmak ve uzak durmaya çalışmak önemlidir. Aksi hâlde hem yerküre hem de ahiret yaşamının tehlike altına girmesine neden olunabilmektedir.

“*Kısmet*” kısmında genel olarak kısmet üzerinde değerlendirmelerde bulunulmuştur. İnsanların kendi kısmetleri bulunup bu kısmetlerine rıza göstermeleri gerektiği düşünülmektedir. Bu durum insanların, Allah’ın (c.c.) takdirinden memnun olduklarını belli etmeleri yönünden değer taşımaktadır. Tam tersi bir durum göz önüne getirildiğinde kısmetine rıza göstermeyen insanların hem uhrevî hem de dünyevî bakımdan olumsuzluklarla karşılaşacakları akıllara gelmektedir. Dünyanın, büyük sınav alanı olduğu düşünüldüğünde birtakım insanların kısmetlerine razı olmaları noktasında isteksiz olabilecekleri ve düşüncesiz davranabilecekleri zihinlerde canlanmaktadır. Lâkin insanların kendi yaşam mücadelelerini ellerinden bırakmamaları, İslâm dinine uygun bir yaşam sürmeleri önemlidir. Bunun için de içerisinde buldukları vakti etkili ve verimli değerlendirmelerinin, boş veya fayda vermeyen işlerle uğraşmamalarının gerektiği zihinlerde canlandırılmaktadır. Bu fikirle doğru orantılı olarak, insanların yararlı düşünceler taşımalarının, fayda sağlayan eylemler gerçekleştirmelerinin, kötülüklerden uzak durmalarının, ibadetlerde, dualarda ve tevekküllerde bulunmalarının, kaderlerine ve kısmetlerine razı olmalarının ve bu konuda âsi olmamalarının önem arz ettiği düşünülmektedir.

“*Teslim Ol*” kısmında teslimiyetle ilgili birtakım bilgilerin aktarımı sağlanmıştır. Teslimiyetin, İslâmiyet’te önemli görülen bir kavram olarak öne çıktığına değinilmiştir. Bununla beraber hem iman etmek hem de teslimiyette bulunmak İslâmiyet’te önemli bir konu teşkil etmiş ve bu eylemlerin yerine getirilmesinde yarar bulunduğuna gönderme yapılmıştır. İnsanların, Allah’tan (c.c.) gelen her şeye rıza göstermeleri gerektiği üzerine yoğunlaşmıştır. Bu noktada insanların içerisinde buldukları sınavda (yaşam sınavı ya da yaşama sınavı) gönüllerinin seslerini dinlemelerinin, nefislerinin seslerine uymamalarının, zamanı verimli şekilde kullanılmalarının, iyiliklerde bulunulmalarının önem arz ettiği düşünülmüştür.

“*Tesellihane*” kısmında teselli ve bununla ilişkili birtakım kavramlar (dua, tevekkül, sınav, kalp, çaba, umut gibi) üzerine değerlendirmeler yapılmıştır. Ayrıca bu kısmın sunumunun şiir yazımı gösterimine benzetildiğini ifade etmek mümkündür. Yine ayrıca bu kısımda şiire uygun bir üslup kullanımının hâkim olduğu belirtilebilmektedir.

“*Teşekkür*” kısmında “*Yüreğin Yorgunluk Görmesin*” isimli kitabın ortaya konması noktasında önemli katkı sağlayan bir kişiye teşekkür ifadesi sunulmuştur. Bu teşekkür ifadesi vesilesiyle ilgili kişinin anılmasına ve onurlandırılmasına destek olduğu düşünülmüştür.

Tüm bu bilgiler göz önünde bulundurulduğunda incelenen kitabın anlaşılabilirliğinin ve tanınırlığının artırılmasına olanak sağlanmaktadır. Bu da ilgili çalışmanın hem yazarına hem de okuyucularına avantaj sağlayan bir durum olarak ön plâna çıkmaktadır.

Kaynakça

Bozkurt, C. (2021). Yüreğın yorgunluk görmesın (1. Basım). İstanbul: Kitapyurdu Doğrudan Yayıncılık (KDY).